

Радош Љушић

Велимир Теодоровић
(1849–1898)

Сентиментална повест
ванбрачног сина кнеза Михаила

Радош Љушић
Велимир Теодоровић (1849–1898)

Сентиментална повест
ванбрачног сина кнеза Михаила

Издавач

Музеј рудничко-таковског краја
Горњи Милановац
www.muzejgm.org
muzejgm@mts.rs

За издавача

Александар Марушић

Рецензенти

Проф. др Сузана Рајић
Проф. др Данко Леовац

Лектура и коректура

Ружа Пурић

Регистар појмова

Ана Ранковић
Мирјана Глишовић

Графичка опрема

SD grafik, Вељко Тројанчевић

Штампа

NBS graf, Горњи Милановац

Тираж: 300

ISBN 978-86-82700-06-7

На насловној страни:

Стеван Тодоровић, *Велимир Теодоровић*, уље на платну, 1865,
Народни музеј Србије

Радош Љушић

Велимир Теодоровић

(1849–1898)

Сентиментална повест
ванбрачног сина кнеза Михаила

МУЗЕЈ РУДНИЧКО-ТАКОВСКОГ КРАЈА

Горњи Милановац

2024.

Кнежевини и Краљевини Србији

С А Д Р Ж А Ј

Србијански немар о државним и националним добрима	9
Ванбрачна деца Обреновића	15
Рођење	17
Васпитање	23
Студије	29
Отац и син	37
Велимир, Петрија и Јулија	43
Претендент на престо	47
Нежења	52
Негоје	55
Добротвор	63
Смрт	70
Личност	77
Велимиријанум	107
Попис иметка Негоје из 1903. године	114
Регистар имена	144
Регистар географских појмова	151
О аутору	154

„Суд будућих српских културних историчара не би био истинити и потпуни суд наше садашњости кад би њихов критички поглед превидео и ова зрнца црна бисера наших правних појмова и моралних осећаја, као карактерне појаве и видне моменте савремене патолошке социологије наше.

Историјина правда захтева да се истина на видело износи.”

Андра Ђорђевић

Србијански немар о државним и националним добрима

Неписмени владар кнез Милош Обреновић оставио је за собом огромну архивску грађу, на основу које су многи повесници реконструисали његову биографију и историју настанка нововековне Србије. Из те богате оставштине нестала је кнежева преписка са страним владарима и дипломатама и јавноправна акта о настанку нововековне државе: хатишерифи, фермани, берати, уговори. Богатство кнежеве канцеларије, 44 фонда, као и фондови министарстава, неисцрпно су благо за проучавање прве половине и средине 19. века.

Судбина архивалија после кнеза Милоша ужасна је колико и судбина Обреновића. Ова друга, која се односи на династију, попримила је обресе трагичности. Док су државна документа страдала углавном у ратовима, дотле су династијске архивалије почеле да се уништавају убиством кнеза Михаила 1868. године. У јагми за његовом оставином, пре свега за новцем, и у потрази за тестаментом, предат је пламену део кнежеве архиве. Када је убијен последњи владар ове династије, краљ Александар (1903), није било потребе прегледати оставштину ради тестаментa, пошто њега није ни било, али јесте ради трагања српских политичара за компромитујућим писмима упућиваним краљевима Милану и Александру.

„Архива Обреновића”, „Хартије Дома Обреновића” или „Оставина Обреновића” растурена је, а потом делом и уништена. Захваљујући савести појединаца, део онога што је сачувано

враћен је у државне установе – Државни архив Србије, Универзитетску библиотеку, Народну библиотеку, као и у још понеку установу културе. Тако су основани фондови „Поклони и откупни” у Државном архиву Србије и „Збирка Јоце Вујића” у Универзитетској библиотеци, а део архивалија поклоњен је или је откупљен, и налази се у Архиву САНУ.

Ова сентиментална биографија ванбрачног сина кнеза Михаила – Велимира Теодоровића, иако сажета и невелика, не би могла да се напише да документа о њему није сачувао Јоца Вујић и, накнадно, Државни архив Србије, нешто мало и Архив САНУ. Ваља истаћи да је реч о преписци коју су с Велимиром водили његови најближи стараоци: Карло Пацек, Антоније Радивојевић, Стева Тодоровић, Милутин Стојановић, Матија Бан. Велимирова писма њима, или другим лицима, свом оцу – кнезу Михаилу, нису доступна, а можда ни сачувана. Једино писмо до кога смо дошли јесте Велимирово писмо уреднику часописа „Погледи” од 9. августа 1890. године у којем се захваљује на полатом часопису и, за уздарје, шаље му цигарете. Више података остало је сачувано о задужбини „Велимиријанум”, и они се чувају у Државном архиву Србије, у фонду задужбине.¹

У општој грабежи која је настала после 1903. године, документа су нестала или се, евентуално, чувају скривена од очију радозналих повесника у приватним фиокама љубитеља архивалија. Како нисмо располагали Велимировим писмима, као драгоценим извором за познавање његове личности, нисмо могли дати потпунију слику о његовим физичким и духовним својствима, склоностима, погледима на живот и политику, пре свега на однос према могућностима да постане престолонаследник, што би сасвим изменило његов будући животни пут.

¹ Државни архив Србије, Милутин Гарашанин, бр. 1635.

Захваљујем колегиници Сузани Рајић на овом податку, као и млађим колегама Данку Леовцу, Александру Савићу и Немањи Калезићу на уканој помоћи у раду.

Милошковићу великом Теодору.

Молим Вас дозволити ми, да Вам
јавим моју особну братодарску и сестру,
која има ипак добру уму и вољу.
Знајте пак, да брзо једе и пије, а моје баци
и текне ипак у руке, у руке на Велика
укупу добријет; моје умишљање, да Вам
јавим моју особну братодарску и сестру
и тако је ми баци, ако баци ипак добру.
Примили са Велика ипак велика
Теодору уверити ипак ипак велика
велика.

Милошковић
9. јуна 1890. го.

Велики Милош Теодоровић.

Једино сачувано писмо Велимира Теодоровића

Остаје увек нада да је неко сачувао Велимирова писма и да ће и она бити накнадно сврстана у Државни архив Србије, у неком новом фонду поклона и откупа или у Универзитетској библиотеци, уз фонд Јоце Вујућа.²

² Државни архив Србије (ДАС), Поклони и откупи (ПО), XXV, 102; Пера Тодоровић, „Хартије краља Александра”, *Огледало. Зраке из прошлости*, Београд 1997, 814–819 (прир. Латинка Перовић); *Мемоари Стефана Стевче Михаиловића*, Београд 1991, 30–31 (сепарат, прир. Василије Крстић); Паја

Потреба за оснивањем једне галерије слика у Народном музеју јавила се још почетком 20. века. Тад је настала идеја о стварању галерије слика задужбине „Велимиријанум”. У једном акту који је Народни музеј упутио Српској краљевској академији (1909) пише: „У току прошле године Народни музеј је добио на чување уметничка дела српских уметника, купљених за галерију Велимиријанума (подвукао Р. Љ.). То су: мермерни рељеф ’Србија’, рад г. Ђоке Јовановића; једна слика израђена масном бојом на платну, из циклуса ’Orae Ragusinae’, рад г. Марка Мурата; портре ’старог Дубровчанина’, рађен масном бојом на платну, рад г. Јосифа Лалића; и ’Јесењи зраци’, слика рађена масном бојом на платну, рад г. Петра Почека. Ова, као и даља уметничка дела, купљена за галерију Велимиријанума, чуваће се у Народном музеју све док број уметничких дела не буде толико порастао да се галерија Велимиријанума може издвојити као засебна установа, па било да се она смести у просторе музејске зграде, било у засебну своју зграду. Ова уметничка дела чувају се данас у музеју као својина Велимиријанума.” Знамо још за један податак о галерији „Велимиријанума”, из исте године, када је задужбина послала Народном музеју 32 динара за натписе слика које су набављене о трошку „Велимиријанума”.

Катарина Павловић, једини посленик који се позабавио овим питањем, наводи да се од тада ништа више не зна о гале-

Павле Маринковић, *Дневници*, Београд 2010, 179–180; Љубинка Шкодрић, „Судбина архивске грађе краља Александра Обреновића”, *Архивска грађа у теорији и пракси. Зборник радова* 5, Београд – Нови Сад 2022; Сузана Рајић, *Александар Обреновић, владар на прелазу векова, сукобљени светови*, Београд 2011, 13; Радош Љушић, „Беч ближи од Београда”, *Политика*, 23. април 2021; Исти, „Српски немар о националном добру”, *Политика*, 17. мај 2021; Исти, *Кнез Милош – државотворни владар*, Београд 2022, 16/17; Исти, *Српска државност 19. века*, Нови Сад 2022, 149–150; *Пописи имовине династије Обреновић*, Чачак 2023, 14/5 (прир. Радош Љушић).

Након завршетка овог рукописа, објављена је књига Данка Леовца *Кнез Михаило Обреновић (1823–1868)*, Београд 2023, са сажетом биографијом Велимира Теодоровића, 609–616.

рији „Велимиријанума”, коју је прекрио српски заборав и немар. Од пет наведених уметничких дела, сачувана су и налазе се у Народном музеју: *Србија* Ђоке Јовановића (инв. бр. 62), *Дубровник* Марка Мурата (инв. бр. 230), *Стари Конављанин* Јосифа Лалића (инв. бр. 384) и *Јесењи зраци* Петра Почека (инв. бр. 305). Ова дела сведоче о покушају задужбине „Велимиријанум” да створи галерију уметничких дела у оквирима засебног музеја, али до остварења ове племените идеје није дошло, највероватније из политичких уверења диктираних династијским разлозима, а потом и ратним вртлогом у којем се нашла Краљевина Србија. „То што идеја није могла да се оствари није толико важно да би се она могла препустити потпуном заборава”, уверена је Катарина Павловић.³

Опустошењем Архиве династије Обреновић 1903. године, потом у Првом светском рату, нестала су и документа из фонда Велимира Теодоровића⁴. Међу њима су и документа о којима је Андра Милосављевић оставио следећу белешку: „Сву ову преписку, око неких 40 писама од Књаза Михаила, неколико писама пок. Петрије Бајић и Федора Николића, два писма Књагиње Јулије пок. Велимиру и неколико решења Књаза Милоша, писац ових врста, по жељи Краља Александра, предао је тадашњем маршалу г. Михаилу Рашићу за кућни архив Обреновића, године 1899.” Оно што је сачувано од архивске грађе искористили смо у овом раду, понајвише писма Антонија Радивојевића, Карла Пацека, старатеља кнез Михаилове и Велимирове имовине, Перке Бајић (Обреновић), као и Вели-

³ Катарина Павловић, „Велимиријанум – једна неостварена галерија”, *Зборник Матице српске за ликовне уметности*, бр. 18, 1979, 407–409.

⁴ У овом раду биће коришћен старији облик презимена Теодоровић, а не новији Тодоровић. То чинимо и да бисмо разликовали Велимира, кнежевог ванбрачног сина, од Велимира Тодоровића, министра унутрашњих дела с краја 19. века. И сам Велимир определио се за старији облик презимена и дословно га користио целога живота.

мирових другова из времена школовања – Јована Стојшића, Мирослава Магазиновића и других. Сви су они били старији од Велимира, те су и умрли пре њега. Радивојевић и Пацек верно су служили Обреновиће до смрти. Пацек је умро пре Радивојевића (1876). Сви су мислили да има небројено благо, стечено захваљујући Обреновићима – Милошу и Михаилу. Ипак, служећи их више од 40 година, умро је као сиромах. Обреновићи, Бајићи и Николићи нису имали већег пријатеља од Карла Пацека, обавештавао је Антоније Велимира одмах после Пацековог упокојења.⁵

Забораву се ипак много тога предало, због свима добро познате српске и србијанске немарности. Запажање Мире Софронијевић да се име Велимира Теодоровића не помиње ни у једној енциклопедији, посебно оној коју је уредио Станоје Станојевић, добар је пример о српској династијашкој нехајности према добротворима који су добрано задужили свој народ и своју државу.⁶

Кратком биографијом Велимира Теодоровића настојимо да ублажимо заборав и нехај на више клеветану и презрену него поштовану и цењену династију Обреновић, и добротинства ове племените личности.

⁵ ДАС, ПО, LXXII, 500; Андра Милосављевић, *Негоје. Српско државно наслеђе и одговор опуномоћеном адвокатском посреднику г. Драг. К. Протићу и конзорцијуму. Не изговор него паре на среду*, Пожаревац 1904, 6; Радмила Поповић Петковић, *Постанак и развој архивистике у Србији и Македонији*, Београд 1972, 388. Пацек је оставио мемоаре на немачком језику који се чувају у Државном архиву Србије, писани готицом, те су стога некоришћени у српској историографији.

⁶ *Мира Софронијевић, Даривали су своје отечеству*, Београд 1995, 130.

Ванбрачна деца Обреновића

Када говоримо о трима нововековним српским династијама, није познато да је у династији Петровић Његош било ванбрачне деце, док су Карађорђевићи имали једно ванбрачно дете (Јелена Евгенидис, кћер краља Александра). Само су Обреновићи имали више ванбрачне деце.

Кнез Милош је бројем своје деце рођене у браку с Љубицом и с бројним љубавницама несумњиво необична личност у нашој целокупној повести. Кнегиња Љубица донела му је на свет *деветоро деце*: Петра (1805–1814), Петрију (1808–1871), Јелисавету (1814–1848), Ану (1818), Милана (1819–1839), Марију (1823), Михаила (1823–1868), Теодора (1830) и још једно дете рођено 1811. године, којем не знамо ни име ни пол.

Број ванбрачне деце кнеза Милоша још није потпуно утврђен, али се за сада располаже податком о *једанаесторо*: Велика (1819–1823), Марија (рођ. између 1820. и 1825. године), Миливоје Петровић Блазнавац (1824–1872), Гаврило (1826–1828), Гаврило (не зна се ни година рођења ни година смрти, као што није познато ни зашто је поновио име претходног детета), Теодор (рођ. између 1839. и 1842, умро 1846), Александар Густав (рођ. 1846), Марија (рођ. 1846), Марија Клара (рођ. 1848) и Милан (1857–1859). Једанаестом детету не знамо име, нити било какве друге појединости, осим да је рођено у Букурешту 1855. године и да му је мајка Василија, једна од жена из кнежевог окруже-

ња.⁷ Краљ Милан имао је ванбрачног сина Ђорђа, с Артемизом Христић. Ова ванбрачна лоза опстајала је до почетка 21. столећа. Ђорђе је рођен у Цариграду 1889, а умро је 1925. године. Његов син Стефан био је коњички капетан француске војске. Последњи у овој родословној грани је Панта („Панка”) Обреновић, рођен и преминуо у Паризу (око 1945–2002).⁸

Још један владар из владалачке куће Обреновић – кнез Михаило – имао је једног или два ванбрачна сина. Један од њих је Велимир, којем је овај рад посвећен, а други је Михаило Теодоровић, звани Мика Копилан, смедеревски трговац.⁹

Ванбрачну децу кнез Милош је збрињавао с њиховим мајкама, али – осим Блазнавца – није познато да се касније и са једним дететом сусрео. За разлику од њега, кнез Михаило се виђао са својим ванбрачним дететом и бринуо је о њему. То се не може рећи за краља Милана, који није водио рачуна о ванбрачном сину Ђорђу. Ипак, ни Михаило није поклањао довољно пажње свом сину.

⁷ Опширније: Радош Љушић, *Обреновићи и њихов родослов*, Горњи Милановац 1997; Београд 2013; Исти, *Љубави српских владара и политичара*, Београд 2001, 89–91; Исти, *Кнегиња Љубица*, Горњи Милановац, 73–119; Исти, *Милош Обреновић – државотворни владар*, Београд 2021, 722–724, 759–762. Не постоје поуздани докази да је Миливоје Петровић Блазнавац ванбрачни син кнеза Милоша. О томе опширније: Љушић, *Љубави српских владара*, 77–85. Није разјашњено питање зашто је кнез Милош обнављао имена своје претходно умрле деце, и брачне и ванбрачне.

У последње време објављено је више родослова Обреновића, засебно или у оквиру појединих издања, и сви се ослањају на моје резултате или их једноставно преписују а да не наводе одакле су преузети. Историографска некоректност је најблажа примедба, а права биће у облику адекватне критике.

⁸ Рајић, *Александар Обреновић*, 408; Иста, *Кнез и краљ Милан*, рукопис; Драган Бисенић, *Мала величанствена Србија. 'Краљ чаја' Томас Липтон у Србији 1915*, Београд 2018, 28–31.

⁹ Милан Јовановић Стојимировић, „Велимиријанум”, *Силуете старог Београда*, Београд 1971, 156. Осим Стојимировића, податак о другом ванбрачном сину кнеза Михаила нико у литератури није изнео.

Рођење

Када је избила револуција у Бечу 1848. године, кнежеви Милош и Михаило покушали су да искористе немире у Европи да би се вратили на српски престо. Кнез Михаило је тада био у Петрограду. Одатле је пошао у аустријску престоницу, где је боравио његов отац. Међутим, кнез Милош је из престонице Хабзбуршке монархије кренуо према Србији преко Загреба, пре Михаила. У Загребу је био ухапшен и, уз велике напоре, успео да се ослободи, поткупивши Људевита Гаја повећом сумом новца. Кнез Михаило је стигао до Новог Сада средином маја, али је под притиском србијанске владе морао да напусти Српско Војводство и оде у Загреб. Са ослобођеним оцем упутио се у Грац, задржавши се краће време у Љубљани.

Кнежевима се није ишло у немирни Беч и они су у Љубљани одлучили да се раздвоје и крену свако својим путем. Кнез Милош је отпутовао у Инзбрук, а кнез Михаило у бању Роич (Рогашку Слатину). Док је узимао купке, послуживала га је лепа девојка од 17 година, кћи тамошњег *badenmeister*-а Бергхауса – Марија Бергхаус, Штајерка, записао је Карло Пацек.¹⁰

¹⁰ Постоји и мишљење да је био марвени трговац – *Велимиријанум*, Београд 1909, 50. Према једном доушничком извештају, Марија је била његова сестра и имала је 20 година – Архив внешней политики России, фонд-Политархив; опис-482; год-1885, дело-2846; лист, 3-19об. Захваљујем Људмили Васиљевној Кузмичевој на уступљеном документу.

Није сачуван опис Марије, па мало знамо о њеној личности и о њеној необичној лепоти. Елегантни двадесетпетогодишњи кнез, осам или пет година старији од Марије, био је већ тада „заносно отмен човек”, углађени кавалер „повисока раста, смеђ, сувоњав, крупних изразитих очију, густе кратке браде боје косе, коју је делио по средини и усмеравао на странама. Глас му је био крупан, а ход одмерен и еластичан”.¹¹

Марија Бергхаус није била кнежева прва љубав, али јесте прва позната љубав младог Обреновића. Кнез Михаило провео је скоро цело лето у Рогашкој Слатини у друштву с младом Маријом, у квартири бр. 12. Пре одласка из Слатине затражио је од оца нешто новца за трошак. Старац му је послао 2.000 форинти и прекорио га да много троши. Сина, младог и узаврелог љубавним страстима, заболоо је очев прекор и вратио му је новац. У једном подужем писму, он образлаже дотадашњи начин живота, трудећи се да докаже да „није распикућа” као Јевремов Милош, коме је отац непрестано отплаћивао дугове. Син је оцу замерио на овом неоснованом и ничим поткрепљеном поређењу с Милошем Јевремовим. Из писма сазнајемо да се Михаило задовољавао са онолико новца колико је добијао од оца и да је тада први пут затражио већу суму, али се покајао због замерке коју му је отац упутио. Чак је зажалио што није остао у Русији, и с руском војском пошао у Влашку.¹²

Очево писмо поразило је сина и он није кренуо из Роича у Беч, већ се задржао у дружењу с Маријом. С разлогом се стари кнез срдито на младог кнеза, будући да се зна да је лепа Марија била у новчаним невољама. Она је учестало посећивала Михаила и за љубавне услуге добијала новац. За рођење Велимира

¹¹ Стојимировић, *Силуете*, 201–204.

¹² Сачувана су три писма кнеза Михаила упућена оцу из Роича: Рукописно одељење Универзитетске библиотеке, Збирка Јоце Вујића, бр. 881, 882, 883.

битна су два продужетка боравка у бањи Роич, будући да је зачет у међувремену. Кнез Михаило написао је последње писмо из Рогашке Слатине 4/16. августа 1848. године, дан-два пре намераваног поласка за Беч. Упркос љутњи на оца због прекора о трошењу новца, одлучио је да продужи боравак и током септембра.

Напуштајући Роич (*Bad Sauerbrunn*), кнез је Марији, не знајући да је трудна, обећао да ће доћи и следеће године. Тада јој је поклонио свој портрет, који је она носила стално са собом. Када је сазнала да је остала у другом стању током ове љубавне романсе, преселила се из бањских просторија у кућу свог оца у истом месту. Сина је родила 8/20. маја 1849. године. Крштен је као *Wilhelm Berghaus*, незаконито рођен. За младог кнеза ово је била само једна љубавна авантура, без икаквих озбиљнијих намера.

Односи између Милоша и Михаила брзо су изглађени, па је Михаило могао да купи кућу у Роичу за Марију и сина, и да љубавницу снабде миразом, исто онако како је радио његов отац са својим бројним љубавницама и својом ванбрачном децом.

Маријин и Вилхелмов живот нису се одвијали у добром правцу. Године 1851, инспектор Герман је боравио у Роичу. Код Бергхауса је сазнао за тужну судбину Марије и Вилхелма. Крајем лета 1851. године вратио се у Беч, посетио кнеза и испричао му све о Марији и сину. Михаило је признао Вилхелма за сина и обећао је да ће им помоћи. У јесен те године кнез је послао банкара Тирку и Пацека у Роич како би уредили будуће односе с Маријом. За извесно време они су били новчано обезбеђени. Марија је и те и наредне године чекала Михаила, али пошто се није појавио, уз допуштење младог кнеза, удала се за лаконисленог удовца оданог алкохолу – доктора Алојзија Шифера, с којим је изродила више деце. Вилхелм је тада имао четири године.

У породици Шифер није се домаћински газдовало, већ се арчило захваљујући „богатом пореклу малога члана фамили-

је”, односно кнежевој дарежљивости и бризи о сину Вилхелму. Кнеза Михаила је о Марији и Виљему обавештавао Мартин Герман, његов вијенски знанац, а преписку са сином и његовом мајком одржавао је посредством банкара Тирке.

Живот сина и мајке поред Алојзија није био срећан. Виљем је повредио десно око када је пао у кухињи, и све до седме године имао је проблеме. Иако је лечен у Роичу, излечен је тек 1856. године, пошто је пресељен у Беч.

Марија није престајала да тражи новац од кнеза. Често је упућивала писма Тирки, и одлазила је с братом у Беч, вероватно да би решила свој и синовљев статус. Услед дуга, њихова кућа бр. 43, купљена новцем кнеза Михаила, једнога дана била је дата на продају. Тирка је још једном откупио кућу на лицитацији, сада на име Вилхелма, по наредби кнеза Михаила (1854). Пошто се положај Виљема и мајке није поправљао, Михаило је затражио од Тирке да одмах преместе Виљема у Беч. Ако је брзо и лако преболео љубавницу, Михаило очигледно није заборавио сина. Године 1856. мати га је довела у Беч и предала оцу. Првог новембра 1856. године Виљем је смештен у Тиркин дом у Бечу, у којем су живела још два дечака. Тек тада су кнез и банкар приметили рану на дечаковом оку и сазнали да је настала као последица пада у кухињи.

Ништа више не знамо о животу оца и сина у Бечу. Кнез Михаило се потрудио да се залечи дечја рана, а потом је сина, у пратњи Карла Пацека, послао у Србију, да би га васпитао у српском духу. Вилхелм је смештен у дом Антонија Радивојевића, надзорника добара Обреновића у Кнежевини Србији.

Код оца у Вијени, а без очевог дома, усамљен и без интересовања мајчиних родственика, стасавао је напуштени дечак. У дванаестој години, 1860, родственици су почели да се интересују за њега, али само зато што је Вилхелмов отац Михаило ступио на српски престо. И тек тада сазнао је да је син кнеза, пошто га је породица Бергхаус Шифер обавестила да је рођак Обреновића, односно син кнеза Михаила. Ако је неким слу-

чајем и сазнао раније за своје порекло, Виљем је о свему ћутао, према саветима Антонија Радивојевића, кнежевог и његовог пријатеља.

Године 1866, 18/30. септембра, после завршетка Гимназије а пре одласка на студије, преведен је у православље, у Митрополији, односно у Храму Светог Симеона Мироточивог. Кумовао му је митрополит Михаило, који му је дао име и до тада већ коришћено – *Велимир*, а звали су га *Веља*. Задржао је старо презиме владалачке куће – *Теодоровић*, у то време напуштено и заборављено, додавши Мих. (од оца Михаила) између имена и презимена. Тако је уведен у „књигу присаједињених” (преверених) и тако се убудуће потписивао, што се види из факсимила јединог сачуваног писма, датог на почетку животописа.

Није познато да је Велимир, пошто је предат оцу, одржавао било какве односе с мајком, нити његов отац с бившом љубавницом. Марија је умрла 1863. године, још млада, у 31. или 32. години. Ускоро је умро и њен муж Алојзије, оставивши за собом две кћери. Једна од њих, Тереза, живела је с полубратом у Минхену, као послуга, и испратила је Велимира на онај свет.

Интересовање породице Бергхаус било је усмерено на наследство кнеза Михаила, и сасвим је разумљива њихова нада у Велимирова права. Зато су се и обратили кнезу Милану, али сва је прилика да су из кнежеве канцеларије добили обавештење да је завештање (тестамент) уништио Миливоје Блазнавац, те стога о Велимировим правима на наследство није могло бити ни речи. Тетка Перка притекла је Велимиру у помоћ уступком феудалног добра Негоје. Под таквим условима, Велимир је морао оставити Србију и живети часно у Минхену, да би избегао оптужбе да је претендент на српски престо.

Из истог извора сазнајемо да је кнез Михаило породици Бергхаус поклонио 6.000 „червонцев” (дуката), али им Блазнавац тај новац никада није предао. На предлог писца тог документа, Бергхауси су се по ко зна који пут обратили Велимиру за помоћ. Ни он није био нарочито дарезљив, али је ипак

послао 200 гулдена суду у Роичу. И то је све. На следеће писмо куће Бергхаус (вероватно ради помоћи) Виљем није ни одговорио, те им је писмо нераспечаћено враћено. Потом је, вероватно истим поводом, неки Виљем Купер одлазио у Минхен 1879. године, али га Велимир није примио.

Једна од две полусестре затражила је од кнеза Милана да им дозволи да продају кућу у Роичу бр. 43 (1878). Међутим, ни друго обраћање није измамило одговор српског кнеза, те о том проблему ништа више не знамо.¹³

Велимир се показао шкртијим и себичнијим према Бергхаусима и Шиферима од оца Михаила. Разлог за такво Велимирово држање јесте однос мајчине породице према њему док је код њих боравио (1848–1856). Иако о томе не постоји ниједан поуздан податак, једно је сасвим сигурно – да му је код Шифера било добро, не би га отац доводио у Беч и потом слао у Београд. Да су Велимирови родственици по мајци материјално стајали лоше и тако живели, није нимало спорно. Може се претпоставити да је њихов однос према њему био лош и да је само то могло изазвати његов презир. С друге стране, иако су подаци оскудни, извесно је да је однос између Велимира и његове полусестре Терезе био коректан. Од све родбине, само га је она оплакала.

¹³ АВПР, ф-Политархив; о-482;г-1885, д-2846; л-3-19о6; ДАС, 3, 644, 11.

Васпитање

Велимир је растао у кући Антонија Радивојевића, проводио дане с његовим сином Живком и делио судбину с њим. У кући Радивојевића у Београду живео је четири године (1857–1861) а да нико није знао чије је дете. Да би прикрио истину, чика Анта је у почетку говорио да је то његов ванбрачни син којег је довео из Аустрије. Године 1862. Вилхелм је кратко живео са Живком на Врачару, у посебном квартиру, да би се потом сместио код Белонија. Те године пошао је у трећи разред Гимназије.

У основну школу ишао је код Саборне цркве, а 1861. уписао је Гимназију, као шесторазредну средњу школу, коју је завршио 1864. године под редним бројем 7. Део лета године 1864. провели су Велимир и Живко у Влашкој. Када су се паробродом враћали из Влашке, Велимир је све време седео поред енглеског посланика Булвера, који је путовао из Цариграда. У Оршави их је дочекао руски конзул, који је кнежевом сину посветио особиту пажњу. По повратку у Београд, Велимира је примио кнез Михаило. Остали су у разговору пола сата, а кнез је тада исказао задовољство његовим успехом у школовању. Потом је Велимир присуствовао маневрима српске војске, био на свечаном ручку који је давала београдска општина, учествовао у прослави рођендана свога оца, као и раду Великогоспојинске скупштине одржане у Београду, посматрајући седнице с галерије. Сусрео се и с тетком Перком и њеним сином Милошем Бајићем, који су тих дана боравили у србијанској престони-

ци. Пошто се те године из дворског квартира иселио Ђура Даничић, у њега се уселио васпитач Милутин Стојановић, с Велимиром и Живком, својим питомцима.

У Србији је Велимир провео скоро деценију (1857–1866). Софија, Антонијева супруга, успевала је да замени мајку детету које је у почетку говорило само немачки језик. Од тада је започело васпитање „у чисто српском духу”, те је Софија морала да брине и о Вилхелмовој гардероби. Одраставши у српској средини и завршивши српске школе, Велимир је сасвим посрбљен. Годинама касније, док је живео у Минхену, Николајевић је запазио да се Велимир „одликовао српским патриотизмом”. Током студија у Швајцарској, он је у једном писму пријатељу Панти описивао лепоте Женеве, а туговао је за Београдом.¹⁴

Велимир је истовремено похађао Београдску гимназију и ишао у приватну школу Стеве Тодоровића. Београдска гимназија била је сведена са седам на шест разреда школске 1862/63, па је Велимир завршио гимназијско школовање 1863/64. године. Као ђак, учествовао је у приредбама и беседама које је организовала Гимназија. На једној од беседа декламовао је песму „Краљевић Марко и соко”, а Стева Тодоровић је отпевао две песме уз клавир.

Крајем 1861. године кнез Михаило је, посредством Карла Пацека, сликару Стеви Тодоровићу понудио да преузме васпитање његовог ванбрачног сина, тада већ дванаестогодишњег гимназијалца. Тодоровић је био изненађен, јер није знао да је кнез Михаило имао ванбрачно дете. Кнез му је обећао лепу плату, велик стан у Старом конаку („врло удобно намештеном стану”), с две сале – за његову сликарску радионицу и за гимнастику.

¹⁴ ДАС, ПО, XXXV, 245; LXXII, 219, 237; *Прва београдска гимназија „Моша Пијаде” 1839–1989*, Београд 1989, 426; Божидар С. Николајевић, *Из минуваних дана. Сећања и документи*, Београд 1986, 118.

Од 1857. године Тодоровић је држао приватну школу цртања коју су похађали младићи из Гимназије и Лицеја. Они су стицали знања из следећих вештина: сликања, певања, гимнастике и естетике. У уговору који је кнез склопио с Тодоровићем стоји да је био дужан да Велимира поучава у науци, али да обрати посебну пажњу на домаће васпитање, да му улије здраве појмове о дужностима и да га упозна са узорима људским. Учитељ је добијао годишњу плату од 200 дуката, стан и храну у Старом здању. Уз све наведено, располагао је још и једном сумом новца за путовања по европским земљама.

Осим Велимира, Тодоровићу је поверен и син чика Антонија – Живко, којег нисмо нашли међу ђацима Београдске гимназије. Њима је, уз кнежево допуштење, васпитач придодао свог сестрића Јована Стојшића. Као момак за послугу изабран је Тодор Петковић (касније познат као чика Тоша), који је остао у Велимировој служби до краја живота. Велимир је од двојице својих другова био старији годину дана. Васпитач је био задовољан њиховим школским, али не и домаћим васпитањем. „Много ми је труда требало да ове мале дивљаке припитомим, да развијем у њима осећај за племенитије поступке, а нарочито осећај љубави према српству и отаџбини”, писао је Тодоровић.

Прве године ђаци су осетно напредовали и у понашању и у одржавању чистоће и у неговању питомијих навика. Велимир је био озбиљнији и исказивао је већи степен стабилности, док су преостала двојица била прилично лакомислена. Поред Тодоровића, посебни учитељи предавали су им језике, а старији ђаци Гимназије помагали су васпитачу и његовим васпитаницима у савладавању школских предмета: Стеван Поповић Бели за рачун, Н. Цапа за француски, док им је часове музике давао професор Шулиц, којег је убрзо заменио Корнелије Станковић. Све остале предмете држао је сликар Тодоровић. Могло би се рећи – солидна екипа васпитача, као допуна ондашњем гимназијском образовању. „Велимир је био одмерен, доста смирен, мало тврде воље. У почетку је потешко напредовао у

науци; али постепено доцније напредовао је тако да је постао врло добар ђак”, сећао се Тодоровић.

Телесном вежбању посвећена је нарочита пажња, пре свега гимнастици и мачевању. За развијање тих вештина, у којима је Велимир био изврстан, васпитач је имао дозволу да набави све неопходне справе. Тодоровић је давао предност традиционалном васпитању ученика, указујући на примере из народне поезије, коју је упоређивао с Хомеровом *Илијадом*, енглеским *Осијанима*, француским *Трубадурима*, немачким *Нибелунзима*. „Приметио сам да су ове моје приче на Велимира силно утицале; његово питомо и добро срце загревало се; у дирљивим моментима очице би му засузиле. Све ми је то давало уверења да ће од њега постати благородан и доброг срца човек. Народност своју и Отаџбину сматрао је за највећу врлину.” Вероватно су њих тројица (и још једна придодата особа) послужили као модели за чувену слику Тодоровића на којој су насликани ђаци са гимнастичким справама. Најстарији међу њима био би Велимир.

Бомбардовање Београда подстакло је кнеза да Велимира и његове другове привремено склони из Србије и упути их у Венецију, где би се упознали с њеним знаменитостима. Претходно су пребачени из Двора у кућу Матије Бана, који је живео на Брду (данас Баново брдо). Док су, потом, боравили у Сегедину, размишљало се да ли да наставе школу у Новосадској или у Сремскокарловачкој гимназији, или у Бечу. Сукоб с Турцима битно је утицао да се кнез одлучи да сина упути у Венецију, а потом да га врати у Србију. Током боравка у том млетачком граду ђаци су водили дневник. Када су дошли у земљу, Велимиров дневник предат је кнезу Михаилу, који га је прочитао и, посредством Пацека, поручио Велимиру да је задовољан његовим радом и напредовањем у учењу. Није познато да ли је тај дневник сачуван, али да јесте – био би драгоцен за употпуњавање Велимирове биографије из ђачког доба, пре свега о његовом знању, способностима и личним квалитетима.

Током распуста 1863. године, Тодоровић је повео ђаке у Швајцарску. У Женеви су боравили два месеца. Потом су посетили Лион, и из Француске, преко Италије, вратили се кући. Циљ путовања био је упознавање тих земаља и учење француског језика.

Поред рада с Тодоровићем, Велимир је редовно похађао Гимназију, па се може рећи да му је ђачко доба било двоструко оптерећено.

Наредне године (1864) Стева Тодоровић оженио се Полексијом, кћерком Матије Бана. Иако је по уговору требало да брине о васпитању Велимира још две године, затражио је од кнеза Михаила да га разреши те дужности, што је владар и учинио. Кнез га је још и наградио с две хиљаде дуката, чиме је исказао своју племенитост и задовољство његовим васпитним радом. Лепе речи о тој његовој делатности оставио је и Чедомиљ Мијатовић у писму упућеном Тодоровићу из Цариграда (23. јуна 1900): „Ви сте тај који сте дали прве импулсе племенитом родољубу Велимиру Тодоровићу.” О томе је Тодоровић једном писао Пацеку (1872): „Мени је данаске сва радост њиова [његових ученика] напредак видити, и ако нисам још видио што желим, то опет могу рећи да су се деца преобразила, почели су осећати значај науке, важност изврстног човека, и то знаду да без науке и особитог труда нема врлине.”

Ученик и васпитач остали су у добрим односима и редовно су се дописивали. Тодоровић га је више пута посетио у Минхену и на Тегернском језеру. „У зрелим годинама остао је човек од срца, многе је помагао, што се види и из његовог тестамен-та”, записао је сликар.

На препоруку Илије Гарашанина, и уз одобрење ректора Велике школе Косте Бранковића, васпитање је преузео професор Гимназије Милутин И. Стојановић (1866). Ту дужност обављао је врло кратко, до октобра исте године, када је Велимир отишао у Женеву. Стојановић је известио Пацека да је прихватио питомце, да се добро владају, да добро уче, и да га „почиту-

ју”. Кад се вратио из Италије, Тодоровић је Велимира и Живка затекао у Конаку, на другом спрату, где су и раније боравили, али сада у мањем стану. „У свему се приметно мањак”, сетно се сећао познати сликар, али то стање није дуго трајало, будући да је исте године упућен на студије у иностранство.¹⁵

¹⁵ ДАС, ПО, XXXV, 67, 144, 147, 195, 196; 275; *Аутобиографија Стеве Тодоровића*, Нови Сад 1951, 38–41; *Велимиријанум*, 52–55; Никола Кусовац и др., *Животи и дело, Стеван Тодоровић, 1832–1925*, Београд, Нови Сад 2002, 8, 29/30.

Студије

Пошто је завршио Гимназију у Београду (1861–1864), Велимир је неко време провео у Влашкој и у Београду, пре него што је донета одлука о даљем школовању. Лета 1865. године са Живком је боравио у Влашкој код Карла Пацека. Обишао је мошије, феудалне поседе свога оца: Негоју, Брку, Пјатру и Мавродин. Управник добара извештавао је кнеза: „Ишли су подоста, јашили, пливали, ловили, веселили се, копали, орали, кукуруз сортирали, машине окрећали и то све с вољом и, одлазећи, исказали жељу да се поново врате.”

Потом су Велимир и Живко Антонијевић/Радивојевић послати у Женеву, у пансионат Оливија Венела, на виши гимназијски курс. Тамо их је одвео кнежев секретар Шарл Бетан, а у Женеву су учили две школске године (1866–1868).

О путовању, пансионату, смештају и исхрани Бетан је извештавао Карла Пацека. Управо у Женеву Велимиру је достављена најтужнија вест коју је могао чути – извештај о убиству оца, кнеза Михаила. Бетан је Велимиру писао на француском, што значи да је већ добро савладао тај језик.

Савете како да се понашају, шта да раде, с ким да се друже, давао им је Карло Пацек. У бројним писмима предочавао им је да је пред њима време да се припреме за живот. Савети су били очински, посебно о учењу страних језика – немачког и француског. „Писма ваша се обично књазу изнесу, и књаз је задовољан са напретком знања и мишљења нашег, које се из

писама приметити може... Зато треба да пазите не само на то шта пишете, него и на то како пишете... Какво писмо или какав говор, онакав и човек”, уверавао их је Пацек. У једном писму Живко Радивојевић извештава Пацека о свим предметима из којих су слушали наставу: немачки и француски језик, физика, историја, алгебра, геометрија, аритметика – главне науке; цртање, клавир, игре, фехтовање (мачевање), јахање – споредне науке. „Здравље чувајте, без њега нема среће”, уверавао их је и домаћински упозоравао: „Паре узалуд не трошите.” За Велимира су драгоцене била обавештења Пацека и Радивојевића о томе шта ради кнез Михаило, па се стицао утисак да је он био брижљивији према оцу него отац према њему. Очито је да је отац више недостајао сину него син оцу!

Убиство кнеза Михаила прекинуло је Велимирово и Живково школовање у Женеви и они су се вратили у Београд. После повратка у земљу, Велимир је лето провео на свом имању Негоје с Карлом Пацеком. Тамо су се договарали и о будућим студијама, али је убрзо, на захтев татора – митрополита Михаила, Ђорђа Петровића и Живка Карабиберовића – враћен у Београд. Пацек је предложио таторима да Велимира упишу на студије економије, а као разлоге навео је да ће тиме најпре постати свој господар и добар управљач свог имања. У писму таторима нагласио је да Велимир нема наклоности нити способности за математику, па би га ваљало поштедети студија у којима она служи као основ.¹⁶

Велимир је са Живком уписао студије у Хохенхајму, недалеко од Штутгарта, у Виртембергу, при крају 1868, односно 2. јануара 1869. године. Закашњење од једног семестра су надокнађивали. Настава је почињала у 7 часова, а завршавала се у 12. Од наставника су били лепо примљени, а квартал им је био

¹⁶ ДАС, ПО, XXXV, 115, 131–143; XXVIII, 129; LXXII, 42, 143, 179; Радослав Веснић Млађи, *Др Миленко Веснић, грансењер српске дипломатије*, Београд 2008, 54.

пристојан. Доручак им је Теодор спремао, ручали би где би се ко нашао, а вечерали како ко. Друштво је било разнолико, и из више земаља. „Из вилајета” није било више никог, али зато је било 12 Мађара и 26 Немаца из Аустрије. Што се тиче трошкова, веровали су да ће им 1.000 дуката годишње бити довољно. У Штутгарт иду веома ретко, здравља су доброг, писао је Живко Пацеку, на почетку школовања у Хохенхајму. Њега и свог сина Живка у Хохенхајм је одвео Антоније Радивојевић, коме је у Академији заменик директора саопштио да деца добро знају немачки језик. Тек у Хохенхајму Живко је одлучио да студира заједно с Велимиром. У Академији су учили економију, државне науке и пољску привреду. Било је планирано да студије заврше за две године. С њима су били собар Тодор Петковић и ађутант Александар Протић, официр који је придодат да брине о Велимировој безбедности.

После Михаилове смрти, о њему су понајвише бринули: Перка, Антоније Радивојевић и Карло Пацек. Тражили су да их редовно извештава о свему, бар једном у петнаест дана. У писму од 9/21. новембра 1869. пише му Пацек: „Буди ми здрав, мој Велимире, и труди се да останеш поштен и ваљан, по жељи твог искреног пријатеља Пацека.”¹⁷

Иако Велимир и Живко нису завршили пољопривредну академију у Хохенхајму,¹⁸ они су се 1. априла 1870. године преселили у Минхен, уз допуштење татора. Те године Велимир је стекао пунолетство, о чему је известио таторе, упркос саветима Карла Пацека да то не чини. Савесни Пацек срдио се што су курс економије прекинули, упозоравајући Вељу: „Ваљда не-

¹⁷ Ђорђе Ценић је изјавио да је овај избор студија добар – ДАС, ПО, LXXII, 116, 179; 275, 404. Пре одласка на студије, Пацек је подучавао Велимира немачком језику – ДАС, ПО, LXXII, 178; Софронијевић, *Даривали су свом отечеству*, 134.

¹⁸ Данко Леовац наводи да су студије окончали – *Кнез Михаило Обреновић*, 610.

ћеш обичним србским путем поћи?” Љутио се на њега и његов поступак јер је сматрао да је дужан да заврши школу и да схвати своју обавезу „као аманет оца твога, књаза Михаила, бившег мога Господара, добротвора, па у неком смислу и пријатеља”. Саветовао му је да буде искренији, да му саопштава своје намере пре него их изврши, „јер све оно што си сада урадио са школом и са таторима, није било ни паметно, следователно ни добро, ни искрено, него са неким *arrière pensée*, које ја нагађам. Ако их и не знам јасно”. Предложио му је да настави кумство с мадам Барбаром, чије је једно дете већ крстио, те му предлаже име за новорођену девојчицу и моли да је обдари са 100 франака. О овом кумству се не зна ништа више.

У другом писму, од 2/14. маја 1870, обавештавао га је о приходу са имања Негоје и о парници коју је кнегиња Јулија изгубила у Букурешту. Пошто је навршио 21 годину, саветовао га је да оде у Београд – да прими своје имање, да усрдно захвали таторима на бризи о њему и његовом иметку, да регулише са Антонијем руковање имањем и посети Влашку. Не мора да га послуша, али му искрено саветује да се у Београду не задржи, јер „тамо сада систематично мрзу на све, ако и само из потаје – што је књаз Михаилово”. У прилогу писма је квита о томе шта се има давати од прихода Велимиру 1870. године.

Квартир су променили 1871. године и зна се да су у новом смештају имали клавира, билијар и лепо уређену кујну. Већ тада Радивојевић је предлагао Пацеку да би за Велимира било боље да живи у Београду, а не у Берлину или неком другом немачком граду.¹⁹

Тутори и сви остали који су бринули о Велимиру настојали су да му нађу добро друштво и ослободе га оних студената који нису уживали поверење државе, али и њихово, а које су једноставно називали „смутљивцима” и „поквареним” ђацима

¹⁹ ДАС, ПО, LXXII, 152, 153, 281, 283, 289, 452.

пореклом из Србије. Пријатељи су Велимиру скретали пажњу на ђаке из Цириха, пре свих на Светозара Марковића, али и на оне из Париза, Беча и Минхена, које су оптуживали да су трошкације што сеју раздор међу студентима. Посебно су им замерали на писању против кнеза и Намесништва: „Али вам имамо јавити једну немилу вест од српских синова у Цириху, од Светозара Марковића, који пишу против кнеза и намесника. Место да за своју отаџбину од ползе буду, а они га разоравају и семе раздора сеју.” Међутим, било је и другачијих схватања и погледа међу српским ђацима. Из писама Ђорђа Ђорђевића браћи Србима (Велимиру, Живку, Тодору и Мирославу) читамо и ове савете: „Будите увек душом и срцем Срби”, „либералци крију своје намере”, а на крају их обавештава да ће се ускоро одржати Омладинска скупштина. Остала је непознаница како је Велимир реаговао на ове предлоге и идеје, јер његови одговори на ова писма нису сачувани.²⁰

С пролећа 1872. године добио је богиње. Чим их је прележао, морао је да се пелцује. Перка и Јулија биле су забринуте због његове болести. Велимиру и Живку, после извесног одсуствовања, придружио се и Тодор (1873).²¹

Током студија у иностранству српски студенти из многих европских градова, од Париза до Берлина, дописивали су се и обавештавали једни друге о својим невољама у вези са становањем, новчаним издацима, учењем језика и напретком у студирању, али и о сарадњи и заједништву. Многи су осећали потребу да о свему наведеном пишу Велимиру, не тражећи увек материјалну помоћ, као Мијаило Ж. Поповић, Мирослав Магазиновић, из чувене породице Косте Магазиновића.

Велимир се све време боравка на страни дописивао редовно с Јованом Стојшићем, сликаревим сестрићем, с којим је у

²⁰ ДАС, ПО, XXXV, 47, 48, 49; LXXII, 423, 452.

²¹ ДАС, ПО, XXXV, 199, LXXII, 427.

Србији, у школи Стеве Тодоровића, провео лепе дане. Већ тада Јован је о Вељи писао једном од својих пријатеља – о благодарности и доброты његове душе. Велимир и Живко добијали су од њега информације о најважнијим збивањима у Србији: о оснивању „Србадије”, омладине београдске која је заменила „Лицејку” и убрзо била забрањена; о оставци ректора Панчића; о Стеви Тодоровићу; о кнежевим активностима, посебно о добијању градова, читању фермана на Калемегдану и раду Народне скупштине у Крагујевцу; о Бугарској легији; о градњи и раду Народног позоришта и певачких друштава, посебно о представи „Посмртна слава кнеза Михаила”; о свом напредовању у војној служби. Редовно је Велимиру честитао славу Светог Николу, као и славе свим његовим укућанима.

Велимирова писма Јовану нису сачувана, али посредно знамо да су Стојшића извештавали шта се дешава у Швајцарској и немачким државама, посебно о акцијама Гарибалдија.

О животу ђака у Паризу Велимир је сазнавао из писама „брата свог” Мирослава Магазиновића и његових „ситних књига” од по неколико страница. У њима има коментара о кнезу Михаилу, његовој владавини и племенитости, али и о Карлу Пацеку, ретко оданом присталици Обреновића, који је у време смрти кнеза Михаила „показао колико он вас воле”. Када су се Велимир и Живко растали од Мирослава Магазиновића и одселили се у Женеву, њему су недостајали и они и њихов заједнички кућни амбијент, као и Тошина брига о кући и домаћим животињама. У редовној преписци Мирослав је тражио да га Веља извести о удаји Катарине Константиновић и о спору покојне Анке с Јованом Германом. Шаљући једни другима слике, распршивали су тугу раздвојеног живота у Швајцарској. Будући да многи нису имали новац, писма Вељи слали су на његов терет, понајвише Мирослав Магазиновић.

Из једне „ситне књиге” (1870) сазнајемо да је Велимир, водећи љубав с неком Милком, добио венеричну бољку, као некада његови отац и деда. Магазиновић их је позвао у Париз, где је, после Генфа, наставио студије: „Гледај те се добро изле-

чи па дођите [са Живком] вамо да видите ова лепа француска дупета.” Потом га је обавестио потанко о кућама сексуалног задовољства, не изостављајући ни ценовник за сваку врсту услуга. У слободном Паризу лепих булеvara „цурице” су биле драгуљи који су одушевљавали србијанске ђаке и, наравно, доносили им новчане, каткад и здравствене бриге. Описујући Велимиру свакодневицу париску, Мирослав је истицао: „Ухватим по који пут какву Францускињу за батаке, па јој пустим пијавицу.” Многи српски ђаци су, често и због „цурица”, западали у дугове од пет-шест хиљада франака.

Потом му је писао о породичним проблемима. Обавестио га је о свом даљњем рођаку Александру Константиновићу, добром човеку али лењом студенту, „који ништа не учи и слабо се с науком забавља”, демонстрира и виче: „Доле цар – живела република!” Мирослав се посебно обрадовао поклону који му је послао Велимир – медаљону с ликом кнеза Михаила. Паризлија је хвалио сина што се досетио да на тако леп начин ода признање свом оцу. Захваљујући Мирославу Магазиновићу знамо нешто и о лику Живка, најбољег Велимировог друга: „Бео као лабуд, висок као јела, а јак као медвед.”

Велимир је био ћутљив и лењ у погледу кореспонденције с друговима. Био је, како је један од њих забележио, „везана врећа”. Из међусобне преписке стиче се утисак да су у Велимировој групи скоро сви српски ђаци пушили. Тамошњи дуван није им се допадао, па су га – пусто турско – добављали из Београда.²²

С Велимиром се дописивао и Е. Штајнлихнер и млађани Јанко Шафарик. У једном писму Шафарик му јавља о решењу владе да ђаци Велике школе морају да уче војне науке (оружје, фортификацију, топографију, тактику...) како би у будућем рату с Турском послужили отаџбини.²³

²² ДАС, ПО, XXXV, 208, 210, 211, 2132, 214, 215.

²³ ДАС, ПО, XXXV, 55, 57, 67.

Велимир је током студија водио садржајну кореспонденцију и био добро обавештен – од пријатеља Обреновића и својих другова. Нажалост, на основу расположиве грађе није могуће утврдити да ли је завршио студије. По свему судећи није, нити су познати разлози таквој његовој одлуци.

Отац и син

Велимир је нешто више од две године, од 1857. до 1859, живео у дому Радивојевића у Београду – и без мајке и без оца. Какав је био сусрет оца и сина те године када су се враћали у Србију (1859) није познато, али јесте сусрет унука и деде. Приведен кнезу Милошу, који га је тада можда први пут видео, „узео га је на колена, љубио у косу и плакао”. Био је то редак тренутак породичне среће Велимирове. Овај сусрет сведочи о Милошевом односу према потомству и породици, у овом случају у односу на ванбрачног унука, у тренутку када није могао ни да наслути да ће се директна наследна линија србијанског престола угасити с оцем детета које је држао у крилу.

Односи оца Михаила и сина Велимира били су лишени родитељске љубави, али не и пажње. Пацек је записао да је Вилхелм имао наличје и нарав очеву, што је била природна благодет за добре односе. Кнез је редовно примао сина и с њим водио разговоре, очима га „гутао”, али у опхођењу није прелазио уобичајену границу између оца и сина, коју су одредили „обзири морала, друштвене конвенције и личног угледа кнежева”. За исказивање очеве љубави према сину то је било премало.

Велимир је одрастао без мајке и готово без оца. Њему је недостајала мајчина нежност и љубав, а још више очеве, и родитељска блискост – не и брига и пажња, сва срећа. О том хладном и кусом очевом опхођењу, и без икакве нежности према

сину, у време њихових ретких сусрета у двору, Велимир је казивао госпођи Стојановић: „Он ми да руку, коју ја пољубим, затим пољуби мене у чело, пита ме о учењу, да ми савет о одевању, поклони ми дукат и неку књигу, а затим је аудијенција готова! Мени дође да га загрлим и изљубим, али не смем!” Синовљево сведочење о овим сусретима говори да новцем није могао да се надокнади очев загрљај, нити уобичајена аудијенција за грађане да замени сусрет детета с родитељем – протоколарна, без породичне тоpline!

Следећи пример је несумњиво и груб и тужан. Раније је наглашено да је током обиласка Венеције 1862. године Велимир водио дневник, који је предат оцу да га прочита. Оцу се дневник допао, али није позвао сина да му то саопшти, већ га је похвалио преко Пацека! Сина је очева непажња веома погодила, стога је разумљиво његово осећање напуштености и небриге родитељске. Према свему судећи, с мајком сусрета није ни било, те је разумљив Велимиров нехајан однос према њој и њеној породици.

На питање да ли су се и колико често виђали отац и син, Стева Тодоровић је био изричит: „Веома ретко. За време мојега васпитавања неколико пути, и то увече, после девет сати, у биљарској соби у сутерену негдашњег Старог дворца [Конака], где би децу, Велимира и Живка, примио, и са осмејком их по нешто запиткивао. При одласку обдарио би их са по једним дукатом.” Коста Христић пише да су се ови сусрети, без топлине и нежне родитељске љубави, дешавали једном месечно.

Сачувани су подаци и у другим изворима о њиховим сусретима. Износимо неке: „Први дан Воскресенија одвео сам Велимира и Живка код Његове Светлости, где их је више од четврт сата задржао питајући их из наука”, обавештавао је Антоније Радивојевић Карла Пацека 15. маја 1864. године. Божићар С. Николајевић је запазио да је кнез Михаило своју опорост и неиспољавану нежност према сину разблаживао „обилатим материјалним средствима” ради уредног школовања, удобног и независног живота у иностранству.

Колико мало нежности за једно дивно створење које је сусрете с оцем схватало као аудијенцију доступну свим грађанима Србије! Савременици су оставили бројна сведочења о племенитости кнеза Михаила, али његов однос према сину – суздржан, без родитељског загрљаја и нежности – оставио је пустош у Вељиој души. У многим поступцима груб, прек и необуздан, стари кнез Милош показивао је немерљиво више нежности и пажње према својој бројној ванбрачној деци, а види смо, и према Велимиру током првог сусрета. А његов син Михаило имао је само једно дете – Вељу. Треба нагласити да га је кнегиња Јулија примала чешће и усрдније и да му је више него отац исказивала нежност и топлину, Вељи толико потребне.

У односима кнеза Михаила и сина Велимира питање усвајања је несумњиво најважније и најболније.

Карло Пацек је често обилазио Велимира док га је васпитавао Степа Тодоровић. Једном приликом рекао је васпитачу: „Пазите, молим вас, добро на Велимира, јер кнежева је жеља, ако се добро учио буде, и уопште покаже достојан њега, да ће га у осамнаестој години доптирати за сина.” Велимир је тада тек ушао у четрнаесту годину. Своје сећање на Велимира Тодоровић завршава тврдњом да је син напунио деветнаест година за очева живота, али „о доптирању није било више говора”. Коста Христић је изричитоји: „Кнез никада није помишљао да Велимиру икада намени ма какав нарочит положај, ни у својој породици, ни у држави.”²⁴ Није познато да је Велимир знао за кнежев план о усвајању, нити пак за очево држање поводом овог питања. Такво сазнање – ако га је и било – могло му је само годити и стварати илузију претендентства на престо. Ово је важно питање за Велимира, кнеза, династију и државу, и ваљало би га истражити у појединостима.

²⁴ ДАС, ПО, LXXII, 143, 229; *Велимиријанум*, 54, 55; Николајевић, *Из минулих дана*, 117; Коста Н. Христић, *Записи старог Београђанина*, 147; Стојимировић, *Силуете*, 202.

Намера да се жени Катарином Константиновић сигурно је утицала на кнеза да одустане од адаптације, будући да се надао да ће добити законитог наследника. Остало је много тајни из последњих година кнежева живота, а одговорност за то сносе многе личности које су уништавале архиву Обреновића од 1868. године па надаље, и тиме онемогућиле повеснике да их разјасне.

Последњи пут срели су се отац и син у Женеви, августа 1867. године. Кнез Михаило боравио је у Гаштајну ради лечења, а затим је отишао на Светску изложбу у Париз. У повратку, посетио је Велимира и обдарио га скупоценим прстеном изузетне вредности и лепоте. Зна се још да је кнез 1868. године одредио једног официра српске војске, Александра Протића, да га као ађутант прати током боравка у иностранству. Карло Пацек је предлагао Велимиру да тражи од кнеза допуштење да у време летњих ферија посети Београд и поседе у Влашкој, али до тога није дошло услед убиства кнеза Михаила.

Велимирови сусрети с кнежевом породицом, пре свих с тетком Перком и братом од тетке Милошем Бајићем, као и многим познатим личностима – Карлом Пацеком, Стевом Тодоровићем, Милутином Стојановићем, Матијом Баном и другима, нису могли надокнадити недостатак родитељске љубави.

Велимир Теодоровић је добар пример колико је тужно имати, а у стварности немати – ни оца ни мајку!²⁵

Овакав однос кнеза Михаила према сину – за који не знамо да ли би се променио да је којим случајем избегао топчидерску погибију – добар је показатељ и мерило у разматрању његовог односа с кнегињом Јулијом, с којом није могао да има пород, самим тим ни наследника престола. Владар који нема престолонаследника копа гроб себи и династији. Кнежева ћутљивост и вешто скривање сопствених намера онемогућили су

²⁵

ДАС, ПО, LXXII, 229; Милосављевић, *Негоје*, 7; *Велимиријанум*, 57.

историографе да сакупе више података о овом болном питању за династију Обреновић.

Велимир и Живко били су одмах обавештени о кнежевом убиству и позвани су да се врате у земљу. Син није могао да стигне на време на очеву сахрану, али је о убиству и погребу био подробно извештаван од студента права Петра Живковића, с којим је био у редовној преписци. У једном од писама обавестио га је о појединостима у вези с убиством „на срамоту садањег века”.²⁶

После убиства кнеза Михаила покренута је идеја да му се подигне споменик, па је основан одбор с Миланом Ћ. Милићевићем на челу (1868). Један од учесника на конкурс убио је Стеван Тодоровић. Он се појавио с више „цртаних пројеката” и једном статуом од бронзе с постаментом који је израдио професор Ханбах у Минхену. Због лошег постамента награда је додељена другом аутору, иако су чланови комисије признали „да је моја фигура највеличанственија”, записао је Тодоровић. Он је био уверен да му је учињена неправда оценом да се сваки споменик дели на постамент и на фигуру, тврдећи да је фигура важнији споменички део. Пошто је имао трошкове од укупно 250 дуката царских, Тодоровић се обратио Велимиру писмом од 25. септембра 1873. године с молбом да откупи бисту свога оца и да је поклони Народном музеју. Тако би се, писао му је, одужио свом покојном оцу и спасао једно уметничко дело, пошто би се споменик нашао на достојном месту.

Нешто више о овом споменику знамо из једног писма Радивојевића (1874), у којем је извештавао Велимира да Анастасов син Коча (Константин) иде у Београд „да се погоди за ливање бронзане штатуе коњаничке Књаза Михаила на постаменту гранитном”. Споменик би требало да се подигне на Пијаци, пред Театром. „Ја управо сумњам да ће се то сада уради-

²⁶

ДАС, ПО, XXXV, 250; LXXII, 169, 388.

ти”. Пре неколико година сакупљено је „око 10.000#²⁷ по народу на споменик”, али је новац дат под интерес, те он не верује да се могу сакупити. „У Књаза нема никада излишни пара, него се све једнако кубури. Банка још није стала на ноге”, па није сигуран да ће се ова идеја остварити.²⁸

Велимир је намеравао још и да сагради капелу кнезу Михаилу од својих прихода, али је морао да одустане, несумњиво под политичким притиском. Моја Гавриловић га је обавестио да је, према акту о наследству имовине блаженопочившег кнеза Михаила, капелу требало да подигне владајући кнез. Ако би остао при намери, он не би могао да је оствари без претходног одобрења кнеза Милана. Ту сагласност очигледно не би добио од владајућег кнеза, па је одустао од своје племените идеје.²⁹

²⁷ Дуката.

²⁸ ДАС, ПО, XXXV, 28; Кусовац, *Живот и дело*, 44. У *Аутобиографији* Тодоровић не помиње ову бисту, али се наводи у његовој библиографији (под примењеним радовима) коју су саставили приређивачи – „Нацрт за споменик кнеза Михаила – акварел”, стр. 89.

²⁹ ДАС, ПО, XXXV, 225, 284, 285, 286.

Велимир, Петрија и Јулија

После оца, о Велимиру нико није бринуо колико кнежева сестра, а његова тетка *Петрија* или Перка, како су је звали. Она се интересовала о Велимиру и за кнежева живота, а нарочито после братовљеве погибије. У њеној кући налазио се велики портрет Велимиров, али није познат аутор тог уметничког дела нити његове будуће околности.³⁰

Сачувано је неколико Перкиних писама Велимиру. Из њих провејава мајчинска брига за братанцем. Старала се о њему и захтевала је да је редовно обавештава о свему, посебно о здрављу и студијама. Тражила је да јој пише сваких петнаест дана, подсећала га на Светог Николу, славу Обреновића, честитала му Нову годину, молила га да јој шаље фотографије и обавештавала га о спору с Јулијом и приходима с наслеђених добара у Влашкој. Једноставно, није га одвајала од своје деце, пишући му отворено: „Да ми будеш дика и утеха моја и у тебе да гледам мога незаборавног брата и твога оца.” У писмима се обраћала Вељи с „мили сине мој”, а потписивала „твоја мила мајка Петрија”. Сва њена породица била му је привржена: „Ја тебе не одвајам од мојих синова, а они тебе као свог брата љубе и држе.” Велимир јој је слао фотографије, а тетка га је извештавала о породици и

³⁰ У овом Радивојевићевом писму стоји још један податак о портрету: „Велимиру је пак жао што се такви случај са његовим портретом десио, али да он томе није крив” – ДАС, ПО, LXXII, 281.

о решавању спорова око наследства кнез Михаилове имовине. Посебно је истицала да не заборави Светог Николу, „нашег старог свечара”. Велимир је тетку и њену породицу посећивао током распуста.

Године 1869. Перка је боравила у Бечу, вероватно ради лечења. Тада је посетила Јулију, а потом у Карлштату и сестру од стрица Анастасију (Стану) и о томе обавестила Велимира. Петријина последња писма говоре о њеној болести, после које је уследила смрт, почетком 1871. године. Умрла је у Напуљу, а сахрањена је у Варадији. Велимир није присуствовао погребу, а из Београда је дошао само Антоније Радивојевић. Братанац јој је организовао парастос у Минхену. Пред смрт, Карлу Пацеку је оставила аманет за Велимира, али није нам позната њена порука. Велимирови односи с њеним сином Милошем Бајићем били су такође добри, знатно бољи него с члановима породице Николић. Знајући за такве њихове односе, Антоније Радивојевић је писао Велимиру да упути писмо Бајићу „са изливом сажалења” поводом Петријине смрти.

Знамо и да га је Федор Николић посећивао у Минхену.

Послеведеног распуста на имању у Влашкој, Велимир је 1869. године, на путу за Хохенхајм, посетио Бајиће и Николиће, оставивши леп утисак на сву родбину.³¹

Убиством кнеза Михаила и смрћу Перке, Велимир Теодоровић је изгубио најближе и једино одане сроднике на које се могао поуздано ослонити, са изузетком кнегиње Јулије.

Мало се зна о односима кнегиње Јулије и Велимира док је био жив кнез Михаило. Кнежева смрт приближила је Јулију и Велимира.

На путу за Хохенхајм Велимир се краће време задржао у Бечу. Иако га је кнегиња позвала и очекивала, он – очигледно посаветован још у Београду – није отишао да је посети, изговарајући се да нема одговарајуће одело („немам хаљина”). Тирка

³¹ ДАС, ПО, LXXII, 149, 294, 295, 388, 423, 436, 424, 437, 572, 573, 574, 575, 576.

му је пренео кнегињину намеру да га посини и допуштење да може да преузме презиме Обреновић, нешто што му до тада нико није понудио, чак ни отац. Велимир јој је одговорио да њему и њој то неће допустити они који о томе одлучују, кнез и влада у Србији. У Бечу се више говорило о кнегињиној идеји посињења него о промени презимена. Феликс Каниц сматра да је Јулија тим потезом намеравала да, као „кнегиња-мајка и регенткиња, слично Валиди Султанији у Стамболу, заигра значајну улогу у Србији”. Све ово дало је повода Антонију Радивојевићу да затражи од Карла Пацека да пише Велимиру и да га посаветује и опомене да пази и да се с кнегињом не упушта у опасне игре или, како је Каниц записао, у неоствариве подухвате.³²

Водећи парницу против кнежевих наследника, кнегиња Јулија је боравила у Букурешту 1869. године, где се сусрела са српским дипломатским представником Костом Магазиновићем. Будући да су биле ферије и да је Велимир боравио на свом поседу, то је кнегиња затражила да јој Веља учини подворење. Један од татора, Живко Карабиберовић, који се тада затекао у Букурешту, дао је сагласност, о чему је Магазиновић обавестио Велимира и сам га посаветовао да посети кнегињу. Иако није остао писани запис, вероватно је до тог сусрета и дошло.

Кнегиња Јулија распитивала се о Велимиру 1870. и 1872. године, када је – пролазећи поред Београда – одлазила у Влашку ради вођења имовинске наследне парнице. Јулија је у тим приликама слала из Земуна венце на гроб кнеза Михаила.

Да га шира породица кнеза Милоша није сасвим заборавила сведочи писмо Радивојевића из 1871. године, у којем му преноси поздраве од Томаније, Ане (Анастасије), Јермиле и Тихомира Нешића.³³

³² ДАС, ПО, LXXII, 275; Феликс Каниц, *Србија. Земља и становништво од римског доба до краја 19. века*, књ. прва, Београд 1985, 117/8.

³³ ДАС, ПО, XXXV, 146; LXXII, 288, 427, 452.

И ту би био крај Велимировим и иначе прилично оскудним родбинским односима са Обреновићима. Родбински односи за њега су престали да постоје, наступила је потпуна породична одвојеност. Наставио је да живи усамљенички, без својих најближих, и у Србији и изван ње.

Претендент на престо

Велимир је имао јасну представу о свом положају који му је давао статус ванбрачног кнежевог сина. Када је убијен његов отац, и кнежевски престо припао Милану, њему је било 19 година. Порекло и узраст нису били препрека његовим политичким амбицијама, о којима мало знамо. Разлоге за Велимирову аполитичност требало би потражити у дечаковом васпитању и дотадашњим односима с оцем. Из свега изложеног и до сада познатог закључујемо да њему отац није давао никакве знаке да би једнога дана могао бити његов наследник јер законитог порода није имао. Дакле, у њега нису уливане наде у могућност посезања за кнежевском влашћу. Божидар С. Николајевић сматра да – осим потребе да настави школовање на страни – кнез није ни имао намеру да га задржи у Србији, како би отклонио сумњу и оповргао приче да ће га прогласити наследником престола.

Велимир је дубоко осећао сву горчину живота ванбрачног детета. Његов отац бринуо је о животу два детета – сину Велимиру Теодоровићу и блиском рођаку Милану Обреновићу. Према првом је био суздржан, према другом широкогруд, али ни једном ни другом није званично оставио престо. Према закону о наследству престола, предност је била на Милановој страни, а блага доза ривалства није битније реметила њихове међусобне односе, нити доводила у питање наслеђе и претендентство.

Под породичном тајном дома Обреновића подразумевало се да су *Велимир* и *Vilhelm* једна личност и да је ванбрачни син кнеза Михаила, вољеног у народу, могао да буде – поред Карађорђевића – претендент на престо. Такво стање би у неком тренутку могла да искористи Аустроугарска.

Будући да га отац није адоптирао (усвојио, већ само признао за ванбрачног сина), Велимир није могао бити престолонаследник. Само је адаптација отварала врата за српски престо. Ова битна династијска институција – престолонаследство – није постојала у стварности за друге владавине кнеза Михаила, већ само формалноправно. Питање престола решено је 1868. године у корист Милана Обреновића, захваљујући понајвише Миливоју Петровићу Блазнавцу, брату по оцу кнеза Михаила. И Блазнавац и Велимир знали су ко су им очеви, али је у народу само Теодоровић сматран ванбрачним особом, те је Велимиру преостала само могућност да буде претендент на престо.

Боравећи у иностранству, Велимир је чезнуо за Србијом, али се никада није заносио неостваривим престолонаследничким амбицијама. Када је дошло до промене на престолу, на њега је на разне начине вршен притисак да о претензијама на круну и не размишља, иако је чезнуо за Србијом, несебично и искрено, писао је један његов савременик. Међутим, тако нису судили противници кнеза Милана.

Односи Велимира и Милана нису били коректни од почетка. Стекавши пунолетство, кнез Милан је посетио Велимира првом приликом када је пролазио кроз Минхен. Тада му је скренуо пажњу да се не дружи с ђацима из Србије који су противници режима и Обреновића, и да не долази у Србију. Ово друго Теодоровић је схватио озбиљно и није се поигравао с том намером. У отаџбину ће стићи само његови посмртни остаци.

Већ 1869. године, за време намесништва кнеза Милана, појавиле су се у Београду фотографије, послате из Пеште, с написом „Велимир Обреновић V”. Нема никаквих индиција да је то била Велимирова идеја, нити да је он дао пристанак за ту

политичку манифестацију. Међутим, једно писмо Пацеку Велимир је започео с нацртаном круном, што је његовог пријатеља јако узнемирило. У одговору, Карло га је замолио да „обрише ту беспослицу и не да повода злобним клеветницима”. Цитирао је и речи његовог покојног оца: „Круна незаслужена и нестечена, ма и законита била, само је сујетна фантазија!” Потом су му и Пацек и Радивојевић скренули пажњу да буде обазрив и да се не упушта у такве авантуре. „Никоме не пиши, изузимајући жене” и тудоре, истицали су двојица његових одаких пријатеља. Иза те политичке провокације стајали су „они несрећници из Пеште”, јављао је Радивојевићу Моја Гавриловић, не наводећи њихова имена.³⁴

Велимиров биограф Андра Милосављевић тврди да он није имао никаквих недопуштених амбиција, мислећи на претензије на престо. Свету више познат као „питомац” кнеза Михаила него као син, он је после очеве смрти с уздахом изговарао – „покојни књаз”, а не покојни отац, чиме је отклањао недоумице о заинтересованости за престо. Када су се страсти смириле, Велимир је, посредством Моје Гавриловића, државног саветника, упутио писмо са сликама кнезу Милану, пошто је поучен како да се владару обрати, на коју адресу да му пише, и којим воском да запечати писмо.³⁵

Ако је Велимир и имао престолонаследничке или владарске амбиције, оне су засигурно утихле 1872. године, када је кнез Милан постао пунолетан. Те године њега је на Тегернском језеру посетио Степа Тодоровић, који је пошао у Минхен и Нирнберг да за кнежево пунолетство купи сребрну вазу, поклон београдске општине. И он је вероватно давао савете Велимиру, попут Пацека и Радивојевића.

³⁴ ДАС, ПО, XXXV, 226; LXXII, 146, 280, 404; АВПР, ф-Политархив; о-482; г-1885, д-2846; л-3-19об; Николајевић, *Из минулих дана*, 117, 119; Христић, *Записи старог Београђанина*, 147/8.

³⁵ *Велимиријанум*, 58; Николајевић, *Из минулих дана*, 117.

Смрћу Блазнавца (1873) кнез Милан остао је без јаке потпоре, без обзира што је Јован Ристић постао председник Министарства. Од тада кнезу Милану све чешће су стизале претње да треба да абдицира. Следеће године кнез је с председником Министарства напустио Србију ради посете страним дворовима, и тада се осетила забринутост у земљи. Један дипломата у Београду записао је: „Изгледа да сви осећају да се нешто спрема и да је садашње стање неодрживо.” Кнез Милан је добијао анонимна писма с поруком да се не враћа у отаџбину.

Бењамин Калај бележи у свом *Дневнику* казивање новинара Михаила Розена да је кнежев положај отежан и да се још увек мислило да је решење престола у Србији у некој другој личности – мислило се на неког од Бајића, „а нарочито Федора Николића”. Дакле, Миланови противници за претенденте на престо могли су избацити не само Велимира већ и децу кћери Перке и Савке, сестара кнеза Михаила. Било је и оних политичара који су решење тражили у Обреновићима, као Радивоје Милојковић. Један доушник дојавио је Калају да ова група „ради на томе да кнез Милан буде протеран и намеравају да на престо поставе Велимира”. Опрез оних који су били задужени да брину о владару подигнут је на виши степен. Полиција је пратила кретање пријатеља Велимира Теодоровића, посебно Карла Пацека, који је тих дана пошао у Минхен да посети свог штићеника. Дојављене су полицији још две вести: да има велику „партају у Београду” и да је купио велики спихилук у Влашкој. Прва вест је само делимично тачна, друга је непроверена, али је могуће да јесте тачна.

Велимир се чешће сусретао с Јулијом. Обоје тужни и усамљени, оплакивали су – он оца, а она мужа. Када је краљица Наталија била протерана из Србије, дочекао ју је у Минхену с букетом цвећа. Краљу Милану није се допала та пажња према краљици, па га је, изнервиран, назвао „изјаловљеним претендентом”.

Ни промена на престолу абдикацијом краља Милана (1889) није изменила „ову немилосрдну судбу према Велимиру”. У Београду су колали гласови да Јован Ристић, најистакнутији државник ере Обреновића, „ради на томе да доведе ванбрачног сина кнеза Михаила Велимира Теодоровића на српски престо, али и да шурује са Карађорђевићима” (1894).

Био је срећан – ако то може бити срећа – те је умро пре трагичне смрти последњег Обреновића.³⁶

³⁶ ДАС, ПО, LXXII, 199, 310, 427; LXXXIV, 68; *Дневник Бењамина Калаја 1868–1875*, Београд – Нови Сад 1976, прир. Андрија Раденић, 596, 607; Данијел Радовић, *Јован Ристић (1829–1899) – биографија српског државника*, Нови Сад 2023, 602, 624; Сузана Рајић, *Кнез и краљ Милан*, рукопис.

Нежења

Велимир се није женио и није имао порода. Још док је као ђак боравио у Београду, многе мајке су се трудиле да своје кћери приближе Велимиру, с надом да им једнога дана постане зет. То је дало повода Антонију Радивојевићу да обавести Пацека да је тих дана у посету његовој жени долазила Аница с ћеркама. Намера мајке и кћери била је да виде и упознају кнежевог ванбрачног сина. Потом се говорило да би кћер Михаила Барловца, београдског трговца, политичара и ађутанта кнеза Милоша, могла да буде његова добра прилика. Причало се да је отац давао мираз од 20.000 дуката и да ју је управо зато одвео у Цирих (1874). Радивојевић је саветовао Велимира да буде опрезан, будући да су и „блаженопочившем књазу жене главе дошле”. Помињала се и кћер Филипа Христића, министра и председника владе, као једна од бољих београдских прилика за женидбу. Писмо из ког смо црпли ове податке Радивојевић је завршио уверен да ће Велимир, ако буде жив и здрав, „наћи себи девојку”, и да Аница и њена кћер „још тугују за Велимиром”.³⁷

Године 1874. проносили су се гласови да Велимир хоће да се жени Симком, ванбрачном кћерком кнез Михаилове сестре од стрица Анке. Чак се и госпођа Томанија, Јевремова супруга и стрина кнеза Михаила, трудила да дође до тог необичног брака два ванбрачна члана породице Обреновић. Неки Велимирови

³⁷

ДАС, ПО, LXXII, 353, 494.

пријатељи потплаћивани су ради проводацисања, али Симка се удала 1875. године за Александра Лаховарија, румунског министра правде, чиме је одстрањена та породична невољна брига и неприлика.³⁸

Велимир је озбиљније размишљао о женидби тек 1876. године, саветујући се о томе с Радивојевићима, Живком и Антонијем. Живко је о томе обавестио оца, али без подробнијих информација. У одговору сину, Антоније је нагласио да у Србији постоје само две прилике за Велимира – сестре кнегиње Наталије и Германова кћер, на коју је он бацио око. Антоније је мислио да би за Велимира било боље да обиђе Влашку и Русију, па да тамо покуша да нађе прилику за женидбу. „Само пазите од добре фамилије, која ће му више вредети него што ће донети”, саветовао их је Антоније. Својом очинском бригом Антоније је повредио Велимира и свог сина пишући им да „није жену узети ко аљину, па је бацити, него с њоме се мора живот проводити, било зло или добро”. У Антонијевим писмима сину Живку оставио нам је два значајна податка: о судбини заставе из 1815. године и преудаји Катарине Блазнавац. Он пише сину: „Послао сам Г. Велимиру заставу блаженопочившег књаза Милоша 1815 љето, црвени крст и застава орошена србском крвљу, нека види сваки да нису ни Срби били пре 60 година варвари” (5. август 1876, ск.).³⁹ У другом писму јављао је да се Катарина

³⁸ ДАС, ПО, XXXVI-I, 122; LXXII, 338. У писму Антонија Радивојевића упућеном непознатом лицу 12. августа 1874. године налазе се и ове речи, које се највероватније односе на Симку: „Ја као отац који имадем чеда па размислим шта ми је најмилије на свету и зашто живим, будите уверени да немам ништа против тога детета, или кад помислим шта сам доживио каке сплетке блаженопочившег кнеза Милана, шта је рађено код чике, а доцније 1842. блаженопочившем књазу Михаилу, утроба ми се потресе на 1867. год. па још не може да се окане сплеткама и венци вијући. Остављам за други пут.” Радивојевић има на уму недопустиво удварање кнежевића Милана и кнеза Михаила Јевремовим кћерима.

³⁹ ДАС, ПО, LXXII, 508. Застава је враћена у Србију 1899. године. Више у одељку *Смрт*.

Константиновић/Блазнавац преудала за Михаила Богићевића, и с њим венчала у Јасенову (Банат).

Као ни отац, ни он у љубави није имао среће. Ксавер Шандор Ђалски каже да је био *l'homme à femmes* (љубимац жена), мужеван, леп, елегантан, сањалица, сентименталан, романтичан, музикалан, ванредан играч, стрелац, јахач. Употпуњујући представу о њему, додао је – „заносно отмен човек, тип кавалера, центлмена, галантома и дендија”. Нимало упоран и осетљив према женама, као и отац, заљубио се у Минхену у кћер руског посланика. Одбијен је кад је младу запросио, само зато што није био рођен у законитом браку. Када га је касније у Минхену, усамљена, Стева Тодоровић посаветовао да се ожени, Велимирово лице се смрачило и, после краћег времена, уследио је одсечан одговор: „Немојте ми то г. Стево, никад више помињати.”

Разочаран, повукао се из друштва. Живео је на свом имању посвећујући се позоришту, уметности и књигама.

Није познато да је био хомосексуалац, али се зна да су му неки хомосексуалци били блиски пријатељи (Миленко Веснић, Пера Тодоровић...). Било је речи да је као ђак ухватио венеричну болест, да је намеравао да се жени и да је неуспешно просио још једну девојку, али ништа више не знамо од наведеног о његовом приватном животу.⁴⁰

⁴⁰ ДАС, ПО, LXXII, 338, 508, 512, 519, 526; СХХI, 60; Николајевић, *Из минулих дана*, 119; Милан Јовановић Стојимировић, „Један непознат биограф кнеза Михаила”, *Српски народ*, Божићни број 1942; Исти, „Велимиријанум”, *Силуете*, 156–158; Христић, *Записи старог Београђанина*, Београд 1923, 146/7; Софронијевић, *Даровали су свом отечеству*, Београд 1995, 131–141; Сима М. Ђирковић, *Књаз Михаило Обреновић. Живот и политика*, Београд 1997, 69, 73/4, 147/8.

Нероје

Обреновићи су били имућна династија све до кнез Михаилове смрти, сходно нашем поимању имовине. Огромно богатство кнеза Милоша, и у Србији и у иностранству, наследио је кнез Михаило.

У наредним пасусима наводимо имена мошија које су биле у власништву Обреновића, а једна од њих припала је Велимиру у деоби добара.

У време обликовања аутономије, кнез Милош се ломио да ли да турске спахије замени српским или да укине феудализам, и тако заврши социјални процес Српске револуције. Одлучивши се за другу варијанту, онемогућио је и себе да постане феудалац у сопственој земљи. Пошто није хтео, потом ни могао да дође до феудалних добара у Србији, он их је куповао у Влашкој. Кнез Милош је купио свој први посед Херешти 1831. године. До последње године своје прве владавине он је поседовао још седам имања: Појана, Деса, Подина, Мавродин, Андрашеште, Кошчара и Томадеово.

Кнез Милош Обреновић наставио је да се бави куповином и продајом феудалних добара и после пада с престола, па је 1843. године имао следеће поседе: Појана, Татодеј, Андрашеште, Херешти са Кошчаром, Мавродин, Таишан и Чутац. Очигледно је да је у међувремену нека имања продао а нека купио. Највећи су били по пространству, и највише прихода су доносили: Појана, Херешти и Мавродин.

До повратка Обреновића у Србију (1858/59), у документима се помиње још неколико мошија. Кнез Милош купио је од бившег румунског кнеза Гике мошије Брка и Ногај (Негојул, Негоје) 1847. године за 75.000 дуката. Имање Негоје налазило се на самом Дунаву, источно од Калфата, а насупрот Лом Паланке, с бугарске обале, величине 4.000 хектара. Године 1852. помиње се још и мошија Тунаре.

Већину наведених поседа Обреновићи су задржали за друге владавине кнеза Михаила. На основу извештаја др Карла Пацека, надзорника добара, знамо да су биле у њиховом поседу следеће мошије: Појана, Пјатра, Негоје, Брка, Мавродин, Херешти, Кошчаре, Томадео. Смрћу кнеза Михаила имовина Обреновића раздељена је бројним наследницима. Будући да кнез Михаило није оставио за собом тестамент или га је оставио па је био уништен, Велимир је могао остати још и сиромашно сироче.⁴¹

Осим питања о (не)постојању тестаmenta,⁴² остало је различито неразјашњених проблема око деобе кнез Михаилове имовине: именованање државне комисије за попис имовине,

⁴¹ Мита Петровић, *Финансије и установе Кнежевине Србије до 1842*, књ. 1, Београд 1898, 370; Вукица Поповић, „Српски поседи у Румунији у XIX веку”, *Зборник радова Народног музеја*, Чачак 1974, 31, 34–36, 38; Софронијевић, *Даровали су своје отечеству*, 135; Љушић, *Кнежевина Србија*, 202; Исти, *Кнез Милош – државотворни владар*, Београд 2021, 639–712; Исти, *Пописи имовине династије Обреновић*, Чачак 2023, 5–22, 89–91.

⁴² Данко Леовац, *Кнез Михаило*, стр. 23, тврди да се „сигурно зна да је постојао” тестамент. Он у напомени наводи изворе: АВПРИ, ф. 161/1, оп. 181/2, но. 2546, год. 1868, л. 101–102; *Напредак*, 46, 16. јун 1848; „Мемоари Стевче Михаиловића (1861–1878)”, *Споменик САНУ*, СХХХII, 8, Београд 1999 (прир. Василије Крестић).

Један доушнички извештај руској дипломатији, у ком се помиње руски вицеконзул Медаковић, говори да је министар Миливоје Блазнавац први дошао до тестаmenta кнеза Михаила и уништио га. Кнез је тестамент сачинио пред пут у Цариград (1867), будући да је, као и отац, отишао у престоницу Турског царства са зебњом, иако је боравио у Стамболу пре ступања на прву владавину (26. новембар 1839–10. фебруар 1849). Ако је тестамент

паљевина кнежеве дворске архиве, судбина новца кнеза Михаила; нечасне радње које су се збивале од убиства кнеза Михаила, 29. маја, до деобе имовине, 17. јуна, итд.

Наследство Михаилово подељено је на више делова, а добили су га: Перка Бајић, два сина Савке Николић, Јулија, Велимир, кнез Милан и држава Србија. Иако је деоба имовине кнеза Михаила завршена 1868, наследници су поседе у Влашкој поделили тек 1873. године.

Уследио је судски процес између удовице Јулије, од које је кнез Михаило био разведен, и његових сестрића Бајића (од сестре Перке) и Николића (од сестре Савке). Заузимањем митрополита Михаила, кума, и кнежеве сестре Петрије, Велимир је добио мошију Негоје, у Малој Влашкој, и 30.000 дуката у руралним облигацијама. Његови годишњи приходи износили су 7.000 дуката и он је могао мирно да настави студије економије у Минхену. „У колико га [Михаила] ја познајем, држим да би он њега оставио као свога сина, и да би му оставио и име своје, и имање своје”, сећао се Карло Пацек. Он је био уверен да је Велимиру закинут део иметка, а да није било тетке Перке остао би и без Негоје. Највећи део богатства припао је Бајићима и Николићима, имање у Влашкој, а знатно мањи део владајућем кнезу Милану, имање у Србији. Подељени су и накит и новац, од чега је нешто мало припало држави Србији.

Сачувана је признаница да су – у Велимирово име – митрополит Михаило, Ђорђе Петровић и Живко Карабиберовић примили 30.000 дуката царских од руралних обвезница.

икада саставио – био је тада погодан тренутак. Тестамент не решава питање наследника престола у корист Велимира Теодоровића, будући да није био адоптиран – АВПР, ф-Политархив; о-482; г-1885, д-2846; л-3-1906.

По свему судећи, Блазнавац се први докопао тестаента, па када је видео да је Милана назначио као наследника престола, прогласио га је за владара. Михаило није имао други избор, Велимир је отпао јер га није адоптирао, а друге личности осим Милана није било. На Блазнавца Михаило није рачунао иако му је био брат по оцу. И Велимир и Миливоје били су ванбрачна деца, велика препрека за наследство престола.

Намесници су тражили од Велимира да плати таксу на наследство у висини од 3.000 дуката, али нема доказа да је захтев испунио, будући да се зна да га је Пацек посаветовао да се жали, јер се мошија налази у Влашкој, а не у Србији, а он је иметак, уз то, добио поклоном, заузимањем тетке Перке Бајић.

Пошто је био малолетан, изабрани су за његове тудоре: митрополит Михаило, Ђорђе Петровић, председник Касације, и Живко Карабиберовић, председник Народне скупштине. О мошији је бринуо Карло Пацек, који је предао Велимиру „планове економне и топографическе од Негоја”.

Пре него што је Велимир проглашен пунолетним, тудори су упитали Пацека колико је неопходно новца Велимиру да нормално живи током студија. Митрополит је предлагао 1.000 дуката годишње, али је Пацек био за 1.200, за сваки месец по 100#. Пре него је донета одлука, Пацек је упитао Велимира да ли је дао ваљани предлог, али одговор није сачуван.

Од убиства кнеза Михаила Велимир се издржавао од аренде наслеђене мошије Негоје. Крајем године 1868. Пацек му је послао 1.500 дуката арендских прихода. Знамо да су годишњи приходи од Негоје у почетку износили 3.000 (1868), да би за три године нарасли на 5.000 дуката. Док је тим добром управљао Пацек, пре и после Живка, држао се правила: „Боље је дати познатом и поштенем човеку нешто ниже него непознатом кавгацији за нешто више.” Уз писмо, послао му је овећу суму форинти („230/м”), а добио је од Велимира 100 бутељки квалитетног пива.

Велимир се прогласио пунолетним 1870, у двадесет првој години живота, што му је омогућило да прими имање Негоје у своје руке. Пацек је управљао свим поседима почивших Обреновића до 1873. године, када се договорио да иде „на одмор”. Велимира је обавестио да ће се настанити на Рајхенхалу и обећао му да ће се видети тамо или на Тегернзеу. Велимир је те године довршавао други спрат куће на Тегернском језеру (1874).

Мошија је потом била дата под аренду до 1878. године и доносила му је годишњи приход од 50.000 форинти. Те године

он је предао управу над имањем свом другу Живку Радивојевићу: „Ево ти имања, па управљај са њиме како најбоље знаш и умеш, а од прихода живећемо заједно.” Овим чином Велимир је показао да је његов емпатични однос према другу Живку био више него братски. У почетку, Живково управљање добром није било лоше, доносило је годишњи приход од 10.000#, и Веља је био задовољан. Али – уследило је небратско уздарје.

Временом је Живко све лошије управљао поседом, према извештајима Пацека, па је услед начињених дугова имању претила продаја на добош. Продајом куће и имања на Тегернском језеру и скупоценог прстена добијеног од оца, Велимир је подмирио дугове и сачувао Негоје.⁴³

Пре него што је Живко постао управник Негоја, он и Велимир су проводили летње ферије у Србији, Влашкој, а потом и на Тегернском језеру, у Велимировом дому. Године 1871. посетио их је Моја Гавриловић, а 1872. Јевремова Симка, Моја Гавриловић, Стева Тодоровић и Матија Бан. Бан је том приликом нудио Велимиру своје имање на Врачару за 8.000 дуката. Ипак, Велимир није ушао у ту куповину, по свему судећи због тога што му је Радивојевић предлагао да од новца сакупљеног од облигација купује поседе у Влашкој, попут кнеза Милоша. Казивање из 1874. године о куповини мошије у Влашкој није било без основе.⁴⁴

Будући да Велимирова писма нису сачувана, то није познато колико и како се интересовао о свом добру. Утисак је да је управљање имањем стеченим наследством препустио Антони-

⁴³ Тугори су издали признаницу 11/23. новембра 1868. године да су примили из државне касе 30.000 дуката – ДАС, ПО, XXV, 102; XXVII, 41, 53, 151, 153, 174; XXVIII, 129; XXXV, 102, 226; LXX, 202; LXXII, 160; LXXX, 16, 122; LXXXI, 107; LXXII, 156, 179, 309, 310; XCIV, 64; CXXI, 60; Архив САНУ, 11628; Милосављевић, Негоје, 7–8. Љушић, *Кнез Милош – државотворни владар*, 639–712; Исти, *Пописи имовине династије Обреновић*, 5–22, 89–91.

⁴⁴ ДАС, ПО, XXXV, 199; LXXII, 174, 310, 312.

ју и Живку Радивојевићу, Карлу Пацеку, Мики Кр. Ђорђевићу и Андри Милосављевићу. И Радивојевић и Пацек боравили су и у Србији и у Влашкој по потреби, али су редовно извештавали Велимира о мошији Негоје и о свему другом, посебно о приликама у Србији. Званично први управник Велимировом имовином био је Пацек, који је редовно подносио извештаје тугорима, све до његовог пунолетства. У лето 1868. године Велимир и Живко посетили су Пацека, који их је упознао с мошијом. Потом су отишли у Крајову, где га је тамошња власт уписала као власника мошије. Наредне године Пацек је издао мошију на аренду за пет година и, наравно, бринуо о Велимировим приходима од руралних обвезница. У време Велимирових и Живкових боравака у Влашкој, Пацек их је подучавао немачком језику. Када се после четворогодишњег боравка у Букурешту Пацек вратио у Србију, писао је Велимиру да је „затекао београдску варош и околину улепшану, људе, пак, као што су и били”!

Пред смрт, Велимир је дао одобрење да управљање над целокупном покретном и непокретном имовином после његове смрти – а уз сагласност српских и румунских власти – преузме Андра Милосављевић, под надзором државног одбора којем је председавао посланик у Букурешту Мика Кр. Ђорђевић. Извршен је попис Велимировог имања и сачињен огроман инвентар покретне и непокретне имовине. Милосављевић је преузео управљање поседом јуна 1898. и управљао је њиме до краја 1899. године, када је мошија дата под закуп на десет година. По његовом мишљењу, то је учињено на штету државе најмање по 50.000 динара годишње. Управник је тврдио да је адвокат Драгутин Протић лоше водио спорове око наследства имовине с румунским властима, а у име српске државе, и да је део новца (68.000 дуката) потрошен а да нису сачувана документа о томе.⁴⁵

⁴⁵

Милосављевић, *Негоје*, passim.

Велимировом смрћу румунска влада ставила је под печат целокупно његово имање Негоје: кућу, велики житни магацин, кошеве пуне кукуруза и све остале просторије од вредности, међу њима и парни млин. Пошто није имао наследника, српска држава је наследила његову имовину, али је румунска влада после многих судских спорова признала то право Србији тек 1902. године.

Бајићи су тражили повратак мошије Негоје, односно Марија Талијан и Љубица Траутенберг, унукe Петријине и кћери Анастасијине. Суд је прогласио Велимира апсолутним сопствеником имања Негоје. Пред судом је Бајиће и Николиће заступао Живко Радивојевић, а покојног Велимира адвокат Стефанеско. Акт о Перкином одрицању од имања Негоје из 1868. и ренунциони акт из 1882. године у корист Велимира пресудно су утицали на овакву одлуку суда. У почетку процеса потомци Бајића тражили су цело имање, потом половину, па трећину.

Две године касније имање Негоје продато је на лицитацији за 2.300.000 динара у злату, испод своје вредности.

У неродним годинама приходи са имања износили су 20.000 форинти годишње. Од 1898. године посед је добио и телеграф.⁴⁶

Осим овог поседа, Велимир је имао три куће: у Минхену – „велику кућу”, каже Андра Милосављевић, на Тегернском језеру, и „неку прљу на Врачару”. Из Радивојевићевог писма упућеног сину октобра 1876. године сазнајемо да је Велимир довршио „двор” на Тегернском језеру, после вишегодишње градње. У Минхену је држао и ергелу коња и четворопрег. Чак је коње и продавао. Пристојну кућу имао је и на мошији Негоје, као и низ пољопривредних објеката неопходних том феудалном добру, што је већ наглашено. Године 1874. проносили су се гласови по Београду да зида кућу у Бечу, у вредности од 80.000 форинти, и да ће зиму провести у престоници Хабзбуршке монархије.

⁴⁶ ДАС, ПО, LXXII, 156, 178; Негоје, 23–33, 34, 36, 42, 44, 46–50; Љубомир Ж. Јевтић, „Личност Велимира Михаила Теодоровића”, *Београдске општинске новине*, 1902, 556.

Антоније Радивојевић помиње неки фонд из ког је примио 6.000 дуката царских и преко Земуна послао Велимиру. У фонду има још 2.500# и код Крстића 2.000#. О каквом се фонду ради нисмо могли да сазнамо услед недостатка извора. Осим новца, Антоније је Велимиру слао вино, слатко и прочаја. Једном приликом, обавестио га је и о страху да држи његов новац код себе: „Рана скупа, а нас доста комуниста беспосличара”!⁴⁷

⁴⁷ Године 1872. пише Антоније Велимиру да ће Појана, Брка, Мавродин и Херште бити подељени на четири дела. Бајићи и Николићи су се спорили око деобе, посебно синови Перкини Милош и Нацко. Други се жалио да је добио лошији део поседа и да има четири, а брат му два детета. – ДАС, ПО, XXXV, 198, 201; LXXII, 174, 312, 314, 338, 464, 482, 519; *Негоје*, 22; Стојиљевић, *Силуете*, 201–204; Николајевић, *Из минулих дана*, 119.

Када сам обишао Велимирову кућу на Тегернском језеру 2006. године, извођени су радови на реновирању.

Добротвор

Разноврсни дарови и помоћ коју је Велимир пружао били су усмерени према отаџбини Србији и према ђацима школованим у иностранству.

Добротворитељ је био за живота, али и после смрти, посредством своје задужбине „Велимиријанум”. Немогуће је сакупити на једном месту све податке о његовој помоћи студентима, ђацима, пријатељима и држави, будући да многи писани докази нису сачувани. Ипак, остао је податак из листа „Правда” да је био „највећи добротвор српски” (1908).⁴⁸

По угледу на оца, Велимир је био дарезљив, нарочито према српским ђацима школованим у Минхену и у другим европским градовима. Није заборављао ни своје пријатеље из Србије, којима је као студент слао књиге, ципеле и друге школске и одевне предмете из Швајцарске и Немачке. Антоније Радивојевић називао је неке од тих молилаца „злобницима” који му нису давали мира, будући да су неки од њих тражили помоћ и од његовог оца.

Иако му није било дозвољено да се врати у Србију и у њој живи, Велимир није престајао да је воли и да јој помаже, сходно својим могућностима. Године 1875. послао је непознату суму новца као помоћ избеглој босанској деци у Србији, на чему му

⁴⁸

Правда, 2. јул 1908.

је благодарио Моја Хорваћанин. У време српско-турског рата (1876) упутио је војсци новчану помоћ, а у време српско-бугарског рата (1885) даривао је 700 утојених свиња са имања Негоје.

Осамдесетих година Народном позоришту је поклонио злато, а помагао је и прве године његовог постојања – куповином лозова, када је одзив публике још увек био слаб.

Према једном писму књижевника Милорада П. Шапчанина, знамо да је Велимир преводио позоришне комаде. Шапчанин у писму моли Велимира да неке од тих превода прилагоди „за нашу бину” и достави му их (1877). О овој његовој делатности и сарадњи с Народним позориштем нема више поузданих података.

Пошто се оженио Полексијом, кћерком Матије Бана, Стева Тодоровић је замолио кнеза Михаила да га ослободи васпитања његовог ванбрачног сина Велимира. Прихвативши предлог сликара-васпитача, коме је солидно плаћао васпитање сина од 1861. до 1864. године, кнез га је наградио додатном сумом новца, рекавши: „Примите овај дар”. Тодоровић га је примио и био је изненађен када је сазнао шта је било у коверти. „Кад сам стигао кући отворио сам пакет и у њему нашао две хиљаде дуката. Овако великим даром, који је у овој прилици за мене био неоцењив, био сам врло изненађен. Племенити Кнез хтео је не само да ме награди, но и помогне при ступању у брак.”⁴⁹

Велимир је помагао сваком српском ђаку у Немачкој, ако му се обратио за помоћ. Појединачних примера добротиништва има превише, а ми наводимо само оне за које смо сигурни да су реализовани и да о њима постоје писмени подаци.

Јован Стојшић, сестрић сликара Тодоровића, сматрао је да је Велимир узор српској младежи, првенствено због његове племенитости. Зато се, у једном опширном писму, и усудио да га замоли за материјалну помоћ у трајању од две године како

⁴⁹ ДАС, ПО, XXXV, 194; *Аутобиографија Стеве Тодоровића*, Нови Сад 1951, 41/2.

би могао да се усавршава у Немачкој, у војним школама. Велимир му очигледно није одговорио, будући да је Јован и наредне 1873. године поновио молбу. Остало је непознато да ли је Велимир испунио ову његову жељу. Ако је судити по дотадашњим добротинствима, може се поверовати да јесте.

Један од оних којима је Велимир позајмљивао новац био је Живојин Марковић из села Ореовице, у Пожаревачком округу. Од њега је у Минхену позајмио 84 дуката царска, с намером да му врати када дође у Србију. После дужег времена новац је вратио, у две рате, посредством Антонија Радивојевића, а Веља му је подигао сведоцбе о завршеном школовању и проследио их у Србију. Живојин га је потом молио да његовом брату позајми 300 дуката, али није познато да ли је остварен тај захтев.

Када се Мита Ракић, отац нашег познатог песника Милана Ракића, нашао у новчаној неприлици у Немачкој и Швајцарској (1871), обратио се за помоћ, коме другом, него Теодоровићу. Молио је да му позајми 20 дуката, с тим да позајмица остане међу њима, а да му новац врати чим стигне у Београд.

А када је почео српско-турски рат (1876) и када су српски ђаци позвани да се врате у отаџбину, Добросав Ружић није имао пара за пут, те се обратио свом добротвору за позајмицу од 10 дуката. Речи – „да ми и овом приликом укажете Вашу милост” – говоре да му ово није први пут да од Велимира тражи милост.

Михаил Спиридоновић молио је за зајам од 15 дуката да може отпутовати у Београд за Ускрс.

Студент права, потом практикант Сима Недић очекивао је да га „зрака светлости од ваше стране обасја” тако што ће га Велимир „за неко време издржавати”, и док студира и, потом, као практиканта. Недић је очигледно спадао у ред оних лица која нису била угрожена и у невољи, а која су непрестано досађивала. Недић је у једној од многобројних молебница захтевао новчану помоћ да посети купатила, не наводећи ни болест ни друге посебне разлоге, те је тешко утврдити да ли су оправда-

ни. На овакве молиоце мислио је Радивојевић када их је назвао „смутљивцима”.

Питомац, будући сликар Милош Тенковић, колико можемо докучити из његових писама, није захтевао новчану нити било какву другу милост од Велимира, али га је извештавао о свему што се збивало у Минхену док је добротвор боравио у кући на Тегернском језеру. Писао му је о доласку Стеве Тодоровића и о изradi посебног прстена, потом о својим неуспесима и успесима на студијама, завршавајући једно писмо речима: „Ала дувам себи под реп!” Теодоровић је једном приликом покушао да се са својим питомцима сусретне, али до тог сурета није дошло. Потом их је питамац сликар наговарао да обиђу Партенкирхен, и извештавао је Велимира о свом путу у Италију, посебно из Венеције.

Ни Мирослав Магазиновић није тражио помоћ од Велимира, сем што му је слао писма не плаћајући поштарину („пара немам, писмо не плаћам”). Међутим, када је одлазио у Букурешт 1869. године, добио је новац од Велимира, и био је један од ретких који му је одмах вратио позајмицу.

И Коста Цукић, у време док је био посланик у Бечу, приликом боравка у Минхену, остао му је дужан мању суму новца, али је ускоро намирио дуг.

Љубомир Николић био је пажљив према повериоцу за „дуг који Вам непрестано дугујем” и који је више пута одлагао. Очигледно је реч о помоћи коју је добио од Велимира за изradу справе „за кондензирање ваздуха” и коришћење у моторима. Био је ово редак пример молбе која би добротвору донела славу колико и проналазачу. О овом занимљивом подухвату није нам ништа више познато.

И Милан Здравковић молио га је, из Нансија, за позајмицу од 300 дуката, будући да није могао да добије новац из Србије због српско-турског рата.

Студент медицине Паја Марковић захтевао је помоћ за куповину карте од Минхена до Париза, пошто је претходно и новац и карту изгубио.

Знамо још и за неког Поповића коме је требало 40 дуката, због којих је преклињао дародавца да му новац подари.

Минхенско удружење српских студената „Србадија” новчано је „често обдаривао”, на крају и својом библиотеком. Исти случај је и са „Уједињеном српско-румунском омладином”, у истом граду, која га је редовно позивала на банкете и од њега очекивала помоћ и подршку (1874).

Многим људима Велимир је учинио понеко добро, а таквих случајева је доста. Дobar пример за то је неки Павеније из Земуна којем је послао на дар лулу и дуван.

За све наведене примере немамо поуздане потврде да им је пружена помоћ. Поуздан пример за овакве и сличне случајеве јесте сликар Марко Мурат. У његовој аутобиографији пише: „Кад је завршио са сликарским студијама 1893, Мурат се захвалио свом мецени Велимиру Теодоровићу и одлучио да се врати у Дубровник.” За ову Велимирову дарежљивост не знамо колика је била, и у чему се састојала, пошто даровани о томе није оставио податке, као ни дародавац.⁵⁰

Доброчинитељима се не враћа увек добрим. Неблагодарности оних којима је помогао било је напретек и Велимир их је добро искусио. Једном обневиделом господину у Верисхофену давао је по 150 марака месечно скоро две године, ради лечења очију, али му се он није јавио нити захвалио повратком у Србију. „Оваква неблагодарност, једна од најгорих црта човекове природе, њега је потајно једила, па ипак он о томе, у ширем

⁵⁰ ДАС, ПО, XXXV, 45, 46, 55, 57, 67, 147, 158, 168, 169, 187, 188, 189, 193, 197, 198, 199, 200, 201, 204, 205, 216, 212, 218, 219, 238, 242, 243, 251, 254, 255, 256, 257, 259; Милосављевић, *Негоје*, 9–10; Николајевић, *Из минулих дана*, 118, 120; Софронијевић, *Даривали су своје отечеству*, 135; Марко Мурат, *Из мог живота. Аутобиографија*, Београд 2007, 114; Љубомир Дурковић Јакшић, „Српско академско друштво 'Србадија' у Минхену и његова читаоница (1889–1914)”, *Историјски часопис* бр. 18, 1971, 378.

Милош Тенковић је познат по једном аутентичном портрету војда Карађорђа.

кругу, никада ни једне речи није проговорио”, записао је Андра Милосављевић. Очигледно је да је међу примаоцима Велимирових добротинастава било појединаца који су злоупотребили његову доброту.

Антоније Радивојевић истицао је Србе који су га обрађивали, као што су то исто радили и блаженопочившем књазу, представљајући се да су му били пријатељи док су од њега примали новац (1872). Многи од њих су покушавали да дођу до кнеза Михаила и до Велимира, а Антоније је опомињао и оца и сина да се припазе. „Мало их је остало коме није пружио [кнез Михаилу] из своје деснице, па ако му дâ вичу, а ако му не дâ опет вичу, тако сад и код вас”, упозоравао је Велимира.⁵¹

Било је и оних Срба који су према Велимиру били благородни, узвраћајући му добротом на његову дарожљивост. Андра Милосављевић, Божидар С. Николајевић и Радослав Веснић Млађи сачували су од заборава још неколико примера Велимирове благодарности. Истицали су да је „давао и капом и шаком, и познатима и непознатима”. Издашну помоћ добили су Миленко Веснић, Милош Савчић, инжењер, Никола И. Стаменковић, ректор Велике школе... О племенитости Велимировој Николајевићу је често приповедао Стаменковић, а Радослав Веснић бележи: „Стасит, увек беспрекорно одевен и господственог држања, креће се у отменом друштву у које уводи и те будуће српске интелектуалце. То остварује на тај начин што их позива код себе на седељке или вечере, где увек има неког из света уметности, науке или једноставно из минхенског друштвеног крема. Ту се пази на лепо понашање, стичу се познанства” и воде се разговори о свим важнијим темама, па и о Србији.

Веснићу, касније познатом дипломати и државнику, који се злопатио на студијама и одбрани доктората у Минхену, нашао

⁵¹ ДАС, ПО, XXXV, 242, 243; LXXII, 312, 452; Милосављевић, *Негоје*, 9–10; Николајевић, *Из минулих дана*, 118, 120; Софронијевић, *Даривали су своје отечество*, 135.

се када му је био најпотребнији. На предлог професора Ђорђа Јовановића, прихватио га је као питомца, а када је дипломирао (1887), приредио је вечеру у његову част, у присуству студента уметности Марка Мурата, обдаривши га једном сликом. Потом је помогао Веснићу и приликом рада на докторату, а поводом успешне одбране дисертације подарио му је златан часовник с натписом: „Доктору Миленку Р. Веснићу, првом од Срба који је положио докторат на Минхенском свеучилишту. За успомену В. М. Теодоровић. 8. рим. авг. 1888. г. Минхен”. Уз сат, добио је Веснић и Велимирову бисту и ловоров венац. Стога је појмљиво што је Веснић гајио поштовање према Велимиру, човеку питома и добра срца. До краја живота чувао је слику добротвора с посветом: „Ради вечног сећања свом драгом пријатељу”, у потпису – само реч – „Србин”. Из једног писма Марка Мурата сазнајемо да су Велимир и Миленко проводили време у „дивним и милим” тренуцима, када је његово срце треперило. У памћењу сликара они су остали „као успомена која не бледи”.

Милош Поповић, бивши уредник „Новина српских” и листа „Видов дан”, молио је Велимира да му подари 80 дуката, болесном и на самрти, позивајући се на услуге које је учинио његовом оцу. У прилогу му је поднео копију писма кнеза Михаила Јовану Ристићу од 21. новембра 1867. године (ск), чији садржај је касније Ристић фалсификовао, био је изричит Поповић. Он је био у преписци с Велимиром још од 1869. године, када му је слао неки „спомен”, вероватно нешто што је добио од његовог оца.

Велимир је давао новац и за подизање Споменика косовским јунацима у Крушевцу, а послао је и венац који је положен на споменик на дан свечаности.⁵²

⁵² ДАС, ПО, XXXV, 191, 192, 247а, 247б; LXXII, 452; Слободан Јовановић, *Друга влада кнеза Милоша и кнеза Михаила*, Београд 1923, 36; Ратомир Вучковић, „Живот Миленка Веснића, великог српског државника”, *Време*, 22, 23. децембар 1937; Веснић, *Др Миленко Веснић*, 57, 151; Душан Рашковић,

Смрт

Као и његов отац, и Велимир је био човек достојан сажаљења и пажње. Последњи пут боравио је у Србији 1868. године, после очеве погибије, када је требало решити питање теткиног завештаног наслеђа. Три деценије потом провео је у иностранству, и ниједном више није походио Србију. Скоро све време свог боравка на страни провео је у Минхену и на Тегернском језеру, издржавајући се приходима с мошије Негоје. Помиње се кућа у Минхену, о којој ништа више не знамо, ни када ју је купио ни када ју је продао, па је могуће да се ради о господској палати у Бринерштрасе, недалеко од чувене кафане „Луитполд“, у којој је најдуже становао и која није била његова. Поред њега су стално боравили чика Тоша и полусестра Тереза Шустер, којој је завештао годишњу ренту од 4.000 марака.

„Прослава Видовдана у Крушевцу 1889. године, у огледалу писања српске штампе”, *Расински анали* 4, Крушевац 2006, 137.

Николајевић, *Из минулих дана*, с. 118 цитира посвету: „Доктору Миленку Р. Веснићу, првом Србину који је докторирао на Минхенском свеучилишту”.

ДАС, ПО, XXXV, 192, у прилогу копија Ристићевог писма. О овом писму, сачуваном у две варијанте (друга у Христићевим *Мемоарима*, стр. 540), с малим разликама, вођена је полемика. Те разлике нису такве да би се могло тврдити да је реч о фалсификату. О томе види Данијел Радовић, *Јован Ристић (1829–1899)*, Нови Сад 2023, стр. 177/8. Он пише: „Чињеница да га Ристић никада није предао јавности јасно указује да, у најмању руку, није био поносан на његов садржај.”

Потом је купио кућу на Тегернском језеру, где је повремено боравио, а снабдео ју је клавиром и билијаром. Године 1871. посетио га је Милош Бајић са супругом и децом, а 1872. обишли су га Моја Гавриловић, Стева Тодоровић, Милош Бајић, Матија Бан и госпођица Симка, Анкина кћер. Знамо да је 1874. године на језеру боравио и Милан Симић.

Пошто је због Живкових дугова морао да прода кућу на Тегернском језеру, Велимир се повукао у Минхен, где је последње године живота провео скромно, не упуштајући се у друштвени живот. Сломљен Живковом похаром, лошим управљањем имањем и дуговима, разочаран у сународнике, запао је у депресију од које му је срце страдало.

Једна епизода из Минхена указује на Велимирову усамљеност, будући да посете српских ђака и других лица нису биле довољне да учине његов живот динамичнијим. Велимир је М. И. Ст. (вероватно Милутина И. Стојановића) водио у боље ресторане, али је гост после неког времена одбио ову почаст. Једног дана Велимир је отишао у његов скромни ђачки ресторан, где је М. И. Ст. затекао да руча. „Не могу да издржим сам међу овим Немцима”, прокоментарисао је Теодоровић своју одлуку о посети.

Чика Тоша, родом Херцеговац, старао се да се у кући Велимировој одржавају сви народни празници, строго поштујући српске обичаје, пост, верске празнике... О Божићу, јечам и слама просипани су по кући, бележи један извор. Последње године провео је у палати у Бринерштрассе, у Минхену.

Велимир је био нежне природе, као и његов отац, али није боловао све до 1890. године. Његов дугогодишњи нераздвојни пријатељ Андра Милосављевић бележи да је тада оболео од запаљења плућа, и није се ни брзо, ни лако опоравио. Седам година касније бољка се поновила и „изгледаше некако чудновато изнурен”. Пожалио се Андри: „Уј, ето опет оних проклетих болова.” Сада су то били срчани болови – стенокардија (ангина пекторис), једини узрок његовом одласку с овог света. Уочи

смрти осећао је јаке болове, а ради њиховог ублажавања лекари су му давали морфијум. Последње изговорене речи, уз убризгавање морфијума, биле су му: „Aber, Herr Doktor, dasbrennt!“ („Али, господине докторе, то пече!“). Малаксала глава само је клонула, у фотељи у којој је седео. Андра му је заклопио очи. Умро је 31. јануара/12. фебруара 1898. године, у суботу, у 49. години, од „капље у срцу” – писало је „Бранково коло”. Сахрањен је у уторак на минхенском северном гробљу (*Nordfriedhof*).

Милосављевић је преузео бригу око Велимирове сахране, будући да у Минхену није имао никог свог, као ни у Србији. Милосављевић је послао депеше свим његовим рођацима и пријатељима, али његова тврдња да нико није дошао на сахрану није тачна. Веља је испраћен у уском друштву српских студената, грчког свештеника, и уз пратњу певачког хора Српског академског друштва „Србадија”, под вођством Станислава Биничког. Међу малобројном пратњом, ипак, нашао се неко ко ће за Велимиром да заплаче: „Беше, сећам се, љути мраз, на гробљанској стази шкрипао је зачишћени снег под нашим чврстим ђачким ногама. Мали број присутних није ниуколико нарушио зимњи мир гробља. Чуло се само јецање госпођице Терезе, завијене у дубоку црнину, и пригушени плач чика Тоше”, полусестре и послужитеља.

Нешто више података дало је „Бранково коло”, с чијим уредницима се, као што смо изнели, и дописивао: „На погребу је заступао Његово Величанство Краља Александра I. ађутант г. потпуковник Јован Павловић, који је у име Краљево положио леп венац на одар покојников; а и српско академско друштво 'Србадија' ставило је леп и велики венац са народном тробојком на покојников одар, као последњи знак благодарности своје великоме добротвору.”

Сведок овог погребља описује свој тужни осећај после упокојења Велимира: „Данас ми је јасно да ме то горка судбина Велимира Теодоровића беше онолико разжалостила. Цео живот његов, од колевке до гроба, данас ми личи на неизрециво тужни

роман – на оне до суза сентименталне повести 'незаконито' рођених, који су друштвеним конвенцијама унапред осуђени да буду несрећни."⁵³

Јануара 1899. године, председник владе Владан Ђорђевић послао је Драгутина Протића и Радуловића у Минхен да реше питање Велимирове заоставштине. Влада Баварске изашла им је у сусрет и они су посао брзо и лако окончали, али појединости нису навели у писму председнику владе, те не знамо како су обавили посао око Велимировог наслеђа. Они су потом организовали парастос Велимиру у минхенској грчкој цркви, са свештеником су обишли његов гроб и положили цвеће, иако за то нису имали дозволу владе. Све је то обављено тихо и без публицитета у Србији, наглашавали су у писму Владану Ђорђевићу. О томе како су решили питање наслеђа и о још неким појединостима обавестиће усмено председника владе када стигну у Београд. Изузетак су учинили само у погледу династијских слика и таковске заставе, пошто оне нису биле покривене велом тајни. Остало је непознато о чему су усмено Протић и Радуловић обавестили Владана Ђорђевића по повратку у Србију.

У Велимировом стану нашли су више слика дома Обреновића, не навевши колико и којих чланова, осим што су поменули владаре и једну Велимирову контрафу. Све слике припале су слуги Тодору Петковићу, сиромаху. Будући да би он морао да их прода, јер није имао од чега да живи, они нису могли да допусте да слике владара Обреновића и Велимира иду на добош, те су их, без допуштења владе, откупили за државу, уверени да су добро поступили. И, пошто је писмо било довршено, додали су: „Међу стварима покојниковим нашао сам и једну заставу за коју ме уверавају да је аутентична таковска застава. Доносим је са собом у Београд.”

⁵³ ДАС, ПО, LXXII, 312, 452, 494; „Читуља”, *Бранково коло*, 12/24. фебруар 1898; Милосављевић, *Негоје*, 14–17; *Велимиријанум*, 60; Николајевић, *Из минулих дана*, 120.

О којим сликама је реч и колико их је било – није лако утврдити, али се поуздано зна из једног пописа радова Стевана Тодоровића да је насликао портрете кнеза Милоша, кнеза Михаила и краља Милана и послао их Велимиру у Минхен. Може се претпоставити да су те слике предате Народном музеју.

Податак Радивојевића о застави, раније изнет, и овај, решавају једно важно питање – питање Таковског барјака. Милош и Милан Обреновић су, као и већина устаничких старешина, имали своју заставу од почетка устанка – бело платно са црвеним крстом. Године 1810. Милош је од брата Милана из Букурешта добио војводски барјак са српско-руским хералдичким знацима на свиленом платну пурпурнобордо боје! До краја Првог и током Другог српског устанка, пред Милошем Обреновићем, војводом, командантом и главнокомандујућим, ношен је војводски барјак, а не онај с црвеним крстом, будући да је устаничка војска унифицирана у овом погледу војничког организовања. То не значи да барјак с белим платном и црвеним крстом нису носили његови војници.

Краљ Милан, а потом и краљ Александар, договарали су се с Пајом Јовановићем за рад на слици „Таковски устанак”. Будући да је неко време живео у Минхену и имао свој атеље, сликар је могао видети барјак с црвеним крстом у Велимировом дому, где га је посећивао. Јовановић је веровао да је управо то војводски барјак, и верно га је пренео на своје платно. Прва варијанта слике била је довршена седам година после Велимирове смрти (1895).

Јасно је да је Милош Обреновић имао две заставе током Првог српског устанка – бело платно са црвеним крстом (као на слици Паје Јовановића) и војводски барјак. У Такову 1815. године он је развио и предао Паштрмцу војводски барјак, са српско-руском хералдичком симболиком. Ниједан извор није забележио да је заставка на белом платну с црвеним крстом била у употреби током Другог српског устанка, али се не може искључити њена употреба, будући да је сачувана до краја 19.

столећа. Једно је сасвим поуздано – остала је на Јовановићевом платну као сведок прве заставе Обреновића.⁵⁴

Када је 1908. године непозната особа обишла Велимиров гроб и о томе написала кратак текст за „Правду”, нагласила је да је добротворов гроб био најзапуштенији на целом гробљу, сав обрастао у корову, те се једва разазнавао кречњачки камен с натписом на немачком језику, бацивши срам на све који су били дужни да о њему брину. За пренос Велимирових посмртних остатака влада и Државни савет одредили су чланове депутације – Добру Ружића, Милана Вукићевића и Андру Мило-

⁵⁴ ДАС, Владан Ђорђевић, 245.

На сликама Таковског устанка Винценца Кацлера, Стеве Тодоровића, Ђуре Јакшића, Павла Чортановића насликана је, такође нетачно, тробојка: црвено-плаво-бела, односно државна застава Србије, млађа од војводског барјака најмање две деценије. Заставу тих боја и распореда Србија је добила 1839. године.

Заставе које су се држале на двору Обреновића унете су у пописе њихове имовине, али су пописи штурни, без детаљнијег описа, па није могуће разазнати о којим се заставама ради. Вреди неке поменути: „1” (1839), „2 барјака исцепани” (1850), „3 бела барјака” (1877), „1 барјак стар и 6 мали” (1884), „6 мали барјачића” (1887). Потом се под заставама помиње њих 28, понајвише савремених, с грбом или без њега, све из пописа 1903. године, од којих наводимо само ову партију: „14 разних старих застава”, и ништа конкретније.

Да су и барјаци нестајали види се из документа стр. 156 (1877): „под бр 5 нема 3 бела барјака”. Види: Радош Љушић, *Попис имовине династије Обреновић*, Чачак 2023, 44, 76, 156, 164, 185, 229, 362, 369.

Иако је мало нејасан, Радивојевић мисли само на заставу беле боје с црвеним крстом, а не посебно на црвени крст и заставу. Битан је податак да је ова застава „оросена србском крвљу”, као војводски барјак. Дакле, реч је о двама заставама Милоша Обреновића (1804–1810–1815. – бело платно с црвеним крстом и 1810–1815. – војводски барјак), о чему сведоче сачувани извори.

О Таковском барјаку види Мирослав Тимотијевић, *Таковски устанак – Српске цвети*, Београд 2012, 298–304. Види опширније: Радош Љушић, *Војводе и војводски барјаци. Војно уређење устаничке Србије (1804–1815)*, Београд 2018, 297–326; Исти, „Две заставе војводе и војвода Милоша”, *Политика*, 6. јануар 2024.

сављевића, а пренели су их из Минхена Павле Маринковић и Алекса Жујевић године 1909, и положили у гробницу на Новом гробљу. Влада Баварске изашла је у сусрет српској влади око правног и практичног посла при преносу Велимирових посмртних остатака. Ископавању је присуствовала и сестра Тереза, која је затражила и добила дугмад са кнежевих манжета за успомену на брата. Сви трошкови око преноса коштали су 5.000 динара, записао је Стојан Новаковић. У фонду Заоставштине Државног архива Србије чува се књижица минхенског гробља са сликама ковчега, од којих је један одабран за умрлог Велимира Теодоровића.

Између два светска рата на Новом гробљу формирана је Алеја великана. Државни савет, који је управљао задужбином „Велимиријанум”, подигао је капелу Велимиру Теодоровићу 1926. године, према пројекту руског архитекте Василија Михајловича Андросова, у духу српске средњовековне архитектуре. Следеће године, 18. маја, пренети су његови посмртни остаци из старе у нову гробницу. Капела је освећена на дан Велимирове смрти, 12. фебруара 1928. године. Посмртним свечаностима присуствовао је цео Задужбински одбор. „Политика” је пренела да је „сандук са телом добротворовим потпуно очуван”.

На монументалној и складно укомпонованој капели, на ченој страни написано је:

*Народни добротвор
Велимир Михаило Теодоровић
8. V 1849 – 31. I 1898.*

Наговором Стевана Тодоровића, Петар Убавкић је урадио Велимирову бисту, која се налази у његовој капели. Српски студенти у Минхену ангажовали су Марка Мурата да изради специјалну захвалницу српском добротвору.⁵⁵

⁵⁵ Натпис на немачком језику на Велимировом гробу у Минхену из листа *Правда* („Велимиров гроб”, 2. јул 1908):

Личност

Савременици су оставили лепу представу о Велимиру, лишену сујете и зле намере српске. Карактеристична запажања оних који су га добро знали дајемо у изводима, да бисмо потпуније представили његов лик.

Андра Милосављевић пише да је био прави *господин*, али не „талми господин, који у фином редегноту још финије уме да се насмеши, да вам једно говори, а друго мисли и увек готов за сваку нискост, од којег извесног ћара имати може. Не, он је био благородна срца, искрене душе, честита карактера, идеалних погледа и у свему отмене природе. Рођен са таквим

„Bis zur Überführung
Hier ruht in Gott
Der Hochwohlgeboren Herr
Welimir M. Theodorowitsch
geb. 20. Mai 1849; gest. 12. Feb. 1898.”

ДАС, 3, 644, 19; Стојан Новаковић, бр. 1282; „Пренос посмртних остатака покојног Велимира Михаила Теодоровића великог народног добратора”, *Политика*, 19. 05. 1927; Братислава Костић, *Ново гробље у Београду*, Београд 1999, 28, 67/8, 173; Веснић, *Др Миленко Веснић*, 54.

Ненад Симић наводи казивање Ј. Михаиловића (рођ. 1849) да је Убавкић урадио Велимирово попрсје. Потом додаје да га је и Стева Тодоровић молио да уради бисту, која се налази у његовој капели. Није јасно из Симићевог писања да ли се ради о једној или о двама бистама – Ненад Симић, *Убавкић (1850–1910). Живот и рад првог скулптора обновљене Србије*, Београд 1989, 320, 350. Фото захвалнице на стр. 351, а бисте на 352.

наклоностима и доцније васпитан у њима, њему су те особине, у друштву са нашом 'господом', постале фаталне за душевно расположење његово и за његову срећу у животу". Божићар С. Николајевић пише: „Они што запамтише кнеза тврдили су да је Велимир, отменом појавом и држањем, живо на њега подсећао. Био је смеђ, висок и сувоњав, уз то прилично повучен и неприступачан, али дубоко осећајан, као сви људи с развијеним унутрашњим животом.”

Николајевић је запазио код Велимира једну, многим Србима недостајућу карактеристику. Осим што је подвлачио да је поседовао очеву отменост и уживао симпатије „свих минхенских кругова, па и баварске аристократије”, истицао је посебно Велимиров „српски патриотизам, наслеђен од кнеза Михаила. За чудо је, доиста, да се Велимир, који је век провео далеко ван Србије и чија мати не беше Српкиња, могао осећати толико Србином"! Тај патриотизам потиче отуда што је школован и васпитан у Београду у доба „најодушевљенијег полета српскога родољубља, када кнез Михаило развијаше високо заставу ослобођења свега Српства. Велимирова пријемчива младићка душа могла је понети те неизбрисиве патриотске спомене и утиске, који су после у далекој туђини још више засветлили и ојачали”. Он никада није губио наду у будућу срећну звезду отаџбине.

Ксавер Шандор Ђалски каже да је био *l'homme à femmes* (љубимац жена), мужеван, леп, елегантан, сањалица, сентименталан, романтичан, музикалан, ванредан играч, стрелац, јахач и „заносно отмен човек, тип кавалера, центлмена, галантома и дендија”.

Радослав Веснић је изричит у тврдњи да је Србију „неизмерно волео”. Тај добротвор и префињени господин живео је невеселу бајку о непризнатом и заборављеном принцу.⁵⁶

⁵⁶ Милосављевић, *Негоје*, 9; Николајевић, *Из минулих дана*, 118; Веснић, *Др Миленко Веснић*, 53.

Ретки су његови земљаци који би се с њим могли мерити по дарежљивости. Позната изрека – „давао је капом и шаком и познатима и непознатима” – њему би понајвише пристајала.

Велимир је упаматен по разноврсним, многобројним и великим добротворствима. Највише је помагао српским студентима и ђацима који су се школовали у Немачкој, Швајцарској и Француској. Многи су му остали вечно захвални, као Андра Милосављевић, Миленко Веснић, Милош Савчић, Никола И. Стаменковић, Добросав Ружић... Међутим, има и оних који су били незахвални, који су му непотребно доносили разочарања, јер су Срби познатији по томе да је међу њима увек било више неблагодарних. На прво место, несумњиво, долази његов нераздвојни друг Живко Радивојевић. Због њега и њему сличних Велимир је крајем живота изменио своје мишљење о таквим сународницима. Лоше мишљење о појединцима није га омело да своју имовину завешта свом народу – задужбином „Велимиријанум”.

„Суд будућих српских културних историчара не би био истинити и потпуни суд наше садашњости, кад би њихов критички поглед превидео и ова зрнца црна бисера наших правних појмова и моралних осећаја, као карактерне појаве и видне моменте савремене патолошке социологије наше”, речи су Андре Милосављевића с којим нас је увео у приказивање рада Велимировог имања Негоје, од чијих прихода је живео, помагао и даривао, а потом је исту добротворну делатност наставила његова задужбина „Велимиријанум”.

Друштво Светог Саве одликовало га је Светосавском медаљом, лепим и заслуженим уздарјем. Био је то светлокруг око његове племените личности, не лика.

Лик, донекле и личност Велимира, „душевног паћеника”, дочаравају нам његови сликарски и кипарски портрети, сабрани у овом животопису.

Јанко Шафарик пише Велимиру 10. фебруара 1868. или 1869: „Г. Стева данас одлази за Беч, кад се поврати предаће ми

твој портре, а ја ћу га однети Сијателној.” Сви који су гледали овај портрет у Реалци – „свима се допао”. Ово писмо, пише Никола Кусовац, може да послужи за одређивање времена настанка Велимировог портрета, односно оне његове бисте која се чува у Народном музеју. Био је то један од бољих радова Стевана Тодоровића из тог доба и права је штета што је неодговорним конзерваторско-рестаураторским третманом оштећена. Ставом, моделацијом и свежином сликарског поступка овај портрет је стајао уз бок Тодоровићевог ремек-дела, уз портрет Владана Ђорђевића. Њега је сигурно међу многим посетиоцима у Реалци запазио и Феликс Каниц крајем 1868. године.

У библиографији својих радова Тодоровић је под редним бројевима 229, 230, 231 записао: „Портрети књаза Милоша, Михаила и краља Милана, за Велимира Теодоровића у Минхену.” За њих је знао и Андра Милосављевић, али он не помиње три портрета, већ два – Милошев и Михаилов. Очигледно је да је свој дом у Минхену обогатио портретима Обреновића, по свему судећи не само контрафама владара, већ и осталим државним знамењима – заставама и сличним династијским предметима. Зна се још за један портрет Велимиров, који се чувао у приватном поседу, ауторство Стеве Тодоровића.

Бисту Велимирову израдио је минхенски професор Менсон, а ону на гробљу београдском Петар Убавкић.⁵⁷

⁵⁷ ДАС, ПО, LXXII, 397; *Друштво Светог Саве*, 5, Београд 1891, 83; Милосављевић, *Негоје*, 89; „Портрет сина кнеза Михаила крије тајну”, *Вечерње новости*, 21. децембар 2014; Николајевић, *Из минулих дана*, 120; Кусовац, *Живот и дело, Стеван Тодоровић*, 37/8. Милена Врбашки, „Попис радова из Аутобиографије”, *Стеван Тодоровић*, 252.

Рогашка Слатина, разгледница, Лудски музеј Рогашка Слатина

Урош Кнежевић, *Кнез Михаило у младости*, око 1845,
уље на платну, Народни музеј Србије

Урош Кнежевић, *Кнегиња Јулија Обреновић*, око 1867,
уље на платну, Народни музеј Србије

Анастас Јовановић, *Портрет П. Бајић Обреновић*, око 1850,
литографија, Музеј града Београда

Стеван Тодоровић, *Прво српско гимнастичко друштво*, 1858–59,
уље на платну, Народни музеј Србије

Флоријан Гантенбајн, *Велимир Теодоровић*, око 1865,
фотографија, Музеј примењене уметности

Чаша са ликом кнеза Михаила
Обреновића, око 1860,
стакло, Музеј примењене
уметности

Чаша са ликом кнегиње
Јулије Обреновић, око 1860,
стакло, Музеј примењене
уметности

Стеван Тодоровић, *Велимир Теодоровић*, 1865,
уље на платну, Народни музеј Србије

Милош Тенковић, *Аутопортрет*, око 1875, уље на платну,
Народни музеј Србије

Велимир Теодоровић, 1884, фотографија,
Људски музеј Рогашка Слатина

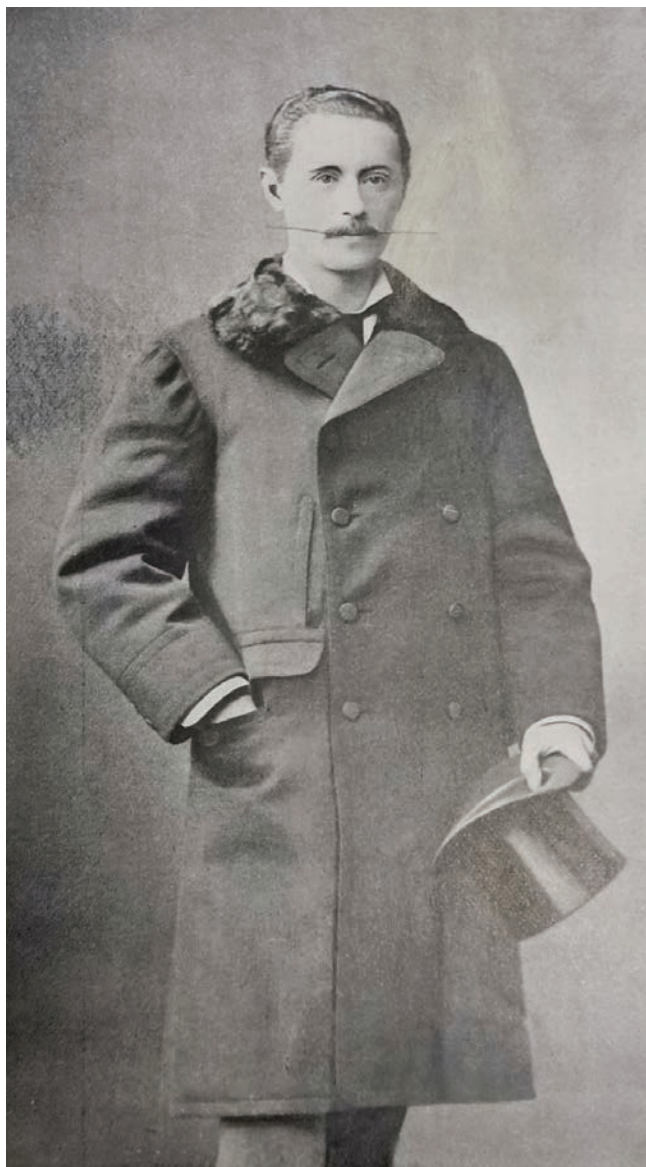
Стеван Тодоровић, *Портрет мушкарца (Велимир Теодоровић ?)*,
1889–1890, уље на платну, Народни музеј Србије

Винценц Кацлер,
Таковски устанак 1815,
1862, детаљ, литографија,
Галерија Матице српске

Павле Паја Јовановић, *Таковски
устанак*, 1895, детаљ, уље на платну,
Народни музеј Србије

Велимир Теодоровић, фотографија

*Наруквица са иницијалима Велимира Теодоровића, 1887,
злато, дијаманти, Музеј примењене уметности*

*Део сервиса за ручавање са двора Обреновића, 1887–1890,
порцелан, кобалт, позлата, Музеј примењене уметности*

Марко Мурат, *Диплома Српске читаонице у Минхену уручена Велимиру Теодоровићу*, 1889.

*Testamentul marelui
principele de Serebi*

VEDET LAMINISTAFACERILOR STRĂINE
SECȚIUNTE INTERPRETĂTORUL PENTRU VERIFICAREA
SIELEGALĂRII A TRADUCȚIUNII ÎN LIMBA ROMÂNĂ
RUCURĂTORIȘCI *1888*

J. Hodot
Notar

TESTAMENT.

Nachdem seit Verfassung und Errichtung meines in Wien am 17. Jänner 1888 ausgefertigten und bei dem k. und k. Notar Karl Ritter von Olachbauer in Wien hinterlegten Testamentes, mir mein geliebter einziger Sohn Michael durch den Tod entzissen wurde, — ich demzufolge keine Leibserben habe, und demnach über mein gesamtes bewegliches und unbewegliches Vermögen frei und unbeschränkt verfügen kann, so finde ich mich veranlaßt, — unter gleichzeitiger Ausserkraftsetzung und Revoicirung aller bisherigen letztwilligen Anordnungen, bei voller Geisteskraft über mein Vermögen für meinen Todesfall nachstehende letztwilligen Verfügungen und Anordnungen zu treffen.

I. Nach meinem Ableben empfehle ich meine Seele Gott dem Allmächtigen, — meine irdischen Ueberreste aber sollen in der Familiengruft zu Varadia beigesetzt werden. —

II. Bestimme ich folgende Legate, welche nach meinem Ableben aus meinem Nachlassvermögen zur Begleichung kommen sollen.

a) Der griechisch orientalischen Kirche zu Varadia vermache ich 200 fl. das ist: Zweihundert Gulden ö. W. in Baarem.

b) Der griechisch katholischen Kirche zu Varadia vermache ich 100 fl. das ist: Einhundert Gulden ö. W. in Baarem.

c) Der griechisch orientalischen Kirche zu Markovatz vermache ich 200 fl. das ist: Zweihundert Gulden ö. W. in Baarem.

d) Der griechisch katholischen Kirche zu Markovatz vermache ich 100 fl. das ist: Einhundert Gulden ö. W. in Baarem.

e) Der orientalischn serbischen Kirche zu Markovatz vermache ich 100 fl. das ist: Einhundert Gulden ö. W. in Baarem.

f) Dem Bezirke-Spitalsverein des Werschetzer Bezirkes vermache ich (4000 Kronen) das ist: Viertausend Kronen in nominal 5% ungarischer Kronenrente.

Почетна страна тестаента Велимира Теодоровића, ДАС

3-614-3

вој Велимира М. Теодоровића, где стојат одређене
 крај српског поседованиста и друге имовине
 велика, који је својимом браћом Ору Војини
 Тодору који га је својимом браћом Војини
 да се дају на његова државна намене сватом
 ширења на маринска за Куратор, а с друге
 стране који стоји са својимим државом
 вентра 1898 г. додује присутан данас у суду у
 сто босну за његово одређење да сасија
 нов и великар за својимим државом се и
 предати с Куратору, у његовом државу осно-
 вомом војне право. Вакон.

И овај и великар и државу пољена је на
 следећи начин

№ др.	Н а з и в л и в а р и
	Једна црква од дрва, покривена металом, резерв- сано да се понови и која се сасија по сада лова и једног одређеног ходника, са следећим и кој сивајиме
1.	један уживањик с владом са два лагера два додела једним шамирићем и с шамир, све дој чорак
2.	један дрвен Кривај с федером
3.	један дрвен дрвен сасијањик у 3 Комода
4.	два дрвена вуне покривача (кедаг)
5.	један дрвен Кривај с покривач од српске шканине
6.	два дрвена јасука
7.	два јасука од српске шканине за чорак од српске шканине
8.	један дрвен јасука
9.	један дрвен дрвен шканине дрвен дрвен 3 м. 35 см. и широк 1 м. 40 см.
10.	један дрвен дрвен дрвен дрвен 3 м. 60 см широк 3 м.
11.	један дрвен дрвен дрвен дрвен (од српске шканине)
12.	два велика дрвена фронтена (од српске шканине)

Тестамент Велимира Теодоровића, ДАС

„ SARG-LAGER „

der Vereinigten Münchener Schreiner-Genossenschaften

— Lueg ins Land Nr. 5 —

Telegramm-Adresse: „Sargverein“ ☎☎☎ Telefon-Ruf Nr. 656

Nächste Telephonstation:

— 2 —

Ältestes und größtes Lager in Holz- und Metall-Särgen

Die Preise verstehen sich mit freiem Transport nach allen Stadtteilen

Погребна књига из које је одабран ковчег за сахрану
Велимира Теодоровића, ДАС

Капела у Београду у којој је сахрањен Велимир Теодоровић

Плоча на капели у којој је сахрањен Велимир Теодоровић

Фреска Светог Николе на капели у којој је сахрањен
Велимир Теодоровић

Петар Убавкић, *Биста Велимира Теодоровића*
у капели у којој је сахрањен

Јозеф Кране, *Биста Велимира Теодоровића*, 1885,
бронза, Народни музеј Србије

*Зграда задужбине Велимиријанум, фотографија,
Завод за заштиту споменика културе Београд*

ДРЖАВНИ САВЕТ
КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

Задужбина Велимиријанума
Д. С. Б. Бр. 113

Београд 12. јануара 1912. г.

5

Господине Министре,

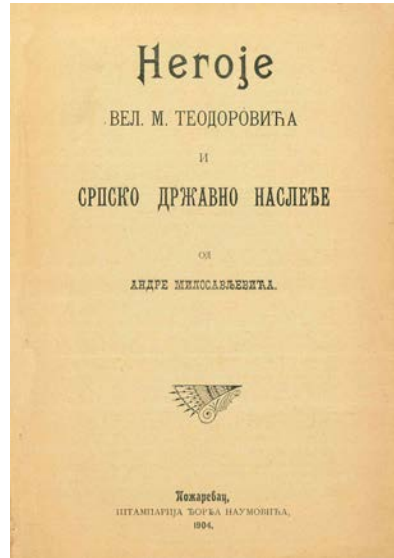
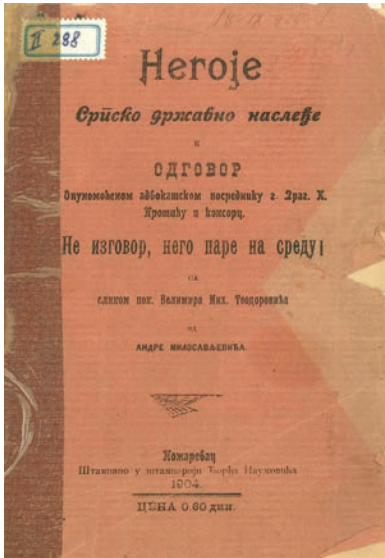
Према овој изјављеној грађи из 13. октобра
прошле године бр. 610, Државни савет као краљевинску
Задужбину Велимиријанума веома је уверљиво
изјавио својом Управљеном Великом савету и др.
Државни Министри одобривши изјављено у намену
одре, о намери да се грађа о финансирању

у Финанси, Велики Министар, уверио
о наму одреженом финансирању

Државни
Министар
Никола Пашић

Господине Министару Финанси

Писмо председника Државног савета Николе Пашића управнику
Задужбине Велимиријанум, Београд, 12. јануар 1912. године

Андра Милосављевић, *Негоје Вел. М. Теодоровића и српско државно наслеђе*, Пожаревац, 1904. године

Велимиријанум

„Да ви знате наше намастире / Славни наши цара задужбине” – певао је народни песник у славу српског задужбинарства. Велимир није био цар, уздржао се од примамљиве тежње да буде кнез, иако је рода кнежевскога, али су се он и његова задужбина царски одужили српском народу.

Задужбинарство је једна од племенитијих људских творевина, којом су се одликовали и Срби у свим епохама, изузимајући време комунизма, у којем је угушена та институција толико потребна просвети и култури сваког народа.

Велимир је у четрдесетој години живота саставио тестамент, својеручно, на немачком језику, у Минхену 3. фебруара 1889. године. Два дана касније предао га је минхенском бележнику Јакову Хаусману, да би 15. јуна исте године извршио мању допуну.

Велимир је све своје непокретно и покретно имање оставио отаџбини – „Краљевини Србији, као мојем једином и искључивом наследнику”. Његово имање биће јавна задужбина под именом „Велимиријанум”.

Оснивач је одредио циљеве задужбине – да послужи *унапређивању науке, уметности, трговине, индустрије и занатства*. Задужбинска средства користиће се за образовање младих, наставника и наставница, унапређивање школа и завода, додељивање стипендија, као и помагање оним људима који су заслужни за науку, уметност, трговину, индустрију и занатство.

Задужбински фонд не сме се окрњити, а могу да се користе средства само од доходака и од камате. Право на коришћење дохотка задужбине имају само српски држављани. „Велимиријанумом” управља Државни савет, сходно тестаменту и изменама које нађе да су неопходне. Током прве деценије може се користити само једна трећина средстава, током друге деценије две трећине, потом сва средства.

Посебна жеља Велимирова била је да се десет посто задужбинских прихода уступи Београду, у циљу улепшавања вароши.

У другом делу тестамента Велимир је предвидео, за сваки случај, могућност женидбе, самим тим деце и удовице. Евентуалним потомцима одредио је приходе, али их је и обавезао да задрже презиме Теодоровић. У Додатку последњој вољи (1893) одредио је годишњи приход од 4.000 марака госпођици Терези Шустер, сестри по мајци.⁵⁸

Зграда задужбине „Велимиријанум” била је у Улици Светог Саве бр. 11, до хотела „Славија”, с натписом изнад улазних врата. Натпис је скинут после рата, те зграда не носи никакво обележје овог добротвора. Позната је још једна појединост о згради и оснивачу задужбине. Председник Државног савета Никола Пашић послао је министру просвете велику слику Велимира Мих. Теодоровића „израђену у масној боји”, урамљену, за велику салу задужбине (12. јануара 1912). Вероватно је реч о Велимировом портрету донетом из Минхена или с добра Негоје.

Пут до оснивања задужбине био је оптерећен многим проблемима. Државни савет није могао да се прихвати управе над

⁵⁸ Тестамент на немачком и румунском језику у ДАС, 3, 644, 1: Пера Тодоровић, *Дневник*, Београд 1990, 273 (прир. Латинка Перовић); *Велимиријанум*, 1–8; Милосављевић, *Негоје*, 18–21; Јевтић, *Личност*, 556; Софронијевић, *Даровали су своје отечеству*, 136/7. Владан Ђорђевић, председник владе, у једном писму Мики Ђорђевићу пише да су се Бајићи и Николићи одрекли наследства, мислећи на Велимирово имање Негоје – *Негоје*, 24.

Бранково коло је писало да је завештањем оставио „Велимиријануму” два милиона франака (12/24. фебруар 1898).

Велимировим наследством без доношења посебног закона, те је Министарство финансија преко адвоката ступило у преговоре с државом Румунијом, коју је румунски суд прогласио универзалним наследником. Унуци Перке Бајић тражили су од румунских судова да се њима врати добро Негоје. Бајићи су тврдили да је то имање дато на уживање, а не као поклон, те се није могло завештати српској држави. Предложено је поравнање с Бајићима тако што ће од продаје поседа добити 250.000 динара. Трошкови парничења били су скупи. Из донационог акта види се да се имање Негоје има вратити Бајићима и Николићима уколико Велимир не буде имао наследника, а да се руралне облигације предају српском владару. Министар финансија др М. Ђ. Милосављевић тражио је од Савета да донесе одлуку о поравнању с Бајићима и Николићима (1902), што је вероватно и учињено.⁵⁹

Велимир је био велики добротвор и на овом и на оном свету. Добročинства која је несебично чинио за живота наставила је задужбина после његове смрти. Протекла је деценија у судским споровима србијанске и румунске државе око Велимировог наследства. Потомци Перке Бајић, која је Велимиру поклонила Негоје, и краљица Наталија, наследница убијеног краља Александра, окончали су суђење уз велике трошкове задужбине „Велимиријанум”. У овом дуготрајном послу ангажовано је много људи, управник добра Андра Милосављевић, адвокати, па чак и председник владе Владан Ђорђевић. Имање Негоје остало је у власништву Румуније, која је Србији исплатила 1.160.971,95 динара у злату, а са осталим примањима од Негоје укупно 1.700.000 динара. Од тог новца основана је задужбина Велимира Михаила Теодоровића.

Задужбином је управљао Државни савет, према Закону о раду задужбине „Велимиријанум” (5. фебруар 1905). Први пред-

⁵⁹ ДАС, 3, 622, 2, 17. У једном документу тврди се нетачно да је Намесништво доделило Негоје Велимиру – ДАС, 3, 644, 11.

седник Државног савета, који је био и управник „Велимиријанума”, био је Никола Пашић, а прва активност задужбине била је пренос посмртних остатака задужбинара у отаџбину.

Државни савет давао му је редовно помен у цркви и одржавао пленарне седнице. Лист „Време” описао је парастос на гробљу и помен у Вазнесењској цркви који је организовао Државни савет, у присуству свих оних који су били достојни помоћи његове задужбине (1941). Новине казују да је на свим поменима Велимиру учествовало по једно певачко друштво, пошто је задужбина финансирала сва певачка друштва у Србији. Потом је одржана седница Задужбинског одбора на којој је говорио Никола Крстић, истичући значај „Велимиријанума”, пре свега у његовој добротворној и културној улози код Срба: „Највећи део утрошеног новца из задужбине иде на помагање културних и хуманих друштава”, наглашавао је Крстић.⁶⁰

Бројни су појединци и установе којима је помагала задужбина „Велимиријанум”, посебно у периоду од 1935. до 1940. године. Приходи задужбине додељивани су многим просветним, научним, културним и социјалним установама. Наводимо само неке установе које су добијале помоћ: Дечја обданишта, Фонд сиромашних студената, Универзитетски одбор за доделу награде Светосавски темат, Друштво Светог Саве, Певачко друштво „Обилић”, Српска књижевна задруга, Коло српских сестара, Српска краљевска академија, Универзитет у Београду, Павиљон „Цвијета Зузорић”, Друштво „Кнегиња Љубица”, Друштво „Вукова задужбина”, Етнографски музеј у Београду, Трговачка, Занатска и Радничка комора итд. Међу њима је и Београдска општина, а град Београд му је посветио једну уличицу, као уздарје неадекватно добротворитељу престонице!

Задужбина је помогла да се штампају многе књиге (на пример, Марка Цара, Милана Ђ. Недића и др.), откупљивала је

⁶⁰ Историјски музеј Србије, Андра Гавриловић, бр. 2311; *Време*, 14. фебруар 1941.

књиге и делила их школама по земљи. Само 1940. године помоћ задужбине добило је 36 хуманитарних друштава. Помени и парастоси били су скромни, јер је новац намењен за то даван хуманитарним установама као што је био „Насушни хлеб”, а током Другог светског рата Комесаријату за избеглице.

Имовина „Велимиријанума” била је огромна – године 1939. располагала је средствима од 2.893.035,75 динара.

Ова племенита институција, племенита колико и њен оснивалац и његов отац, почела је да замире доласком комуниста на власт. Бележе се само две донације од тада: 1957. године – помоћ основној школи у Горњем Милановцу у виду подршке редакцији „Дечјих новина” и дар сељаку песнику Србољубу Митићу из села Црљенца (3.000 динара). И ту је крај једној од најплеменитијих србијанских задужбина. Био је то последњи подарок „Велимиријанума” (1971), 83 године од смрти задужбинара Велимира Михаила Теодоровића.⁶¹

Из приложеног пописа види се чиме је све располагало добро Негоје. Под бројем 50 заведена је „једна велика Вертхајмова каса затворена” коју је потом користила задужина „Велимиријанум”, па Државни савет Краљевине Србије, да би се после 1945. године око ње спорили Задужбинско одељење Министарства просвете и Врховни суд Републике Србије, установе које су је и укинуле.

Ту је конач Велимирове биографије, и међ живим и међ мртвим Србима. Његов живот испреплетен је тугом и болом: имао је родитеље а живео је без родитеља, стицао пријатеље и остајао без пријатеља, знао за очеву и мајчину родбину а они за њега само када га је требало наследити (осим тетке Перке

⁶¹ ДАС, 3, 644-21, 35; *Споменица Светосавског дома*, Београд 1891, 77; Јевтић, *Личност*, 557; Софронијевић, *Даривали су своје отечество*, 136-151; Радош Љушић, „Велимиров Велимиријанум”, *Политика*, 11. јануар 2003.

и полусестре Терезе). Рођен у Аустрији, кратко живео у Словенији, нешто мало дуже у Србији, Велимир је највећи део живота провео у Немачкој, иако је био ванбрачни син србијанског владара. Српски род задужио је величанственом задужбином „Велимиријанум”, а његов народ и отаџбина узвратили су му најгором могућом врстом уздарја – нехајем и заборавом. Са зграде „Велимиријанума” у Светосавској улици бр. 11 скинули су таблу с натписом задужбине, а слику капеле на Новом гробљу, коју смо уз бисту Убавкића приложили у овом животопису, уз допуштење једне особе из те установе, морали смо претходно с фотографом да обришемо од прашине, да бисмо је упристојили за сликање.

Велимир Теодоровић је, ипак, у односу на династију Обреновић, био нешто дуже у милости српског народа, скоро четири деценије. То му је подарила његова болећивост исказана у задужбини, па је њеним гашењем све предато забору, једној од више српских и србијанских националних слабости. Србима је све дао, а његови дарови нису узвраћени уздарјем. Данас се у Рогашкој Слатини, где је зачет и где је кратко живео, брижно чува сећање на Вилхелма (очувана је и зграда коју му је купио отац, кнез Михаило), док Завод за заштиту споменика града Београда не поседује ниједну старију фотографију зграде у Светосавској улици бр. 11 с натписом „Велимиријанум”.

Велимир Теодоровић туговао је и жалио што му није допуштено да живи дуже међу Србима, што му је доносило мир и спокојство, а да тога није био свестан. Када су сународници пренели његове посмртне остатке, после извесног времена, чинило се да је његова жеља испуњена, са закашњењем и без жалости и кајања. Његовој судбини ту није био крај, будући да су Срби, овај пут комунисти а не династијаши, показали окрутну неблагодарност гашењем добротворне установе „Велимиријанум”, чиме је угашено сећање на њега. Велимир Теодоровић је, дакле, и код Срба био без Срба, усамљен као што је данас усамљена и запуштена његова капела на Новом гробљу. Заборав је код Срба и Србијанаца неизлечива бољка!

Овим завршавамо сентименталну повест једног од већих српских добротвора новијег времена, до појаве комуниста, који су збрисали ту вековну и по свему племениту и драгоцену установу.

У прилогу доносимо Попис добра Негоје, документ за познавање његове вредности, пре свега имовне. Попис је солидно урађен, те ће будући истраживачи моћи да пишу како је функционисало и шта је све производило Велимирово имање, као једино од оставине кнежева Милоша и Михаила Обреновића с почетка 20. столећа. Из њега се може сазнати: шта се све налазило на добру, у каквом је стању било у време инвентарисања, којих је све објеката било на поседу, о њиховој уређености, о предметима за свакодневну употребу (посуђе итд.), справама с којим се обрађивало земљиште, разним инструментима, алату, стоци која је узгајана, превозним средствима, о касама у којима је новац чуван, портретима Обреновића и још о много чему другом. Поред Велимировог портрета, вреди поменути и многе предмете који су имали монограм ВМТ.

Једина интервенција у документу је код презимена Тодоровић, пошто су пописивачи погрешно исписивали Велимирово презиме, које гласи Теодоровић.

Попис иметка Негоје из 1903. године

Под насловом „Вербални процес” наводи се да су румунске власти предале „куратору велику гвоздену касу с једним паром кључева и стварима нађеним у њу по инвентару г. Андре Милосављевића, скинувши печате нађене неповређене”. У њој је била сума од 14.793 динара (леја) које није било при саставу инвентара Андре Ђорђевића. Он је узео 4.793 динара ради подмиривања трошкова, а 10.000 динара дао је стараоцу Штефану Маринескуу. Андри су предали ствари које нису биле инвентарисане, а налазиле су се у једном ормару и креденцу. Попис насловљен као „Вербални процес” урађен је у три примерка – Милосављевићу, куратору и суду. Делегат српске владе Војислав Ивковић примио је од куратора све заоставше пописане ствари, а 10.000 динара потрошено је на административне потребе. Записано 20. децембра 1903, Крајова.

Следи текст пописа:

Превод с румунског

Копија

Вербални процес

На основу акта...

Т. Бр Назив ствари

Једна кућа од набоја, покривена плехом, резервисана за сопственике и која се састоји из седам соба и једног отвореног ходника, са следећим у њој стварима:

- 1 један умиваоник с гвозденом таблом, са два лавора, два бокала, једним таџирићем и два таџира, све од порцулана
- 2 један гвозден кревет с федером
- 3 „ душек састављен од 3 комада
- 4
- 5 два црвена вунена покривача (ћебад) вунена
- 6 један црвени креветски покривач од српске тканине
- 7 два перјана јастука
- 8 два јастука од српске тканине за поред зида
- 9 „ „ „ „ „ округла
- 10 један везен јастук
- 11 „ дуварски пиротски ћилим дугачак 3 m и 35 cm и широк 1 m и 40 cm
- 12 „ српски ћилим дугачак 3 m и 60 cm, широк 3 m
- 13 два велика црвена фотеља од српске тканине
- 14 четири мале столице (taburets) од српске тканине
- 15 једно ноћно плехано асталче са мермерном плочом и ноћним судом порцеланским
- 16 један писаћи сто од ораховине са 6 фијока
- 17 један двокрилни орахов орман с једном фијоком
- 18 три пара завеса сељачких с гарнитуром
- 19 два ормана од чамовине
- 20 један обичан чамов астал с чаршафом
- 21 једна осмоугла машина треногаста с белом мермерном плочом
- 22 пет портрета Кнегиње Љубице и Кнежева Михаила, Милоша и Милана и пок. Велимира Теодоровића
- 23 два мала зидна огледала
- 22⁶² једна фуруна од туча
- 24 један покварен барометар
- 25 један обичан свећнак прост

⁶² Понавља се број у оригиналу.

- 26 један затворен креденац (прост долап од чамовине с чамовима)
- 27 један долап за употребу при столу (бивши умиваоник)
- 28 један затворен чамов орман са 3 фијоке
- 29 „ турски диван од српске тканине
- 30 „ двократни чамов орман са једном фијоком, затворен
- 31 „ асталчић
- 32 „ долапчић са 3 фијоке – преграде – и вратима за ћошак
- 33 једно осмоугло асталче треногасто с мермерном плочом
- 34 шест таблоа (tablau) разне величине
- 35 „ „ „ „ „
- 36 шест столица од трске
- 37 једна велика писаћа лампа
- 38 две завесе с гарнитуром
- 39 један сат (pendula)
- 40 „ чамов астал за ручавање
- 41 две сељачке поњаве
- 42 један писаћи сто
- 43 „ чамов сандук за дрва
- 44 две дрвене пљуваонице
- 45 један стар чамов сто
- 46 једно старо канабе
- 47 „ треножасто старо асталче на форму потковице с мермерном плочом
- 48 шест таблоа разне величине
- 49 два мала јеленска рога у зиду
- 50 једна мала библиотека за књиге
- 51 „ велика Вертхајмова каса затворена
- 52 „ стажера за оружје
- 53 „ корпа за хартију за канцеларију
- 54 „ фуруна од туча
- 55 две поњаве, једна доле а друга на старом канабету
- 56 „ сељачке завесе с гарнитуром
- 57 један умиваоник стар од чамовине, с једним лавором, бокалом, тањирећем и тањирећем за четкице за зубе

- 58 један долап двокрилни с белом мермерном плочом и једном фијоком
- 59 један полован ноћни сто од чамовине
- 60 „ гвозден кревет с поњавом, јорганом, 2 јастука, два чаршава, душеком и сламњачом
- 61 један пар завеса с гарнитуром
- 62 „ чивилук с 4 јексера, полован
- 63 једно просто дуварско огледало
- 64 један велики табло
- 65 „ дуварски ћилим и једна поњава
- 66 „ прост свећњак
- 67 „ умиваоник с гвозденим таблом, са два бокала, два лавора, једним тањиром и кантом за помије
- 68
- 69 један ноћни плехани сто с мермерном плочом
- 70 једна фотографија покојног сопственика Вел. М.Т.
- 71 два мала дуварска огледала
- 72 четири дуварска свећњака и један асталски
- 73 један кревет с гвозденим таблама са два црвена покривача, 2 чаршафа, сламњачом, душеком, четири дуварска јастука и 2 перјана јастука
- 74 један орман – долап – двокрилни од чамовине
- 75 „ округли астал троногаст с мермерном плочом
- 76 „ полован двокрилни орман с једном фијоком
- 77 два пара завеса с гарнитуром
- 78 „ ћилимчета за испред кревета
- 79 три поњаве од којих једна веома половна
- 80 један прост чивилук са 5 јексера
- 81 „ гвозден кревет с једном сламњачом и душеком, 3 покривача и 2 вунена јастука
- 82 једно мало дуварско огледало
- 83 „ ноћно асталче с лавором
- 84 једна мала троугласта стажера
- 85 две слике

- 86 једна лампа
- 87 три половна долапа од чамовине
- 88 два ормана, један с пет а један с три фијоке
- 89 једна потпуна плехана када с тушем и
- 90 округла када од цинка (за ноге)
- 91 један мали апарат за фабризирање (сифона) соде
- 92 осам кухињских плеханих лонаца белих
- 93 четири плехана бела бокала (цимента)
- 94 једна бела плехана машина за кување кафе
- 95 четири беле плехане порције
- 96 „ плехана послужавника
- 97 десет плеханих шерпења
- 98 седам плеханих тигања
- 99 пет пушака, два бајонета, три ловачке торбе, један бидон
- и картушница
- 100 три ловачке столице
- 101 један велики троногаст доглед с кутијом
- 102 једна кутија с инструментом за мерење хране
- 103 „ плехана пепеоница испред фуруне
- 104 „ кутија с инструментима за мерење хране у килогра-
- мима
- 105 „ „ с увеличавајућим стаклом
- 106 „ „ с микроскопом Но 2
- 107 једанаест пешкира
- 108 тридесет тањира
- 109 осам великих водених чаша
- 110 осам чаша од којих 5 за вино а 3 за шампањ
- 111 четири водене флаше
- 112 један бели метални сервис са 4 флаше
- 113 16 шоља и 16 тањира од порцелана
- 114 12 кашика и 6 кашичица од кинеског сребра и 2 кашичице
- 115 15 виљушака и 15 ножева од којих 3 виљушке и 3 ножа за слуге

- 116 три велике кашике
 117 два порцуланска сланика
 118 четири бокала за млеко и чај – 2 велика и 2 мала
 119 три кашичице за јаја
 120 шест наслона за бештек
 121 једна чашица за чачкалице
 122 „ корпа од жице за бештек
 123 „ воденица за бибер
 124 две машине за кување каве, једна велика и једна мала
 125 једна кутија за шећер од кинеског сребра
 126 20 салвета, од којих 12 финих а 8 простих
 127 шест асталских чаршафа – 3 велика и 3 мала
 128 12 крпа за посуђе
 129 8 „ за прашину
 130 8 „ за лаворе
 131 6 „ за чаше
 132 једна кутија с пиштољем и резервном цеви
 133 „ метална корпа, на форму цокејске капе
 134 два свећњака од цинка с фигурама на форму од коња
 135 један несесер од цинка за цигаре и пепео
 136 једно канцелариско звонце
 137 један канцеларијски метални календар
 138 „ „ „ термометар
 139 25 коверата с контролним билетама за воденицу (млин)
 у 1898. г., 4 пакета с контролним билетама за свињарницу и магацин у јануару и фебруару 1898, један канцеларијски план негојског млина, топографски план овог добра, 9 регистара и разне хартије књиговодства, без вредности, за годину 1884–1889., две копије пресуда Но 30/90 Апелационог суда I одељ., на обичној хартији, разни главни контролници и листе остатака од 1891/ 1898. –
 140 један дупликат уговора од г. К. Санди за администратора добра Негоја од стране покојног Велимира М. Теодоровића из 1896. г.

- 141 један пар маказа
- 142 „ метални наслањач за пера
- 143 „ чекић
- 144 „ велики кухињски астал
- 145 једна етажера
- 146 један сто за сецкање
- 147 „ двокрилни кухињски орман с једном фијоком
- 148 „ једнокрилни „ „ са пет фијока
- 149 „ орман (пређе умиваоник)
- 150 једна бачва
- 151 један велики шпархет од туча

У служитељској соби следећи предмети:

- 152 два дрвена кревета за слуге
- 153 једна столица
- 154 један двокрилни офарбан орман
- 155 једна врата

У 4 собе администратора следећи предмети:

- 156 један двокрилни офарбани орман
- 157 четири пећи од туча
- 158 једно мало тоалетно огледало
- 159 један писаћи сто чамов од две столице и две фијоке
- 160 једна преса за копирање
- 161 један мали штамбиљ
- 162 једна фотографија покојног Теодоровића

У подруму следећи предмети:

- 163 два бурета од по 40 декалитра
- 164 седам бачви
- 165 две каце

- 166 четири канте за маст
- 167 две велике флаше
- 168 један велики долап за лед
- 169 две натегаче
- 170 једна машина за маст
- 171 3 рафта од дасака
- 172 12 плеханих кастрона
- 173 једна половна преса за купус
- 174 двориште ограђено зидом од ћерамида високим од 2 m
10 cm, дебелим 50 cm и дугачким 600 m и разним дрвећем
- 175 једна пумпа
- 176 пет клупа од дрвета и гвожђа
- 177 једна кабина за тушеве
- 178 један термометар
- 179 „ барометар
- 180 28 летњих прозора
- 181 пумпа с цевима

Велики зидни магацин простран, покривен циглом, систематичне конструкције, са следећим у њему предметима:

I. у III. спрату:

- 182 шеснаест дрвених лопата
- 183 две лопате за брашно
- 184 14 дрвених грабуља
- 185 1 децимал од 500 kg
- 186 Његова гарнитура која се састоји из:
једне тежине од 20 kg
две „ „ 10 „
1 „ „ 5 „
1 „ „ 2 „
2 „ „ 1 „
1 „ „ 500 gr
1 „ „ 200 „

- 2 „ „ 100 „
 1 „ „ 50 „
 1 „ „ 20 „
 187 једна машина за чишћење жита Но 18598 – ветрењача
 188 „ „ „ „ стабилна „
 189 „ „ „ „ Но 6165 мала „
 190 „ „ „ „ Но 7590 „ „
 191 50 сита „ „ –
 192 4 дрвене корпе резервне за грње машине
 193 једна машина за сејање и чишћење жита с половним
 цилиндром
 194 две мерице с 50 литара, једна од 20 ока и 4 са 20 литара
 195 једна стабилна машина за дизање огромних тежина
 195⁶³ један каиш за пренос
 196 „ „ за машину
 197 „ „ „ и пренос
 198 два лагера од туча за пренос и паљење
 199 машинерија за дизање с конопцима
 200 велика машина – триор – са два цилиндра
 201 6 плеханих цеви једна дрвена
 202 3 цеви за бунар
 203 два крака за цеви
 204 један велики сат за звонару

У дворишту око магацина:

205 три амбара с темељом од ћерпича и јаким гредама, покривена плехом; један дугачак 64 m, широк 2 m и 4 cm и трећи дугачак 58 m, широк 2 m и 40 cm, један у добром а други у средњем стању

206 једна дрвена шупа покривена трском

207 леденица покривена трском

⁶³ Тако је у документу.

- 208 један озидан бурдељ за конзервирање хране – зелени
209 „ „ „ покривен плехом са две собе огњиштем и ходником
210 један бакарни казан
211 пањ за сецкање меса
212 један чамов сто
213 једна шупа од дасака за говеда, дугачка 21 m и широка
6 m покривена даскама, у којој се налазе употребљена празна
бурад
214 једна шупа отворена од дасака за сено од 8 m дугачка и
8 m широка, у рђавом стању
215 једна штала за говеду, од дасака, покривена плехом, ши-
рока 9 m дугачка 14 m са 3 помијаре
216 једна озидана штала покривена плехом, са 2 одељења за
коње
217 једна озидана шупа за кола, покривена плехом, у којој
се налази:
218 једна кола (Viktorie) велика с кошом, 2 фењера, на феде-
ру зелено офарбана, у добром стању
219 ловачка кола (Cabriolette) на федеру, без коша, са 2 фење-
ра зелено офарбана, у добром стању
220 једна кола на федерима, без коша са два фењера, зелено
обојена, у добром стању
221 једна кола на федерима, „ „ „ половна
222 једне луксузне санке у добром стању
223 „ дрвене „ „
224 два непробојна платна за кола
225 „ комада од старих саоница поткована
226 једне рукунице за једног коња (резервне)
227 два јастука за седиште кочијаша (резервна)
228 5 ждрепчаника за презање 4 коња
229 1 ждрепчаник „ 5 „
230 два похабана седишта за проста кола
231 4 бурета, једна каца и 1 сака од 40 декалитара свака
232 једно тоцило

- 233 машина за цеђење праног рубља
- 234 „ „ прављење путера
- 235 једна сушионица од (дрвета) дасака
- 236 „ сака са 4 точка од 50 декалитара
- 237 један полован шмрк
- 238 једна неупотребљена проста кола

Озидана соба у којој се налази:

- 239 пар окова с црним кључевима без кускуле (половни)
- 240 „ „ с жутим „ „ „ „
- 241 „ „ „ „ „ „ „
- 242 два пара амова с кључевима од белог метала и с монограмом В.М.Т. с кускунима, 2 кајиша за презање и пар кајаса
- 243 4 ком. вратњака с кључевима с монограмом од белог метала, 4 узде тако исто, 4 ама за леђа тако исто, 2 ком. датњака с монограмом и кључевима од месинга жутог, 2 узде тако исто, 2 ама за леђа тако исти, 2 кускуна тако исто, 4 вратњака од црног и 4 од белог метала
- 244 један вратњак од белог метала за једног коња
- 245 четири јастучета за амове
- 246 једно седло за учење коња у јахању
- 247 узде за пастуве
- 248 4 каиша за коње на раду
- 249 два кајаса за 5 коња по 3 у реду
- 250 4 кајаса од жутог метала
- 251 2 „ „ „ „ 2 од црног
- 252 4 „ жута
- 253 6 „ црних
- 254 1 колан жут
- 255 1 „ црн с белим металом
- 256 14 амова од којих 7 добрих
- 257 14 ком. узда жутих од којих 5 добрих
- 258 10 кајиша белих

- 259 8 кајиша прашњака с белим металом и монограмом
- 260 2 кајаса црна за 4 коња
- 261 11 коњских коленица
- 262 9 колана, 4 од платна и 5 од конапа
- 263 4 капуљаче – 2 црне и 2 зелене
- 264 2 зелена покривача за врат
- 265 5 шарених „ за трбух
- 266 6 покривача за главу и врат
- 267 2 „ летња
- 268 6 „ „ за главу и врат
- 269 2 „ „ „ леђа
- 270 2 црне аше од црне коже с монограмом
- 271 2 „ „ вунене
- 272 3 енглеска седла од којих једно добро
- 273 6 нова покривача за уши
- 274 6 чамоара од кајиша
- 275 17 узда – с кључевима од белог метала и пет од жутог метала
- 276 5 црних кожних тозлуга за коњске ноге
- 277 9 жутих шрафова за тањире
- 278 18 каиша за чело
- 279 9 кајаса за узде за јахање
- 280 4 ћебета
- 281 3 улара за ждребад
- 282 4 кајиша пршњака
- 283 12 узенгија
- 284 11 ланаца за уларе
- 285 10 ђемова
- 286 10 чампара
- 287 2 пара мамуза
- 288 1 клистир за коње и 2 шприца
- 289 2 бича за 4 коња и 2 бича за 2 коња
- 290 6 дрвених ђулади
- 291 8 руских враткања старих, с јастучићима

- 292 пет кајиша са звонцима
293 два платнена потрбушника за дизање коња
294 4 кускула с монограмом од белог метала и 7 разних кајиша
295 9 комада узда за јахање
296 осам разних кајиша с белим металом
297 1 пар кајаса за 4 коња
298 1 орман са 3 фијоке
299 1 дрвена столица за седла
300 разни стари кајиши
301 једна велика двокрилна каса за новац, Вертхајм с дуплим кључевима – један пар у Минхену
302 једна мала гвоздена каса с дуплим кључевима, у којој се налази пуномоћје пок. Теодоровића,⁶⁴ дато бившем администратору Гандиу, једна признаница од 250 дин. с потписом Милосављевића из године 1898. под Но 88, 5 одобрења о продаји на немачком, планови млина, једно писмо Илијаса упућено Јовановићу из 1895.г., једна девиза млина. Три плана и једна девиза, уговор између покојног Теодоровића и К. М. Војнеа за сечу шуме из 1897.г., једно уверење суда општине Негоја за сељачке хектаре, уговор о закупу земље између Николаја Неделко и В. Теодоровића 1896. Таки исти уговор између пок. Теодоровића и Николаја Драгу Власу, четири признанице Илијаса бив. Администратора из 1896. за месеце јуни, август и септембар на 8.955 дин. и 10 пара, план млина, уговор о лову на државном острву између Гандеа и румунске државе из 1897.г., 13 фактура, једна књижица с признаницама, 15 талона, 3 уговора споразумно земљоделским између сељака Негоја и пок. Теодоровића 1896–1901, исти такав уговор између Ковејена и Теодоровића

⁶⁴ Пописивачи су исписивали погрешно Тодоровић, и ми смо само у овом случају интервенисали.

I Одељење за сламу која се уноси за машину

II „ машинерија

303 једна локонодила No 327, са 60 коњских снага систем
Краус

304 једна пумпа No 118

305 један мотор No 771 фирма Унцерер

III Атеље машинерија

306 један потпун несесер (фале 7 комада)

307 две справе за мерење окретања

308 два конопца за звоно

309 10 турпија

310 један ручни чекић

311 „ бакарни чекић

312 3 пробијача

313 2 длета

314 5 „

315 18 кључева за машине

316 1 француски кључ

317 1 шрафцигер

318 једна кафа за воду

319 једна бакарна канта

320 шест канти за зејтин

321 4 стаклене мазалице

322 једна лопата

323 два чекића за нитовање

324 једна двокрака справа за проширавање

325 једна канта за мазање мотора

326 7 кључева за мотор

327 7 бакарних чаша за мазање No 6

328 3 „ „ „ No 5

329 5 „ „ „ No 4

330 3 „ „ „ No 2

331 1 лампа за грејање мотора

- 332 1 длето дугачко 1 метар
- 333 2 кључа за фундамент млина
- 334 2 кљешта за плех
- 335 2 инструмента за сечење плеха
- 336 роштиљ за угаљ у машини No 237 (резерва)
- 337 једна гвоздена полуга за окретање осовине
- 338 један велики кајиш
- 339 3 кајиша
- 340 1 справа за лепљење
- 341 1 резервно тоцило
- 342 1 длето у 3 ком.
- 343 1 велики резервни точак
- 344 две велике канте за зајетин, од 5 и 6 kg
- 345 1 гвоздени лењир
- 346 1 велика употребљена лампа
- 347 1 лењир
- 348 1 дуварска лампа
- 349 1 гвоздена мотка (четка за чишћење цеви)
- 350 1 ватраљ за чишћење чађи
- 351 1 инструмент за ширење цеви
- 352 1 резервуар за воду
- 353 1 канта за поливање
- 354 1 инструмент за стезање кајиша
- 355 1 кљеште
- 356 2 славине за пару
- 357 1 цев од бакра за пумпу
- 358 4 американске врталице
- 359 1 инструмент за мерење дебљине
- 360 3 длета за сечење картона
- 361 1 четка за турпије
- 362 1 пистол за машину, употребљен
- 363 2 капка за цилиндар
- 364 1 потребни део за пумпу
- 365 1 филтер за зејтин

- 366 1 орман
- 367 1 дуварска табла за кључеве
- 368 1 менгеле утврђено на два стола
- 369 14 чаша за мазање зејтина

IV Млин

- 370 4 пара каменова за млин по 42 цола сваки, фирма Milot,
са сандуцима и степеницама
- 371 2 тако исто по 40 цоли
- 372 4 ренда
- 373 1 мера
- 374 2 правоугаоника
- 375 2 „ за ћошкове
- 376 1 лењир
- 377 1 компас за мерење камења
- 378 1 мало тестере
- 379 1 сикирица
- 380 4 длета за сечење дрва
- 381 2 „ полукругла за сечење дрвета
- 382 једна ручна бургија
- 383 два чекића
- 384 1 мали чекић за нитовање
- 385 1 кљеште за жицу
- 386 4 дугачке бургије
- 387 9 малих бургија
- 388 5 централ. бургија
- 389 1 мала машина за бушење гвожђа
- 390 1 рам за тестеру
- 391 1 длето за одшрафљивање
- 392 1 гвоздени алат за избијање клинова
- 393 1 француски кључ
- 394 1 бургија за ширење
- 395 4 пробијача
- 396 1 кракаст алат за ширење

- 397 1 алат за обележавање гвожђа
398 3 длета
399 2 гвоздена виска
400 1 либела у гвожђу с водом
401 1 алат за зубце на тестери
402 4 турпије за дрва
403 5 полуокруглих турпија
404 3 дугачке турпије
405 17 кључева
406 2 алата за стезање гвожђа
407 3 патент-кључа
408 1 мала кантица за зејтин
409 2 резервна гвоздена точка
410 2 „ „ „ 48 цоли
411 1 децимални кантар 500 килограма
412 1 гарнитура с теговима, 2 ком. а 20 kg
1 комад а 10 „
1 а 5 „
1 а 2 „
1 а 1 „
1 а 500 gr
2 а 200 „
2 а 100 „
1 а 50 „
413 2 велике лампе за плафоне
414 1 мала лампа
415 1 орман за алат
416 1 сто
417 3 клупе
418 1 столица од чамовине
419 1 мерица од $\frac{1}{2}$ хекталитара
420 1 „ „ 20 ока
421 5 малих кључева за каменове од 48 цоли
422 1 тоцило с 2 кајиша

- 423 1 дуварски сат
- 424 2 резервна вретена за каменове
- 425 1 пар челичних камена
- 426 2 дрвена лењира за ливенисање каменова
- 427 2 гвоздена „ „ „
- 428 1 дрвени компас „ „
- 429 1 канта од 6 kg за зејтин
- 430 1 гвозден округли компас
- 431 3 лагера од месинга за гвоздена вретена
- 432 1 мерица од 20 kg
- 433 2 кутије од гвожђа за резервна вретена
- 434 3 јексера с 3 капсле на вретену резервном
- 435 3 „ без капсли
- 436 1 јексер-шраф
- 437 14 чаша од метала за мазање No 4
- 438 19 „ „ „ No 3
- 439 1 велики амбар за отпатке
- 440 1 трансмисиони резервни точак

V Одељак млина за сипање уља

- 441 ковачница у две шупе
- 442 8 чекића (Rund-Hamer)
- 443 2 „ (Braten et Hamer)
- 444 3 „ (Shel-Hamer)
- 445 4 „ (Rund-Hamer)
- 446 2 „ (Hochl-Doc)
- 447 2 „ мала
- 448 1 већи чекић
- 449 8 комада алата за поткивање
- 450 1 четвороугласт чекић за бушење
- 451 1 „ „ „ оштрији
- 452 3 алата за стезање шина
- 453 1 ручне тестере
- 454 12 гвоздених модела за јексере и шрафове

- 455 1 менгеле
456 1 наковањ
457 1 пар мехова
458 1 справа за прављење шрафова
459 6 бургија
460 1 справа за нитовање
461 1 длето за гвожђе
462 1 „ за дрво
463 2 полуге за одшрафљивање
464 1 гвозден угарач
465 2 столице за поткивање
466 1 длето гвоздено за одшрафљивање
467 4 чекића за бушење гвожђа – један поварем
468 1 „ „ „ алата
469 1 „ „ „ обруча
470 2 чекића за фасанирање гвожђа
471 4 „ „ заокругљивање „
472 1 гвоздени савијач
473 2 справе за савијање
474 1 челично сечиво
475 1 пар великих маказа за плех
476 3 турпије за гвожђе
477 1 справа за лепљење плеха
478 15 разних кљешта
479 1 алат за бушење
480 2 длета за сечење гвожђа
481 1 ашов
482 1 алат за маркирање
483 3 алата за бушење
484 2 „ „ „ потковица
485 1 гвоздена канта за заливање
486 1 лопата за угаљ
487 2 сечива за сечење колских кајиша
488 2 гвоздене турпије

- 489 1 полуокругла турпија
- 490 4 алата за жигосање стоке
- 491 2 монограма ВМТ
- 492 1 штамбиљ с цифрама за жигосање стоке
- 493 1 гвоздено сечиво
- 494 1 гвоздено тестер
- 495 1 орман
- 496 1 табла за кључеве
- 497 1 раф

VI Две шупе са следећим предметима

- 498 1 ручна машина за кукуруз – половна
- 499 1 пар пољских мехова за машину
- 500 стара гвожђарија за оправке и искварени дрвени точкови
- 501 1 нови шмрк с 2 црева – 1 од гуме а други од платна
- 502 1 стари шмрк с платненим цревом од 10 m
- 503 1 стара врата од млина
- 504 1 сантрача за бунаре
- 505 1 локобила Clayton од 10 коњских снага No 909
- 506 1 „ „ „ „ „ No 1275
- 507 1 „ Craus 12 „ „ No 229
- 508 1 „ „ 4 „ „ No 147
- 509 1 машина за вршење, систем Clayton No 23943
- 510 1 „ „ „ Clayton-Sutlevorb No 15225
- 511 1 „ „ „ „ No 8137
- 512 1 „ „ кукуруз „ „ No 4570
- 513 1 елеватор No 181
- 512 1 кључ за машину
- 515 1 машина за кошење, систем Valter a vod No 4388
- 516 3 њена ножа
- 517 1 машина за кошење и везивање снопова, систем Haracostor No 746
- 518 2 њена ножа

- 519 1 канта за зејтин
520 1 точак са зубцима No 1494
521 1 „ „ „ „
522 4 зубца
523 2 точка за ланце
524 резерва
525 1 машина за сејање, систем Clayton No 6306
526 1 „ „ „ „ „ No 6307
527 1 „ „ секање сламе
528 1 постамент са 2 пара точкова од 36 цоли
529 1 „ „ 1 паром „ „ 42 „
530 2 гвоздене полуге
531 1 велики кајиш за вршење No 23943
532 1 „ „ „ No 15323
533 2 витла за млин
534 3 „ „ „ мала
535 1 велики чекрк са 4 ланца
536 1 „ „ „ 2 „
537 1 мали „ „ 2 „
538 2 конопца од жице
539 4 ланца за вучење сламе
540 2 чекрка с точковима за подизање сламе
541 2 дирека
542 3 стуба за машину
543 2 стара неупотребљива манометра
544 2 гвоздене резервне осовине
545 1 бор-машина са савијачом
546 њен кључ
547 1 потпуна бор-машина
548 18 бургија
549 1 гвоздени рајбер
550 1 машина за сечење гвожђа са 2 сечива и 4 бургије
551 1 „ „ „ 5 „ 9 бургија
552 1 „ „ шрафова с рупама

- 553 1 „ „ гвожђа са 3 сечива
 554 1 „ мала за шрафове
 555 1 „ „ „ с 3 сечива
 556 1 „ за сечење гвожђа и 3 „ с дрвеним држалом
 557 2 лопатице мале за сечење шрафова
 558 1 алат за бушење
 559 1 ручна тестера
 560 3 бургије
 561 1 машина за бушење
 562 1 борвалц у 5 комада
 563 8 кључа, 1 чекић и 1 длето за одшрафљивање машине
 No 229 с 12 коњ. снага
 564 1 показивач за воду
 565 1 длето
 566 1 чекић за нитовање на машини No 117 од 4 коњ. снаге,
 1 длето за одшрафљивање и 7 кључева
 567 34 кључа
 568 2 сортир-кључа
 569 1 француски кључ
 570 кључеви и 1 кљеште за машину за кошење No 4388
 571 5 кључева и француски кључ „ „ „
 572 1 кљеше
 573 2 мала мангала
 574 1 широко кљештњ
 575 1 бакарни чекић
 576 2 ручна чекића
 577 2 „ „ за нитовање
 578 6 кајхт-рајбета
 579 1 длето за шрафовање
 580 1 мала бушилица
 581 1 кљеште за бушење кајиша са зубцима
 582 6 патент-кључева
 583 два длета
 584 10 дурхшлага

- 585 3 алата за нитовање
586 2 „ за стезање
587 27 разних турпија – великих и малих
588 25 бургија разне величине
589 4 длета
590 1 алат за мерење гвожђа
591 2 алата за казане
592 1 гвозден метар
593 2 кантара за воду
594 2 компаса
595 1 маклице
596 1 пар маказа за сечење плеха
597 1 ручне тестере кратке а широке
598 2 турпије за дрва
599 1 велики чекић
600 1 гвоздена држаља за бургију
601 1 американске кљеште
602 2 гвоздене полуге
603 2 шине за равнотежу
604 1 лагер за машину
605 2 лагера „ „
606 1 лагер за вретено
607 2 дрвена лагера за коње
608 2 канте за зејтин од по 6 kg
609 3 гвоздене лопате
610 1 сто са 1 фијоком
611 3 менгела
612 1 наковањ
613 2 дрвена чекића
614 1 кашика за топљење
615 1 дугачка гвоздена полуга
616 1 тоцило
617 1 округло кљеште
618 3 ниабера
619 1 специјална бургија

- 620 1 алат за савијање цеви
- 621 2 мања длета
- 622 1 гвоздени правоугаоник
- 623 1 велике кљеште

Стан машинисте млина, састављен из 2 собе и кујне, са следећим предметима:

- 624 1 зидан кухињски шпорхет
- 625 1 сат од чамовине
- 626 1 столица од чамовине
- 627 1 бронзана фуруна

Једна мала штала покривена трском и 5 бурдеља у земљи, покривени трском:

- 628 2 пумпе

Кућа за млинаре, састављена из 6 соба и кујне, са следећим стварима:

- 629 два озидана кухињска шпорета
- 630 1 плехана фуруна
- 631 1 бронзана „
- 632 1 сто од чамовине
- 633 1 мали бронзани шпорхет

Стан ковача, састављен од 4 собе и 2 кујне, са следећим предметима:

- 634 1 бронзана фуруна
- 635 1 озидан кухињски шпорхет

Стан баштована и магационера, састављен из 2 собе и 2 кујне са следећим предметима:

- 636 1 велики гвоздени шпорхет за кување
- 637 1 бронзана фуруна

Две шупе од дасака за стоку и пољопривредне алате, са следећим предметима:

- 638 14 плугова с једном браздом, у добром стању, с њиховим потребним прибором
- 639 10 истих плугова с 2 бразде No ...
- 640 68 грабуља, 30 мотика и 14 гвоздених штапова
- 641 1 олуг за прашење
- 642 2 саонице за коње и 6 за волове (старе)
- 643 5 простих кола с гвозденим осовинама и прибором
- 644 27 „ „ дрвених „ „ „
- 645 5 половних дрвених сандука за пренос жита
- 646 20 дрвених ждробченика за 2 и 3 коња
- 647 1 кола с 2 точка
- 648 1 стара пум

Свињарница:

- 649 кућа од набоја за свињара, са 3 собе и кујном
- 650 1 пушка једноцевка с метком
- 651 1 пар маказа за башту
- 652 1 шмрк у добром стању
- 653 1 децимални кантар од 250 kg с теговима од 2 kg, 1 kg, ½ kg и с једном гарнитуром малих тегова, од којих фали 3 комада
- 654 1 стара магаза од дасака
- 655 1 ветрењача
- 656 1 мала порабављена магаза од дасака
- 657 1 кош подзидан, од летава, дугачак 72 m и широк 2 m и 50 cm
- 658 1 „ „ „ „ 72 m „ 3 m и 50 cm
- 659 1 „ „ „ „ 72 m „ 2 m и 60 cm

660 1 „ „ „ „ 52 m и 50 cm, широк 2 m и 70 cm

661 1 „ „ „ „ 73 m „ 3 m

662 6 обора за свиње од дасака, покривени трском, у рђавом стању

663 кантар за мерење стоке од 500 kg у једној бараци од дасака, покривеној плехом

664 1 озидан комарник

665 једна кућа од набоја за свињаре са 2 собе и кујном

666 једна стара штала од набоја за стоку, покривена трском

667 два гвоздена казана за спремање хране свињама, у једном бурдељу од набоја

668 две пумпе у земљи за бунаре

669 једна кућа од набоја у селу, од 5 соба, издата под кирију за кафану

Земља орана и неорана

Земља орана за рачун имања

670 жита 886 $\frac{1}{2}$ погона (радо – дан орања)

671 рапце 366 $\frac{1}{2}$ „

672 кукуруза на отаву 900 погона

673 градина 12 погона

Свега 2115 погона

Земља орана за рачун сељака 2187 погона

Земља неорана

674 места за вршидбу 28 погона

675 баре, ливаде, путеви и место у селу 4190 погона

Свега 4190 погона

Земља орана и неорана која сачињава добро Негој

Свега 8520 погона

Производи:

676 кукуруза око 1200 киле у 4 коша свињарнице и 4 коша у дворишту

677 78 волова

678 1 бик

679 19 јуница

680 13 телади

681 14 крава

682 75 оваца

683 7 коња

684 7 кобила

685 1 ждребе

686 1 ждребица

687 122 бржава свиња, од којих 10 дебелих остављених за употребу конака а један део има се дати, по учињеном споразуму, неколицини чиновника на имању.

Напоменимо да је нађено око 1000 хектолитара на тавану штале под бр 216, око 1200 хектолитара јечма и жита, 100 хектолитара зона-жита, 9000 kg жита нађено у магацину млина, 150 kg куруза нађеног у магази бр..., кукуруз и жито нађено у магази чију количину нисмо могли оценити; маст нађена у 4 канте под бр..., пасуљ и сир служи за храну радника и стоке с имања, и стога се не могу урачунати као остали артикли у инвентару.

Напомињемо да разлика између овог инвентара и инвентара закљученог 10. јуна 1898. приликом предаје заоставштине Велимира Т(е)одоровића бив. провизорном администратору Андри Милосављевићу, проистиче из тог узрока, што у одсуству господина, увршћене су само оне ствари које су нађене и за које се зна да постоје и данас. Напомињемо да је поменути господин уочи дана нашег доласка, отишао понев собом, поред кључева асталских и орманских итд. те смо без успеха покушали отварање- и један пар кључева од велике касе за новац (други је пар у Минхену, као што констатује ранији инвентар) у којој каси, по тврђењу књиговође Ганди, а треба да се налази сума од 15017 дин и 55%, и која је на тражење г. куратора

запечаћена; узео је и пар кључева од мале касе за новац, а други је код г. Ганди-а.

Напомињемо да су следећи регистри предати г. куратору: прва нота, каса, журнал, мајстор, регистри чиновника администрације, регистри чиновника свињарнице (партијалници), каса за партије чиновника администрације, исто свињарнице, сточни дневник, дневник млина, дневни и годишњи дневник, дневник аренде за баре, сено и попашу; дневник за транспорт кукуруза, жита, репице, јечма; дневник уноса и износа из магацина, свињарнице; дневник хране за свиње, дневник за пријем хране, и дневник споразума са сељацима.

Напомињемо да је забрањено уврстити и план добара Негоје. По извршеном инвентарисању, ми Константин Георгеку Влчеа, судија среског суда у Барци, среза Балте, окр. Должиу, на основу поменутог делегирања, предали смо г. куратору Штефану Маринеску покретно и непокретно имање пок. Велимира М. Т(е)одоровића, означено у овом инвентару.

Овај је инвентар састављен у два примерка од којих је један, заједно с имањем предат г. куратору на потпис, а други примерак има се доставити суду Должиу прво одељење.

Тако дакле, свршивши у среду 11. новембра т. г. с послом за који смо били одређени од стране суда Должиу прво одељење, саставили смо овај протокол инвентарисања као што је горе означено у два примерка, с потписом нашим, г. куратора и нашег писара.

Судија Константин Георгеску Влчеа

Ш. Маринеску

Писар А. Станческу

Примио сам покретно и непокретно имање означено у овом инвентару и протоколу и један примерак ових протокола и инвентара

Куратор Ш. Маринеску

1898. новембра 11

У Негоју

Данас 3. априла 1898. у Негоју – Окр. Должију, потписани В. Ивковић, од стране српског посланства у Букурешту, примио сам покретно и непокретно имање пок. Велимира М Т(е)одоровића од г. Штефана Маринеска, адвоката из Крајове, као што му је предао срески судија из Барке, с инвентаром састављеним 7. новембра 1898. приликом наименовања именованог господина за куратора ове заоставштине. Напомињем да под бр. 687 овог инвентара уместо 122 брава свиња означених примио сам само 99 брава, пошто су 10 брава употребљени за храну људи – персонала – симања и 13 као плата овима, на основу услова под којим су примљени.

Примио сам од г. Штефана Маринеска, куратора заоставштине, осем означеног имања у овом инвентару, следеће: 39 брава јагањаца, 10 телади и 196 прасади, а као храну 24 киле жита и 24 киле и $\frac{3}{4}$ кукуруза, налазећи се до 1. априла тек. г. у магацину млина.

Војислав Ивковић

Румунија

Пријавница суда Должиу I-одел.

За верност ове копије свом оригиналном инвентару, налазећем се у досијеу овог суда под бр. 2787/1898 тврдим

За пријавника
Г. Константинопулеску
МП

1903. децембра 20.
Крајова

Горњи потпис и печат проверава Румунско Министарство
Правде

5. фебруара 1904. No 2134

Потпис и печат Министарства Правде оверава румунско
Министарство Иностраних Дела

6. фебруара 1904. No 605

За министра Г. К. Мано
(мп)

Истинитост потписа и печата румун. Министарства Ино-
страних Дела тврди Краљ. Посланство Србије у Букурешту
Државну таксу не плаћа.

__ No 183 __
17. фебруар 1904. (мп) Отправник послова
Букурешт М. Н. Барјактаровић

Да је овај превод веран свом оригиналу на румунском је-
зику тврди Краљевско посланство у Букурешту.
Држава таксу не плаћа.

__ No 183 __
17. фебруар 1904. Отправник послова
Букурешт Н. М. Барјактаровић (ср)

ДАС, 3, 644, 3

Регистар имена

- A** Александар Густав, ванбрачни син Франциске Хитенберг и кнеза Милоша 15
Аница 52
Андросов Владимир Михайлович 76
Антонијевић Живко, в. Радивојевић Живко
Антонијевић/Радивојевић Живко, в. Радивојевић Живко
- B** Бајић Милош 23, 40, 44, 62, 71
Бајић Нацко 62
Бајић Петрија (Перка), рођ. Обреновић 13, 15, 23, 31, 33, 40, 43, 44, 50, 57, 58, 61, 84, 109, 111
Бајићи 14, 44, 50, 57, 61, 62, 108, 109
Бан Матија 10, 26, 27, 40, 59, 64, 71
Барбара, мадам 32
Барјактаровић М. Н. 143
Барловац Михаило 52
Белони 23
Бергхаус Марија 17, 18, 19, 20, 21
Бергхаус, породица 17, 19, 20, 21, 22
Бетан Шарл 29
Бинички Станислав 72
Бисенић Драган 16
Блазнавац Катарина, в. Константиновић Катарина
Блазнавац Миливоје, в. Петровић Блазнавац Миливоје
Богићевић Михаило 54
Бранковић Коста 27
Булвер 23
- B** Василија 15
Васиљевна Кузмичева Људмила 17
Велика, ванбрачна кћи кнеза Милоша и Петрије 15
Велимир Т., в. Теодоровић Велимир
Велимиријанум 10, 12, 13, 16, 17, 28, 39, 40, 49, 54, 63, 73, 76, 79, 104, 105, 107–112
Веља, в. Теодоровић Велимир

Венел Оливије 29
Веснић Млађи Радослав 30, 68, 77, 78
Веснић Миленко 54, 68, 69, 70, 77, 78, 79
Вилхелм Бергхаус, в. Теодоровић Велимир
Војне К. М. 126
Врбашки Милена 80
Вујић Јоца 10, 11, 18
Вукићевић Милан 75
Вучковић Ратомир 69
Wilhelm Berghaus, в. Теодоровић Велимир

Г Гаврило, ванбрачни син кнеза Милоша и Јеленке 15
Гаврило, ванбрачни син кнеза Милоша и Станке (?) 15
Гавриловић Андра 110
Гавриловић Моја 42, 49, 59, 71
Гај Људевит 17
Ганди, администратор 126, 140, 141
Гантенбајн Флоријан 86
Гарашанин Илија 27
Гарашанин Милутин 10
Гарибалди 34
Георгеску Влчеа Константин 141
Герман Јован 34
Герман Мартин, инспектор 19, 20
Герман Симка, рођ. Обреновић 52, 53, 59
Германова кћи 53
Гика 56

Д Даничић Ђура 24
Драгу Власу Николај 126
Дурковић Јакишић Љубомир 67

Ђ Ђока Јовановић, в. Јовановић Ђорђе
Ђорђе, ванбрачни син кнеза Милоша 16
Ђорђевић Андра 7, 114
Ђорђевић Владан 73, 75, 80, 108, 109
Ђорђевић Ђорђе 33
Ђорђевић Мика Кр. 60, 108

Е Евгенидис Јелена 15

Ж Живковић Петар 41
Жујевић Алекса 76

- З** Здравковић Милан 66
- И** Ивковић Војислав 114, 142
Илијас 126
- Ј** Јакшић Ђура 75
Јевтић Љубомир Ж. 61, 80, 108, 111
Јермила 45
Јовановић 126
Јовановић Анастас 41, 84
Јовановић Ђорђе 12, 13, 69
Јовановић Коча (Константин) 41
Јовановић Павле Паја 74, 75, 93
Јовановић Слободан 69
Јовановић Стојимировић Милан 16, 18, 39, 54, 62
- К** Калај Бењамин 50, 51
Калезић Немања 10
Каниц Феликс 45, 80
Карабиберовић Живко 30, 45, 57, 58
Карађорђе 67
Карађорђевић краљ Александар I 15, 72
Карађорђевићи 15, 48, 51
Карло Пацек, в. Пацек Карло
Кацлер Винценц 75, 93
Кнежевић Урош 82, 83
Ковејен 126
Константиновић Александар 35
Константиновић Катарина 34, 40, 53, 54
Константинопулеску 142
Костић Братислава 77
Кране Јозеф 103
Крестић Василије 11, 56
Крстић Никола 62, 110
Купер Виљем 22
Кусовац Никола 28, 42, 80
- Л** Лалић Јосиф 12, 13
Лаховари Александар 53
Леовац Данко 10, 12, 31, 56
Липтон Томас 16
- Љ** *Љушић Радош* 12, 16, 56, 59, 75, 111

- М** Магазиновић Коста 33, 45
Магазиновић Мирослав 14, 33, 34, 35, 66
Мано Г. К. 142
Марија, ванбрачна кћи кнеза Милоша и Сидоније Рајхел 15
Марија, ванбрачна кћи кнеза Милоша и Станке Радовић (?) 15
Марија Клара, ванбрачна кћи кнеза Милоша и Марије Граф 15
Маринеску Штефан 114, 141, 142
Маринковић Паја Павле 12, 76
Марковић Живојин 65
Марковић Паја 66
Марковић Светозар 33
Матија Бан, в. Бан Матија
Медаковић, руски вицеkonzул 56
Менсон 80
Мијатовић Чедомиљ 27
Милан, ванбрачни син кнеза Милоша и Марије 15
Милка 34
Милићевић Милан Ђ. 41
Милојковић Радивоје 50
Милосављевић Андра 13, 14, 40, 49, 59, 60, 61, 67, 68, 71–73, 75, 76, 77–80, 106, 108, 109, 114, 126, 140
Милосављевић М. Ђ. 109
Митић Србољуб 111
Михаило, митрополит 21, 30, 57, 58
Михаиловић Ј. 77
Михаиловић Стефан Стевча 11, 56
Мурат Марко 12, 13, 67, 69, 76, 96
- Н** Неделко Николај 126
Недић Милан Ђ. 110
Недић Сима 65
Нешић Тихомир 45
Николајевић Божићар С. 24, 38, 39, 47, 49, 54, 62, 67, 68, 70, 73, 78, 80
Николић Љубомир 66
Николић Савка, рођ. Обреновић 50, 57
Николић Федор 13, 44, 50
Николићи 14, 44, 57, 61, 62, 108, 109
Новаковић Стојан 76, 77
- О** Обреновић Александар 9, 11–13, 16, 74, 109
Обреновић Ана 15
Обреновић Анастасија (Стана) Алексић фон Мајна 44, 61
Обреновић Анка 34, 52, 71

Обреновић Ђорђе 16
Обреновић Јеврем 10, 18, 52, 53, 59
Обреновић Јелисавета 15
Обреновић Јулија 13, 32, 33, 39, 40, 43, 44, 45, 50, 57, 83, 87
Обреновић Љубица 15, 16, 110, 115
Обреновић Марија 15
Обреновић Милан, војвода 74
Обреновић Милан, кнез 15, 53, 115
Обреновић Милан, кнез и краљ 9, 15, 16, 21, 22, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 57, 74, 80, 115
Обреновић Милош 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 37, 39, 45, 52, 53, 55, 56, 59, 69, 74, 75, 80, 92, 113, 115
Обреновић Милош, Јевремов син 18
Обреновић Михаило 9, 10, 12–24, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 64, 68, 69, 74, 76, 78, 80, 82, 87, 109, 111, 112, 113, 115
Обреновић Наталија 50, 53, 109
Обреновић Панта („Панка”) 16
Обреновић Петар 15
Обреновић Петрија, в. Бајић Петрија (Перка)
Обреновић Савка, в. Николић Савка
Обреновић Стефан 16
Обреновић Теодор 15
Обреновић Томанија 45, 52
Обреновић, династија 9, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 34, 36, 40, 41, 43, 45, 46, 48, 50, 51, 52, 55, 56, 58, 59, 73, 75, 80, 95, 112, 113

II Павеније 67

Павловић Јован 72
Павловић Катарина 12, 13
Панта, Велимиров пријатељ 24
Панчић (Јосиф) 34
Пашић Никола 105, 108, 110
Пацек Карло 10, 13, 14, 17, 19, 20, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 37–40, 44, 45, 49, 50, 52, 56–60
Паштрмац (Милосављевић Сима) 74
Перовић Латинка 11, 108
Петковић Тодор 25, 31, 34, 70, 71, 72, 73
Петровић Блазнавац Миливоје 15, 16, 21, 48, 50, 56, 57
Петровић Ђорђе 30, 57, 58
Петровић Његош 15
Петровић Мита 56
Поповић Вукица 56

Поповић Мијаило Ж. 33
Поповић Милош 69
Поповић Стеван Бели 25
Поповић Петковић Рамила 14
Поповић 67
Почек Петар 12, 13
Протић Александар 31, 40
Протић Драг. К., в. Протић Драгутин
Протић Драгутин 14, 60, 73

Р *Радовић Данијел* 51, 70
Раденић Андрија 51
Радивојевић Антоније 10, 13, 14, 20, 21, 23–25, 31, 32, 38, 41, 43, 44, 45,
52, 53, 60, 62, 63, 65, 68, 74
Радивојевић Живко 23–25, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 38, 41, 53, 58, 59, 60,
61, 71, 79
Радивојевић Софија 24
Радивојевићи 23, 37, 53
Радуловић 73
Рајић Сузана 10, 12, 16, 51
Ракић Милан 65
Ракић Мита 65
Рашић Михаило 13
Рашковић Душан 69
Ристић Јован 50, 51, 69, 70
Розен Михаило 50
Ружић Добросав Добра 65, 75, 79

С *Савић Александар* 10
Савчић Милош 68, 79
Санди К. 119
Симић Милан 71
Симић Ненад 77
Симка, ванбрачна кћи Анке Обреновић 52, 53, 59
Симка, в. Герман Симка, рођ. Обреновић
Софронијевић Мира 14, 31, 54, 56, 67, 68, 108, 111
Стаменковић Никола И. 68, 79
Станковић Корнелије 25
Станојевић Станоје 14
Станческу А. 141
Стева Тодоровић, в. Тодоровић Стеван
Стефанеско, адвокат 61
Спиридонович Михаил 65

Стојановић Милутин И. 10, 24, 27, 40, 71
Стојановић, госпођа 38
Стојимировић, в. Јовановић Стојимировић Милан
Стојшић Јован 14, 25, 33, 34, 64, 65

Т Талијан Марија 61
Тенковић Милош 66, 67, 89
Теодор, ванбрачни син кнеза Милоша 15
Теодор, в. Петковић Тодор
Теодоровић Велимир (Виљем) – *passim*
Теодоровић Михаило, Мика Копилан 16, 57
Теодоровићи 108, 113
Тимотијевић Мирослав 75
Тирка, банкар 19, 20, 44
Тодоровић Велимир, министар унутрашњих дела 13
Тодоровић Пера 11, 54, 108
Тодоровић Стеван 10, 24–28, 34, 38–42, 49, 54, 59, 64, 66, 71, 74, 75, 76,
77, 79, 80, 85, 88, 91
Тодоровић Полексија 27, 64
Тоша, в. Петковић Тодор
Траутенберг Љубица 61

Ћ Ћирковић Сима М. 54

У Убавкић Петар 76, 77, 80, 102, 112

Х Ханбах 41
Хаусман Јаков 107
Христић Артемиза 16
Христић Коста 38, 39, 49, 54, 70
Христић Филип 52
Хомер 26
Хорваћанин Моја 64

Ц Цапа Н. 25
Цар Марко 110
Ценић Ђорђе 31
Цукић Коста 66

Ч Чортановић Павле 75

Ш Шандор Ђалски Ксавер 54, 78
Шапчанин Милорад П. 64

Шафарик Јанко 35, 79
Шифер 20, 22
Шифер Алојзије 19, 21, 22
Шифер Тереза 21, 22, 70, 72, 76, 108, 112
Шкодрий Љубинка 12
Штајнлихнер Е. 35
Шулц, професор 25
Шустер Тереза, в. Шифер Тереза

Регистар географских појмова

- А** Аустрија 23, 31, 112
Аустроугарска 48
Андрашеште, имање 55
- Б** Банат 54
Баново брдо 26
Баварска 73, 76
Балта, срез 141
Барка 141, 142
Београд 22, 23, 24, 26, 29, 30, 32, 35, 37, 40, 41, 44, 45, 48, 50, 51, 52, 61, 65, 73, 78, 100, 105, 108, 110
Берлин 32, 33
Беч 17, 18, 19, 20, 22, 26, 33, 44, 45, 61, 66, 79
Бринерштресе, Минхен 70, 71
Брка, имање 29, 56, 62
Букурешт 15, 32, 45, 60, 66, 74, 142, 143
- В** Варадија 44
Венеција 26, 38, 66
Верисхофен 67
Вијена, в. Беч
Виртемберг 30
Влашка 18, 23, 29, 32, 40, 43–45, 50, 53, 55, 57–60
Врачар 23, 59, 61
- Г** Гаштајн 4011,5
Генф, немачки назив за Женеву 34
Горњи Милановац 111
Грац 17
- Д** Деса, имање 55
Должиу, округ 141, 142

Дубровник 13, 67
Дунав 56

Е Европа 17

Ж Женева 24, 27, 29, 30, 34, 40

З Загреб 17
Земун 45, 62, 67

И Инзбрук 17
Италија 27, 28, 66

Ј Јасеново 54

К Калемегдан 34
Калфати 56
Карлштат 44
Кошчара, имање 55
Крагујевац 34
Крајова 60, 114, 142

Л Лион 27
Лом Паланка 56

Љ Љубљана 17

М Мавродин, имање 29, 55, 56, 62
Македонија 14
Мала Влашка 57
Минхен 21, 22, 24, 27, 31, 33, 41, 44, 48, 49, 50, 54, 57, 61, 63, 65–74, 76,
80, 96, 107, 108, 126, 140

Н Напуљ 44
Нанси 66
Негоје, имање 21, 29, 30, 32, 40, 56, 57, 61, 63, 65–67, 70, 71, 73, 74, 76,
80, 96, 106, 108, 109, 111, 113, 114, 119, 126, 139, 140–142
Немачка 63–65, 79, 112
Нирнберг 49
Нови Сад 17

О Ореовица 65
Оршава 23

- П** Париз 16, 33, 34, 35, 40, 66
Партенкирхен 66
Петроград 17
Пешта 48, 49
Пјатра, имање 29, 56
Подина, имање 55
Пој(љ)ана, имање 55, 56, 62
Пожаревачки округ 65
- Р** Рајхенхал 58
Роич, Рогашка Слатина (Bad Sauerbrunn) 17, 18, 19, 20, 22, 81, 90, 112
Росия, в. Русија
Румунија 56, 109, 142
Русија 18, 53
- С** Сегедин 26
Словенија 112
Србија 9, 12, 13, 14, 16, 17, 20, 21, 24, 26, 33, 34, 37, 39, 45, 46, 47, 48, 50, 53, 55–61, 63, 65–68, 70, 72, 73, 75, 77, 78, 107, 109, 110, 112, 143
Српско Војводство 17
Стамбол 45, 56
- Т** Тагернзе, в. Тегернско језеро
Таишан, имање 55
Тагодеј, имање 55
Тегернско језеро 27, 49, 58, 59, 61, 62, 66, 70, 71
Томадеово, имање 55, 56
Тунаре, имање 56
- Ф** Француска 27, 79
- Х** Хабзбуршка монархија 17, 61
Херешти, Херште, имање 55, 56, 62
Хохонхајм 30, 31, 44
- Ц** Цариград 16, 23, 27, 56
Цирих 33, 52
Црњенце 111
- Ч** Чутац 55
- Ш** Швајцарска 24, 27, 34, 63, 65, 79
Штутгарт 30, 31

О аутору

Радош Љушић је рођен 22. новембра 1949. године у Истоку (Метохија). Основну школу и гимназију завршио је у месту рођења, а студије историје на Филозофском факултету у Београду (15. фебруар 1974). Студије је прекинуо на шест месеци због учења француског језика у Паризу. Од 1975. године ради на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду. На одслужењу војног рока био је 1976/1977. године. Магистрирао је 1978. године на теми „Намесништво прве владе кнеза Михаила (1839–1840)”. Докторску дисертацију „Кнежевина Србија (1830–1839)” одбранио је 1984. године. Изабран је у звање доцента 1985, ванредног професора 1990, а редовни професор постао је 1996. године. Био је професор на Катедри за националну историју у новом веку (преименована у Катедру за историју српског народа у новом веку). Првог октобра 2020. године пензионисан је.

На Филозофском факултету у Новом Саду (1997–1999) и на Филозофском факултету у Источном Сарајеву (2003–2005) предавао је историју српског народа у новом веку.

Био је председник Друштва историчара Србије (1985–1996). Био је, а и сада је члан редакција неколико историјских часописа (*Историјски гласник*, *Историјски часопис*, *Vitinasium*, *Гласник Међуопштинског историјског архива Ваљева*), главни и одговорни уредник часописа *Српске студије*, затим члан Одбора за проучавање Српске револуције и Одбора за 19. век САНУ, а био је уредник библиотеке *Српски мемоари* у СКЗ и *Српског биографског речника* Матице српске.

Као директор Завода за уџбенике осмислио је и уредио *Школско свезнање* (2007), *Енциклопедију српског народа* (2008), библиотеку у којој су објављене књиге: *Дрина, Морава, Фрушка гора, Владе Србије*, и у Службеном гласнику књига – *Рудник* (иако то у импресуму не пише) и Заводову библиотеку *Биографије*. Написао је уџбенике из историје за седми разред основне школе и трећи разред гимназије; као и за осми разред основне школе и четврти разред гимназије (коаутор Љубодраг Димић), више издања, од 2002. године. Сва издања уџбеника пропраћена су историјским читанкама, историјским картама и родословима династија.

Са Александром Љушић основао је издавачку кућу „Фреска”, која се бавила издавањем уџбеника из историје, географије и веронауке (2009–2014), као и историографском литературом.

Са својим постдипломцима, докторандима и колегама основао је невладине организације: Удружење за проучавање српске повеснице (1997) и Центар за српске студије (2010). Удружење за српску повесницу публиковало је зборнике радова: *Српске политичке генерације (1788–1918)*, Београд 1998; *Перо и повест. Српско друштво у сећањима*, Београд 1999. и *Писмо*, Београд 2001, као и књигу Ане Столић *Краљица Драга*, Београд 2000. Центар за српске студије објављује од 2010. часопис *Српске студије* и организује акредитовани семинар за наставнике и професоре историје сваке године под називом „Светосавски дан историчара”. Као управник ових невладиних организација осмишљавао је њихов програм и рад.

Био је управник Одељења за историју Филозофског факултета (1999–2001), директор Завода за уџбенике (2004–2008) и в. д. директора Службеног гласника (2013–2014).

Био је члан комисије која је урадила нацрт Закона о државним знамењима. У знак сећања на Сретење Господње 1804. године, предложио је да се тај датум обележава као државни празник, и да се прихвате застава и грб Краљевине Србије (2002).

Један је од писаца нацрта Закона о Српској енциклопедији, заједно с Василијем Крестићем и Чедомиром Поповим (2005). Био је председник УО Института за савремену историју (2004–2010) и председник Скупштине „Просветног прегледа” (2015–2019).

С Љиљаном Станојевић приредио је изложбу „Српска револуција” у Музеју у Топчидеру (1993/94) и учествовао у осмишљавању и оснивању Музеја Другог српског устанка у Такову (1995), као и Музеја Првог српског устанка у Добруну, са Слободаном Милеуснићем (2004).

За дипломски рад „Србија у револуцији 1848. године” добио је *Октобарску награду града Београда* за стручне радове студената, за књигу „Вожд Карађорђе” *Награду за науку Вукове задужбине* (1993) и *Награду „Владимир Ђоровић”* (2004), за „Књигу о Начертанију” *Октобарску награду града Београда* (1994) и за књигу „Кнез Милош – државотворни владар” *Награду града Београда „Деспот Стефан Лазаревић”* (2021).

Златну значку доделила му је Културно-просветна заједница Србије (1990), *Златни беоцуг* Културно-просветна заједница Београда (2000); носилац је *Сребрног ордена Св. Свештеномученика Петра Дабробосанског* Дабробосанске митрополије (2004), *Ордена Светог Саве другог степена* Српске православне цркве (2006), *Златне плакете и Захвалнице „Таковски устанак”* СО Горњи Милановац (1995), *Сретењске повеље* Српске самоуправе клуба и Српског института у Будимпешти (2015), *Видовданске повеље* Одбора за обележавање шест векова Косовске битке (1989), као и *повеља: Задужбине „Никола Пашић”*, Зајечар (1995), Народног музеја у Пожаревцу (1996), Радио Београда 2 (2008), СО Титово Ужице, и *захвалница: Историјског музеја Србије* (1994), Студенице Хвостанске (1995), Кола српских сестара (1997); *грамата* манастира Ђурђеви ступови Епископије милешевске и још неколико других признања.

Радош Љушић је један од оснивача Демократског покрета Србије (ДЕПОС) – члан Извршног одбора и Савета те политичке организације (1992). Дужност народног посланика као

члан Демократске странке Србије обављао је 2003/2004. године и био председник скупштинског Одбора за просвету. Био је члан Републичког савета за високошколско образовање (2004–2007).

Један је од оснивача Српске напредне странке, члан Председништва (2008–2013) и Главног одбора странке (2008–2017).

Радош Љушић бави се историјом српског народа у 19. и 20. веку. Био је ментор при изради више од 30 магистарских и 20 докторских дисертација, а члан у преко 50 комисија.

Његова библиографија броји више од 700 библиографских јединица – види: Славица Мереник, Мирослав Поповић, *Библиографија радова Радоша Љушића*, сепарат из Српских студија, бр. 10, 2019, 263–320.

Објављене књиге

Кнежевина Србија (1830–1839), САНУ, Београд 1986, XV + 508; Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2004, 543.

Вук Караџић о Српској револуцији, Књижевне новине – Дечје новине, Београд – Горњи Милановац 1990, 271.

Тумачења Српске револуције у историографији 19. и 20. века, СКЗ, Београд 1992, 132.

Вожд Карађорђе, 1–2, Инвест-Експорт, Смедеревска Паланка, 1993, 304; НИУ Војска – Дечје новине, Београд – Горњи Милановац 1995, 317; *Вожд Карађорђе. Биографија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 2003, 2005, 550 (треће и четврто издање у једном тому).

Књига о Начертанију. Национални и државни програм Кнежевине Србије (1844), БИГЗ, Београд 1993, 182; Јефимија, Крагујевац 2003, 240 (друго допуњено издање); Белетра, Београд 2004, 240 (треће издање).

Србија 19. века. Изабрани радови, 1–3, НИУ Војска, Београд 1994, 1998, 2005, 417, 435, 422.

Милан Обреновић, војвода, командант и саветник Рудничке нахије, Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац 1995, 174.

Прво намесништво (1839–1840), Просвета, Београд 1995, 179.

Кнегиња Љубица, СО Горњи Милановац, Музеј рудничко-таковског краја и Дечје новине, Горњи Милановац 1997, 207; Завод за уџбенике, Београд 2013, 243 (друго допуњено издање).

Обреновићи и њихов родослов, СО Горњи Милановац и Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац 1998, 33 (и на енглеском језику).

Атанаско Михаиловић, црногорски кнез, судија и депутат, Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац 2000, 111.

Љубави српских владара и политичара, Зограф, Ниш 2000, 233 (више издања); Народна књига – Алфа, Београд 2001, 262 (допуњено издање).

Карађорђевићи, Фондација Карић, Народна књига, Београд 2001, 167.

Српске династије (у прилогу: *Родослови српских династија*), Платонеум, Нови Сад 2002, 178 + 58 (коаутор Андрија Веселиновић), Службени гласник, Београд 2008, 241 (друго издање).

Ангажована историографија, 1–4, Београд 2003–2020, 329, 391, 295, 336.

Оријентални новинар, европски политичар Димитрије Давидовић (1789–1838), Политика – Танјуг, Београд 2006, 193; Службени гласник, Београд 2013, 182.

Српска државност 19. века, СКЗ, Београд 2008, 497 (друго допуњено издање књиге *Историја српске државности*, књ. II. *Србија и Црна Гора – нововековне српске државе*, Нови Сад 2001).

Вујкина врата; Време суровости. Хроника подгорског села Исток, 1–2, Фреска, Београд 2011, 2015, 183, 353.

Принцип Гаврило (1895–1918), Вечерње новости 2014, 422.

Војводе и војводски барјаци: војно уређење устаничке Србије (1804–1815), Одбрана, Београд 2018.

Кнез Милош (1783–1860) – државотворни владар, Београд 2021.

Објављена архивска грађа

Србија и ослободилачки покрети на Балкану од Париског мира до Берлинског конгреса (1856–1878). Књига I, 1856–1866, коаутор Василије Крестић, САНУ, Београд 1983, X + 652.

Лицеј (1838–1863). Зборник докумената, Универзитет у Београду – Савремена администрација, Београд 1988, 713.

Алимпије Васиљевић, Моје успомене, СКЗ, Београд 1990, 229 (приредио и написао предговор, стр. 19–38).

Програми и статуту српских политичких странака до 1918. године, коаутор Василије Крестић, Књижевне новине, Београд 1991, 514.

Рудничка нахија 1816–1839: документа Књажевске канцеларије, коаутор Ана Самарцић, Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац 1995, 389.

Сећања Алексе Симића на књаза Милоша, Каленић – Дечје новине, Крагујевац – Горњи Милановац 1997, 191 (приредио и написао предговор, I–XVII).

Политические и культурные отношения России с югославянскими землями в первой трети XIX века, документи (составители Е. П. Кудрявцева, Г. А. Кузнецова, Р. Люшич, К. К. Миронова, Н. И. Плотникова, В. М. Хевролина, Н. И. Хитрова), Наука, Москва 1997, 382.

Дневник (1896–1920) Јован М. Јовановић Пижон, Прометеј – Радио-телевизија Србије – Архив Југославије, Нови Сад – Београд 2015, XII, 721 (коаутор Миладин Милошевић).

Пописи имовине династије Обреновић, Међуопштински историјски архив Чачак, Чачак 2023, 398.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

929 Теодоровић В. М.

ЉУШИЋ, Радош, 1949–

Велимир Теодоровић (1849–1898) : сентиментална
повест ванбрачног сина кнеза Михаила / Радош Љушић. -
Горњи Милановац : Музеј рудничко-таковског краја, 2024
(Горњи Милановац : NBS graf). - 159 стр. : илустр. ; 20 cm

Тираж 300. - О аутору: стр. 154-159. - Напомене
и библиографске референце уз текст. - Регистри.

ISBN 978-86-82700-06-7

а) Теодоровић, Велимир Михаило (1849–1898)

COBISS.SR-ID 146488585